

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Редакциони одбор

Број 7—8
Година LVIII

Д-Р ЈОВАН РАДОНИЋ, БУДИМИР ШВАБИЋ, Д-Р ВЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ, Д-Р СТЕ-
ВАН ПОПОВИЋ, ПАВЛЕ КАРА-РАДОВАНОВИЋ, НИКОЛА ПРЕМОВИЋ И КОНСТАНТИН
САВАТИЈЕВИЋ

Јули — Август
1940 године

Уредник
БУРО БАЊАЦ

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

Годишњица споразума — Б. Швабић	623
Београд негдашњи центар великог рибарства (седми чланак) — Михајло Петровић, проф. Универз. у пенз.	625
Везе Далмације са Београдом и Србијом — Проф. С. Роца	635
Кајмакчалан (Југословенски жртвеник издигнут небу изнад облака — највиши симбол нашег народног страдања и борбе за слободу) — Константин Саватијевић, адвокат-градски већник	643
Један делић из области комуналне политике Београдске општине — Павле Кара-Радовановић	647
У Манасији, великој задужбини Деспота Стевана (Поглед на Раваницу) — Д-р Марија Илић-Агапов	651
Искоришћавање животињске крви за исхрану — Перегрин	658

Портрети београдских уметника:

Сликар и сценограф Сташа Беложански — Звонимир Кулунџић	664
---	-----

Прилози за историју Београда:

Први ратни зајам и ратни прирез за наоружање у Карађорђевој Србији — Милован Ристић	677
Нешто из историје Вишњичке Бање — Драг. Ј. Ранковић	681
Стогодишњица механске аренде — Д. Ј. Р.	682

Друштвена хроника:

Мађарски министар правде г. д-р Радочај посетио је Београд	684
Ваздушна веза Београд — Бар	686
Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић у аудијенцији код Краљевских Намесника	687
Претседник општине г. Ј. Томић и потпретседник г. Л. Костић у аудијенцији код Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника на Бледу	687
Размена посета претседника Београдске општине г. Јеврема Томића и Њ. Св. Патријарха г. д-р Гаврила	687
Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић код чланова Краљевске владе и код Претседника Сената	688
Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић враћа посету Претседнику Београдске општине г. Јеврему Томићу	688
Потпретседник Краљевске владе г. д-р Влатко Мачек у посети код Претседника Београдске општине г. Јеврема Томића	689
Загребачки студенти у Београду	689
Обласни одбор „Јадранске страже“ у Београду добио је свој дом	690
Славе београдских друштава и установа: Слава Пешадиског пука Краљеве гарде стр. 691; Слава Другог артиљериског самосталног дивизиона стр. 691; Слава Савеза српских усташа и добровољаца стр. 691; Слава насељеника Панчевачког Рита стр. 692; Светог Илију прославило је неколико војних јединица и београдских удружења стр. 692; Слава манастира Раковице	692
Помен д-р А. Рајсу	693
Аутоматска телефонска потцентра инсталисана је у железничком насељу Кошутњак	693
Удружење ђака-ратника поздравља г. Ј. Томића	693

Комунална и урбанистичка хроника:

Акција Претседника Београдске општине на подизању Београда и побољшању услова живота у њему:	
Изградња канализације на Вождовцу	694
Радови на унапређењу Земуне	695
Прва званична посета претседника г. Јеврема Томића Земуну	695
Претседник г. Јеврем Томић и потпретседник г. Л. Костић обилазе Макишко Насеље, Чукарицу и Баново Брдо	696
Претседник г. Јеврем Томић за што бржу изградњу савског пристаништа	699
Модерна аутострада Београд — Авала	700
Улични травњаци — баштице	701
Подићи ће се модерна палата за Економско-комерцијалну високу школу у Београду	702
Проширење основне школе „Краљица Марија“	702
Жеље и потребе осталих крајева Београда:	
Потребе дунавске падине	702
Претседник г. Томић и потпретседник г. Л. Костић обилазе предграђе Краљевића Андреје	703
Становници Маринкове Баре траже канализацију, воду, калдрмисање улица и појачање осветљења	703
Жеље становника Котежа Франше д'Епере-а	703
Потребе Пашиног Брда и Булбулдера	703
Потребе Насеља Краља Александра I	704

Социјална хроника:

Претседник г. Јеврем Томић предузима мере за снабдевање Београда хлебом и огревом	705
Посета Претседника г. Томића ђачким летовалиштима у Мионици, Брежђу и Боговађи	706

Књижевна хроника:

Стварања Душана Николајевића — Б. Швабић	709
---	------------

Уметничка хроника:

Дванаеста пролећна изложба сликарских и вајарских радова југословенских уметника — Звонимир Кулунџић	710
---	------------

Наши градови:

Освећење споменика Витешком Краљу Александру I Ујединитељу у Сомбору — Константин В. Саватијевић-Кока, адвокат-градски већник	714
Нишка општина — Александар С. Живанић	718

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић	720
--	------------

Слика на корицама: Београд се американизира: **Облакодер Хипотекарне банке Трговачког фонда, на месту старе кафане „Албанија“**

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Иzlазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Општине града Београда.

Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— дин.

Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. Оглаци на корицама 50⁰/₁₀ скупљи.

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација: Книгиње Љубице 1/II — Телефон 26-242.

Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Рукровиси се не враћају.

Чланци и студије

Годишњица споразума

У понедељак, 26 августа, навршила се година дана од како је потписан споразум између Срба и Хрвата. Овај значајан историјски акт дошао је после дуге политичке борбе која је црпела и трошила све народне снаге на послу који није донео позитивне резултате. Пуне две деценије лутало се, тражио се излаз из те тешке ситуације. Кроз дугу националну револуцију дошло је уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну слободну и независну државу. За ову ситуацију нису сви духови били припремљени ни ти је постојала јединственост осећања и схватања како у државотворном тако и у националном погледу. Духовно неприпремљени за овај велики догађај ми смо се одмах после стварања националне државе упустили у борбу и полемике, преко којих се није могло изаћи из те ситуације. Ове распре постале су још жучније са изгласавањем Видовданског устава, који је новој националној држави наметнуо централистичко уређење. Са његовим изгласавањем духови су се јасно поделили на два велика табора. Једни су бранили централистички систем, други су га нападали. Први су имали највише пристали-

ца међу Србима, а други међу Хрватима. Али то не значи да и на једној и на другој страни није било и другојачијих схватања. Било је и међу Србима политичких и јавних радника који су стајали на гледишту да централистичко уређење не одговара нашој новој држави, док је међу Хрватима било и таквих који су прихватили Видовдански устав и централистички систем. Што је огромна већина Срба стала у одбрану Видовданског устава сасвим је разумљиво. По својој државној, националној па и политичкој традицији, њиховим схватањима о уређењу државе највише је одговарао централистички систем. Код Хрвата, па и Словенаца, појам о држави није био истоветан са схватањем Срба и Србијанаца, јер њихово духовно и политичко формирање вршено је под сасвим другим околностима, него у Србији. Они су имали другојачије традиције и нису могли одмах да се снађу у новој ситуацији, која је дошла доста брзо и после једне крваве светске револуције.

Улазећи у нов живот и уносећи у њега све стечене навике и схватања, радећи на једном заједничком послу, ми смо сви скупа наилазили

Београд: Терaziје

БИБЛИОТЕКА

на велике тешкоће, које су врло често биле непремостиве. Настале су тешке политичке борбе и сукоби који су на крају довели до трагичног догађаја 1928 године у Народној скупштини. Овај жалосни догађај још нас је више удаљио и довео нас је у безизлазну ситуацију.

Државним ударом од 6 јануара 1929 године покушало се да се нађе излаз из те тешке ситуације. Суспендован је Устав, укинут сваки политички живот, и на темељу једног новог стања чинили се напори да се све националне вредности концентришу у раду на изграђивању једне снажне и јединствене националне државе. Међутим, овај покушај није успео из разлога што се и у тој новој ситуацији наишло на исте тешкоће, које су већ спутавале просперитет државе и њен општи напредак и раније. Опет се почело да лута и да врше експерименти без позитивних резултата. Психоза у земљи постала је неиздржљива. Претила је опасност да се Београд и Загреб сасвим не удаље један од другог. Застао је сав привредни живот и све су се снаге трошиле у једној непотребној борби. За свакога је било јасно да овако више не иде и да се мора тражити излаз. И тек пре годину дана и нешто више дошло се до уверења да је споразум између Срба и Хрвата неопходан и да се он мора што пре закључити.

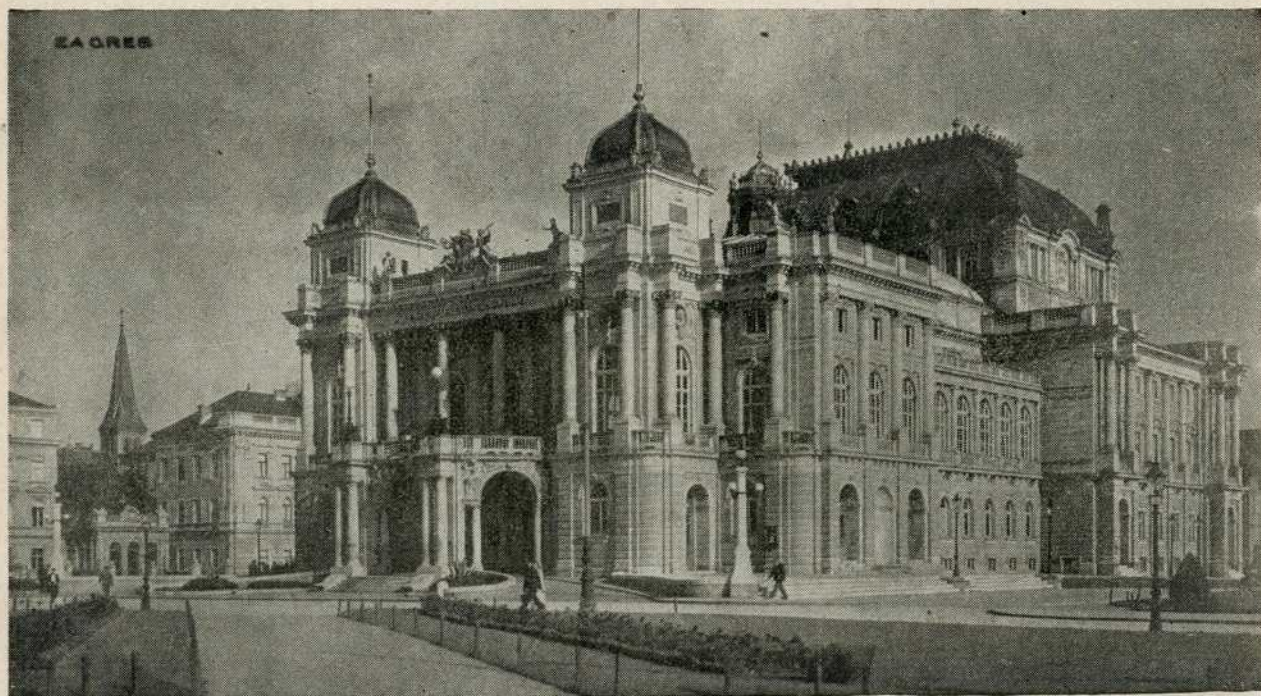
И унутрашња и спољна ситуација наметала је окупљање свих наших снага да би се консолидовале унутрашње прилике и очувао ауторитет државе и њеног јединства према иностранству. Благодаречи разумевању и на једној и на другој страни г. Драгиша Цветковић и г. д-р Влатко Мачек, после вишемесечних преговарања, остварили су дуго очекивани споразум између Срба и Хрвата. У широком народним слојевима споразум је прихваћен. Истина је, да су извесне политичке групе и на једној и на другој страни

устале против потписаног споразума. Њихов опозициони став према споразуму, иако су га они дотле највише заговарали, није био начелне природе. Он се пре може схватити као став личног незадовољства.

Време и примена споразума за ову годину дали су за право његовим творцима и данас, на дан његове годишњице, споразум има много мању опозицију него што је то било у самом почетку. Увидело се да је споразум био и остао неминовна државна потреба и да он одговара интересима наше државне заједнице.

Примена споразума добила је своју законску и легалну форму. На основу чл. 116 Устава ми смо споразумом изашли из централистичког система и ушли у систем сложене државе. Реформе су дубоке и далекосежне. Спроводе се са приличним тешкоћама, јер није лако изаћи из једнога периода, који је био обележен једним сасвим другим карактером и ући у нов, који претставља нешто сасвим обрнуто дотадашњем. Али и поред свих тешкоћа резултати су очигледни, нарочито у политичко-административном погледу. После годину дана ми имамо сасвим другу ситуацију. У земљи се осећа срећеност, у односима између Срба и Хрвата пуна сношљивост и сада смо на путу да после политичких и административних реформи, приступимо и привредно-социјалним реформама. То је други део програма споразума са којим се улази у другу годину његовог постојања. Зато се очекује да ће у даљем раду на спровођењу споразума бити преброђене све тешкоће и да ће се још више потврдити већ формирано мишљење да се без споразума не може и да је споразум државна и народна потреба, која има да донесе и Србима, и Хрватима, и Словенцима бољи живот и лепшу будућност.

Б. Швабић

Загреб: Народно казалиште

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Београд негдашњи центар великога рибарства

СЕДМИ ЧЛАНАК

Прератни рибарски правни односи у риболовном подручју Београда

Природно је и разумљиво да у ранија, стара времена, при примитивним и неодређеним правним односима какви су ови били и онда кад су у појединим пословима уопште и постојали, није могло бити ни речи о каквим одређеним рибарским правима и односима. Велике риболовне реке Сава и Дунав, као и њихови пространи водоплавни терени, у та времена препуни рибе, били су сматрани као опште добро и општи извор за исхрану становништва. Ловило се где је и како је ко хтео и умео, без икаквог ограничења, а богатство у риби и непотребност скупог рибарског алата и какве нарочите уметности чинили су да није било потребно никаквог стручног рибарског знања, ни рибарског заната, ни рибарских организација, нити каквих год прописа о правним односима у рибарству.

Доцније, кад се сазнало да је риболовно богатство на појединим ловиштима нарочито велико, тако да је се на таквим местима долазило до сукоба између риболоваца, при чему су се губили и животи, чињени су међу овима споразуми који су, у току времена, остајали да се са нараштаја на нараштај преносе у облику обичајног рибарског права. Још доцније се у то умешала и државна управа, па је поједина, изузетно богата ловишта уступила на искоришћавање или у својину појединим властелинствима, установама или манастирима. У још доцнија времена, кад су односи већ могли бити сређенији, поједина ловишта су се почела издавати под закуп, у корист државне касе или прибрежних општина у чијим су се хатарима ловишта налазила. Такав је н. пр. случај још од пре неколико векова био са риболовом на Госпођином Виру, уз српску обалу Дунава, испод села Добре. Он се помиње у једној повељи Кнеза Лазара као риболов уступљен манастиру Горњаку, затим су га присвојили и искоришћавали Турци, док није прешао у руке наше државе, која га је

од тада стално издавала под закуп у корист државне касе. За многобројне друге вирове на нашем делу Дунава поједине прибрежне општине сматрале су да припадају њима, па су их такође искоришћавале издавањем под закуп у корист своје касе. Сличан је случај био и са некада чувеним „гардама” на Дунаву, наспрам села Сипа. Њих је некада, у стара времена, било осам, доцније пет, затим четири, а пред сам светски рат свега три. Сад је од њих остала још само успомена. Оне су на томе месту постављене и одржаване још од незапамћених времена. До прве владе Књаза Милоша припадале су адакалским Турцима, па их је Књаз од њих откупио и гарде су од тада ушле у састав владаочевих добара, док нису за време светског рата сасвим ишчезле.

У колико се тиче риболовног подручја Београда, риболов је, као и свуда у риболовним водама, у стара времена био потпуно слободан и ограничен само тиме да се у водама заједничким са суседном државом не прелазе државне границе, премда се онда ни на то није много пазило. У текућој води он је за прибрежно становништво од вајкада био неисцрпан и потпуно бесплатан извор за исхрану. Али, од како има о томе трага, риболови на водоплавним теренима и ритовима који су остајали кад се велика вода врати у своје корито, од увек су или уступани појединим властелинствима, манастирима, патријаршији, или су издавани под закуп у корист државне касе или појединих општина, као што се то чини и у данашње време.

Међутим доцније, за време турске владавине, уведено је и за Саву и Дунав, али то само за занатски риболов, плаћање риболовног права у новцу или у натури. За прве владе Књаза Милоша, као што се то види из „Мемоара Стевче Михајловића”, ђумрукције су од аласа наплаћивале као таксу сваку пету оку од ухваћене рибе. За време аустријске владавине у северној Србији 1718—1739 године, за риболове је наплаћиван „десетак” у новцу. Да би се могла имати слика о тако добијеним сумама од нашег прибрежног станов-

ништва, навешћемо да је, према подацима из бечких архива, по буџету од 1729 године Београд дао аустриској камералној каси, од такса за риболове, 86 форинти (по расправи Драже Павловића „Аустриска владавина у северној Србији 1718—1729 г.). Као што се види, такав је државни приход био ништаван, али, кад се он упореди са осталим ондашњим приходима од такса, риболов је ипак био међу изворима који су дали највише, јер је камерална каса за поменути годину примила: од попаше свега 40 фор., од пореза на воћњаке 22 фор. 30 кр., од аренде на касапнице 48 фор., као десетак од кукуруза 108 фор. 27 кр. и т.д. А при том треба имати у виду и баснословну јевтиноћу рибе у то време, кад се за једну форинту могло купити по сто и више ока рибе, као и ондашње тешкоће и немогућности контролisaња риболова и продаје рибе.

Још доцније су и савски и дунавски риболови, како са српске, тако и са сремске и мађарске стране, подељени на „хатаре” и ову су јавним надметањем издавали под закуп, а арендатор је имао право наплаћивати од појединаца за риболов у његовој закупљеној води таксу одређену нарочитим одредбама из тога доба. За наше српске савске и дунавске риболове све до доношења првога закона о риболову 1898 године, а почевши од 1859 године, важила је у погледу тих такса Уредба од 27. јула 1859 год. под В№ 3430, са допунама од 3. јула 1860 год. под В№ 1671. Међутим, арендатори се нису придржавали те уредбе, него су наплаћивали таксе произвољно, како су хтели. Нека је поменуто да су наши савски и дунавски арендатори, о којима је код београдских рибара још сачувана успомена, били у другој половини прошлог века: Станко Тошић, Јован Деда, Игњат Папа, Спира Јаковљевић, Сава Димитријевић и Петко Трајановић. У то време није у нашој земљи постојао никакав закон о риболову. О неколиким незнатним и неодређеним одредбама у погледу риболова, садржаним у „Закону о водама и њиховој употреби” од 26. децембра 1878 год. није нико водио рачуна, ни они што су ловили рибу, ни саме државне и општинске власти. Оно мало ограничења наметнутих арендаторима било је садржано у прописаним условима о издавању државних риболова под закуп, а каква су била та ограничења може се н. пр. видети из услова које су 17. септембра 1895 год. потписали лицитанти Јован Деда, Спира Јаковљевић, Јован Петровић, Ђока Стојковић и Петко Трајановић, и који су гласили овако:

Услови за давање права државних риболова под закуп

1. Држава српска даје под закуп ово своје право риболова савског и дунавског за време од 1. јануара 1895 до 1. јануара 1898 године.

2. Закупац ће имати право да лови рибу само до половине воде.

3. За цену коју ће закупца држави плаћати он има право: а) да сам лови рибу справама за ловљење одређеним; б) да наплаћује таксу за ловљење рибе у овоме простору од свију оних који се овим послом баве, и то ону која је прописана у уредби од 27. јула 1859 год. В№ 3430 и 3 јула 1860 године.

4. Закупац неће имати право: а) да спречава право ловљења рибе ономе ко прописну таксу плати, и да наплаћује већу таксу од оне која је овим уредбама прописана; б) да наплаћује икакву таксу за рибу која се у земљу са стране уноси; в) да превози лица или ствари из суседне државе без нарочите дозволе власти; г) да трује или иначе ма каквим другим средствима убија рибу у овоме простору.

5. Закупац ће се сам старати да наплаћује таксу на коју има право према овим условима од оних који се баве ловљењем рибе и држава му неће одговарати ни за какву штету на случају да он какву таксу од риболоваца не наплати.

6. Држава ће имати право административним путем да одкаже закупцу и пре рока ово закупно право у овим случајевима: а) ако за десет дана после уговореног рока не плати припадајућу аренду; б) ако буде наплаћивао већу таксу или уопште радио оно што по овим условима не сме.

7. Кад се уговор са закупцем раскине из узрока наведених у овим условима, закупца ће бити дужан да плати закупну цену за време до раскинутог уговора и после до дана кад се ово право другоме буде уступило, а поред тога као накнаду штете и шестомесечну закупнину унапред.

8. Закупник ће бити дужан да плаћа 12% интереса на све оне суме које по овоме уговору не буде на време плаћао, рачунајући од дана кад је то био дужан дати, па до наплате.

9. У случају смрти закупчеве његови наследници могу овај уговор раскинути ако плате тромесечну аренду рачунајући од дана кад се ово право буде другоме уступило.

10. Закупац може и сам раскинути уговор ако плати све оно што је дужан до дана раскинућа уговора, а поред тога још и деветомесечну закупну цену унапред.

11. На случај да се закупцу употреба овога права забрани из ма каквих државних обзира, он за време те забране неће бити дужан ништа да плати. Пуцањ, маневрисање или вежбање војске и уопште ма какве ларме дешавале се поред обале, не дају закупцу никакво право на накнаду.

12. Уговор о праву овога закупа може закупца на другога пренети само по дозволи Министарства Финансија.

13. Лицитант ће бити дужан одмах по свршетку надметања да положи четвртину од

излицитиране суме аренде на име кауције, било у готову, било у државним папирима.

За лицитанта на коме овај закуп остане вредније лицитација одмах, а за државу онда кад је одобри Министар Финансија.

17. септ. 1895 год.
Београд.

Прочитали:
(потписи лицитаната).

Као што се види из ових услова, о каквој заштити и прописима за рационално искоришћавање риболова нема у њима ни помена, изузимајући забрану тровања рибе; на какву заштиту није у оно време код нас нико ни помишљао. Међутим, пре но што је код нас сазрело уверење да је потребно законом регулисати не само рибарске односе, већ и начин искоришћавања риболова и прописати шта је допуштено, а шта не при томе послу, у суседној нам монархији већ су постојали такви закони. Закон о рибарству у слатким водама у Краљевини Хрватској и Славонији од 6. травња 1906 год. и сличан закон о рибарству у Угарској од 1888 године садржали су у себи све што је битно за заштиту рибе и рационалног рибарства.

Главне одредбе хрватског и мађарског закона о риболову и њихово извршење

Главне одредбе тих закона, у колико су се непосредно тицале риболова који су снабдевали рибом Београд, биле су оне што су се односиле на забрану лова економски важнијих врста рибе у време њиховог мрстења; прописивање минималних величина испод којих се те врсте не смеју ловити; забрану преграђивања рибљих пролаза и спречавање изласка рибе из ритова у текућу воду; забрану лова помоћу експлозивних, наркотичких и отровних материја; забрану упуштања затроване воде из фабрика у којима живи риба.

Најосетљивија тачка за закупце риболова у суседној монархији била је она којом се забрањивало заграђивање фокова и спречавање да кроз њих, после опадања воде, заостала риба у ритовима може изаћи у текућу воду: Саву, Дунав, Тамиш и Тису. А ритови, у оно време пуни рибе, и фокови преко којих су постављане „грађе“, преграде од коља и пређе, и који су издавани под закуп јавном лицитацијом, били су ови:

1. Од Панчева идући у правцу Титела: Нова Борча, Стара Борча, Овча, Риево, Каловита, Прелива, Расова, Бели Брег, Црни Преток, Кеташка, Црвенка, Оћеш, Затоњ, Вишељ, Лисичији Јарак, Сибница и Тамиш.

2. Од Земуна навише, идући левом обалом Дунава: Кишвара, Беланош, Бесни Фок, Опавачки Дунавац, Опавачки Тамиш, Аркањ, Кобиљски Дунавац и рит, Кувало, Тоња, Мајурски Дунавац, Бегеч (више Новог Сада), Жива, Берава, Бело Блато, Новоселски рит-

ви, Копач (наспрам Вуковара), Кут и Вајш (више Вуковара) и Апатински ритови и фокови.

3. Од Земуна навише, идући левом обалом Саве: Бежаниски Рит, Сурчински и Јаковачки Рит, Добановачка Бара, Угриновачка Бара, Живача, Моровић, Канал више Сремске Митровице што спаја Саву са Вуковаром.

Закон о рибарству за Краљевину Хрватску и Славонију, као и онај за риболове у Мађарској, садржали су све што је битно за заштиту и рационално искоришћавање риболова, али су у већини случајева остајали мртво слово на хартији. Оно што се строго извршавало, били су прописи о правним односима у рибарству, о риболовној својини, о начинима како се долази до рибарских права и др. али на оно што је ишло на штету арендатора гледало се кроз прсте. Држави је било на првом месту до тога да од тих закупа има што већи приход, а овај би био у толико мањи у колико би се строжије извршивали законски прописи у погледу технике риболова, јер би у томе случају закупне цене на лицитацијама биле у толико мање. Томе непотпуном извршавању законских одредаба доприносило је и то што органи власти, који су с времена на време обилазили закупљене риболове да би се уверили о томе како се извршује закон о риболову, нису познавали доскочице и трикове које су арендатори употребљавали да би у време доласка тих органа или државних комисија затајили оно што раде, а што закон не допушта. На пример, закон је строго забрањивао постављање преграда и препрека ма које врсте које би спречавале излазак рибе из поплавлених терена и ритова у речно корито. Ти су излази били дубоки канали, фокови, кроз које је риба, као каквом реком куљала из рита у текућу воду, пошто се у риту измрестила и исхранила. Арендатор би преко таквог фока побио у дно воде дебело дрвено коље, па на ово разапео јаку пређу од дебелог канапа, теровану да не би спајањем у води трудила, а која је била распрострта усправно од дна воде до на $1\frac{1}{2}$ —2 метра изнад водене површине и потпуно онемогућавала пролаз рибе. Риба из рита, осетивши да је ту излазак, улазила је масама у фок, допирала до грађе и ту морала стати, не могући ићи даље. Дешавало се у већим ритовима и њиховим дубоким фоковима да на грађу навали толика маса рибе, која се наклаже уз грађу, да од ње вода не може да отиче, већ почне у фоку расти, што је у више прилика учинило да се од терета који на пређу притискује, коље покрха, па пређа упусти сву сакупљену рибу.

Као што је поменуто, такво заграђивање било је и хрватским и мађарским законом строго забрањено. Међутим оно се од закупаца риболова од увек у највећој мери употребљавало. Државне власти су добро знале

да рит не би имао ни издалека онолику закупну вредност колику има кад се буде спречио излазак рибе из њега, па се на преграђивање изласка из рита гледало кроз прсте. А кад се, на жалбе појединаца или општина, изашиљала на лице места у рит комисија да ствар провери, ова се обично враћала са извештајем да је достава лажна и да се фок не преграђује. Јер комисија, и да је то озбиљно хтела, од свега тога није могла ништа видети: арендатори момци су на пола сата пре доласка комисије (која није долазила другојаче већ на арендаторовом чамцу, са његовим веслачима, а онда није било моторних чамаца) одрешили горњи обод пређе са кочева, оптеретили га камењем и оборили га поред коља на дно воде, а по кољу би распротрли бубњеве да се суше као да је коље за то и понамештано. Комисија, не видећи никакву преграду, а почашћена добром аласком чорбом и рибом печеном на ражњу или у процепу, враћала би се задовољна и подносила повољан извештај. Чим би се удаљио чамац са комисијом, момци би чакљама за тили час дигли пређу са дна, одвезали за њу привезано камење, привезали је на потребној висини уз коље и забрана је изиграна. Велике барке са врстама рибе забрањеним у то време, биле су посакриване дубоко у трски и локвању на местима где комисија није могла допрети баш и да је за то знала. Писац је имао прилику посматрати такав један случај на грађи на Овчанском Фоку. Риболовни закупца Шандор Штрајхер је у то време држао, поред савског риболовног хатара од Царске (Подгоричке) Аде до жељезничког моста код Београда, још и ритове од Борче до Панчева, и на тим ритовима, т.ј. на њиховим фоковима, имао је пет грађа: Борча, Овча, Сибиница, Тамиш и Шкрапља. Писац се десио на Овчанском Фоку у време кад је ту наишла контролна комисија и видео како је она извршила преглед.

У коликој је мери забрана постављања преграда на фоковима била осетна за ондашње арендаторе риболова, може се видети из представке највећег прератног риболовног закупца Фрање Ловрековића из Новог Сада, упућеној првих дана после закључења мира нашем Министарству Пољопривреде. Да би се видеела најосетљивија тачка тадашњих закупца риболова, та ће лепо образложена представка овде бити дословце и у целини испишана. Она је гласила:

„Господине Министре,

„Закон од 6. травња 1906 г. о рибарству у слатким водама у Краљевини Хрватској и Славонији, а тако исто и у крајевима бивше Угарске, сада Војводине закон од 1888 год. чл. 19. о рибарству у слатким водама у чл. 23. под словом ц забрањује да се подижу запорне мреже, а под словом ц да се не сме

бранити риби повратак са поплавитог земљишта у корито воде. Са стручњачког гледишта је доказано да § 23. члан ц и и рибарског закона не одговара ни у ком погледу природним захтевима данашњег духа времена, а још мање служи јавном интересу наше земље. У коликој је мјери § 23. рибарског закона штедан, слободан ћу бити следећом аргументацијом доказати”.

„Ја сам власник или закупник од 100.000 кат. рали поплавитога земљишта; то земљиште буде сваке године 7—8 месеци поплавито. За време поплаве измрести се риба и на истом земљишту одгоји се њен плод и постане велики. Кад наступи време да се власник са истим плодом користи, односно да убере отштету за своје поплавито земљиште, те да рибу на свом земљишту задржи и излови, онда дође § 23. риболовног закона па каже: „немаш права рибу ловити, то није твоје добро, ма да се на твоје оплодила и одгојила; то је интернационално добро, а теби не припада никаква отштета”. Власник је, дакле, приморан тај неправедни закон респектирати и одатле велику штету трпити”.

„Сада да видимо шта је резултат тога неправедног и неприродног закона. Са стручњачког гледишта, као и мога дубоког уверења, тврдим да оне рибе, које се на нашем земљишту оплоде и одгоје, не остају у ономе хатару и земљи у којој су се оплодиле, него за случај водопада повлаче се заједно са водом у доње крајеве Дунава иноземних држава, т.ј. у Румунију, Бугарску и Русију, те у многим приликама, када је код нас најплоднија година, остају наше јавне воде без сваког рибџег плода. Најсмешнији је, међутим овај факт: наша држава је, као и бивша Аустро-Угарска, у сврху интензивног риболовног господарства пре неколико година склопила са Румунијом један конвенционални уговор, у коме се обвезала да неће кад опада вода риби са поплављеног земљишта пут у корито воде спречавати. Ми смо тај уговор на нашу силну штету строго обдржали, но Румунија је у оно доба своје риболове у властитој државној режији руководила, те је сваке године своја поплавишта, која се простиру од Оршаве па све до Црног Мора, у површини од више милиона кат. јутара са разним справама затварала и приликом сваког водопада повратак риби са поплављеног земљишта у корито воде спречавала, те нашој земљи на пољу риболовног господарства велику и знатну штету наносила. Сада пак имамо прилику наше господарско питање онако уредити, како то природа и јаван интерес од нас очекује, јер прво не веже нас више никакви међународни конвенционални уговор, а друго, услед велике промене наше земље и граница наступила је потреба да се наше господарство од старих законских погрешака ослободи и онако уреди како то нами наш државни и јавни

интерес налажу и како је то за јавну об-
скурбу наше земље данас потребно”.

„Интерес, пак, наше јавне прехране данас тражи то да се бар за време абнормалнога става § 23. риболовног закона из год. 1888 и чл. 19. закона од 6. травња 1906 год. о рибарству у слатким водама путем наредбе суспендује и да се све оне јавне воде, које имају своје природне дубине (корита), где се риба пуно боље развија него у самој реци и где јој не прети никаква погибел, прогласе у смислу риболовног закона од год. 1888. чл. 19. § 13. као затворене воде, тим пре јер је данас једино риба и рибарство у стању накнадити силни мањак мяса и марве, који се већ у целој земљи осећа. Риба је у нашој земљи још једини живежни предмет који пружа крај мудрог господарства пучанству код прехране велике олакшице. Колико је пак нужно да се § 23. риболовног закона промјени, слободан сам госп. Министра на следећи пример упознати:”

„Између Опаве и Панчева налази се једна површина поплављеног земљишта од 96.000 кат. рала; цела та површина заједно са риболовом, пашом и сенокосом доносила је држави годишњи закупни приход од 120.000 круна. Да видимо шта би та површина вредила када би се на томе поплављеном земљишту као затвореној води рибогојство вршило? Доказано је да се на таквим поплавитим земљиштима годишње по једном кат. ралу минимално 30 кгр. рибе наплоди, дакле на 96.000 кат. рали 28.800 метр. центи рибе. Ја ћу бити сасвим скроман те ћу од те огромне количине 50% отпустити, те би онда свега било 14.400 метр. центи. Рачунајући по најминималнијој цени нормалног доба 3 круне по једном килограму, што би износило 4,320.000 круна, а по данашњој абнормалној цени износила би свота још три пут толико или 13,860.000 круна. Када би се горе наведена површина као затворена вода у закуп издала, односно када би се дозволило да се може са мрежама на извесним тачкама затворити т.ј. спречити риби повратак у корито реке, постигла би наша држава ту циљ да би могла уз извесну перцентуацију на чистом добиту партицитирати, или би постигла огромно високу закупнину. Али најважнији је при свему томе овај факат, да би се само на упитном земљишту годишње мјесто 2 до 3 хиљаде метр. центи рибе продуцирало 15 до 30 хиљада метр. центи. А таквих сличних неизрабљених поплавних земљишта има још много у нашој држави. Па када би се те све јавне воде као затворене воде манипулирале, уверавам госп. Министра да би годишње у државну благајну врло велика и замашна свота прихода улазила.”

„Ако жели госп. Министар да у нашој земљи постигне умножавање рибе, као и успјешно рибарење у нашим отвореним и јавним водама, онда је нужно да се на ове сле-

деће три најважније околности велика пажња обрати:

1⁰ да се хитно отклони путем најстрожије наредбе бацање експлозивног материјала (бомби) по јавним и отвореним водама;

2⁰ за време ловостаја и мрестења рибе да се у опће минимално два месеца риба не сме ловити, и то април и мај месец;

3⁰ када се вода са поплавног земљишта услед водопада повуче у корито реке, да се имају сви забарци, који постају суви, са коритом реке скопчати, или из истих тако звано младо рибије семе пажљиво у реку пренети.”

„Из свију горенаведених и непобитних разлога молим у име целог рибарства, закупнина и власника риболова најпокорније да благоизволи госп. Министар одобрити и путем наредбе одредити да је рибарење на поплавлинама целе земље слободно као у затвореним водама обављати и са прејама повратак рибе у корито реке спречавати, јер само на тај начин је могуће обилне и јефтине животне намирнице прибавити, и да се у смислу горе наведених трију тачака најстрожије наредбе и мјере што пре предузму.”

„На концу молим најпокорније госп. Министра да благоизволи својим административним органима, односно надлежним властима одредити да се обнародује у званичним новинама, а тако исто путем добоша и у свима доленаведеним општинама, где се моји риболовни закупи протежу, да није ником слободно без дозволе и приволе закупника рибу ловити и који се у том прекршају ухватио буде, да ће се у смислу закона најстрожије казнити. Ту молбу за то поднашам, јер се на мојим риболовима под титулом слободе формална анархија врши, те се насилно на тај начин сав мој годишњи приход уништи и мени огромна штета наноси.”

„Општине куда се моји риболови протежу јесу следеће: а) у Дунаву: Беоцин, Раковац, Каменица, Нови Сад, Петроварадин, Каћ, Сремски Карловци, Горњи и Доњи Ковиљ, Гардиновци, Лок, Сланкамен, Рудолфснад, Чента, Сурдук, Белагиш и Опава; на Тиси: Тител, Мошорин, Перлез и Рудолфснад; 3⁰ на Тамишу: Сакуле, Баранда, Опава и Севкерин.”

„У чврстој нади да ће Госп. Министар из јавног интереса уважити ову моју представку, бележим се

С одличним поштовањем
Фрања Ловрековић, с. р.

Међутим, ако се остали прописи закона о риболову у сремским и мађарским водама нису строго извршивали, све што се тицало финансиског ефекта у државним риболовима извршило се са највећом тачношћу. Свака риболовна вода, било текућа било стојећа, издавана је под закуп, а власти су ишле на

Сваки ко би хтео рибу ловити ма каквим справама, осим једне пецаљке са 1—2 удице мора имати рибарску карту коју је дужан собом носити и показивати је на захтев за то одређених органа. Рибарска карта даје се на годину дана и наплаћује се за целу календарску годину, па ма у које доба године била издата. Она гласи на име и може је употребити само онај на чије име гласи, члан његове породице који са њиме живи у заједници, или његов плаћени служитељ. Помагачи у риболову онога који има карту не морају ове имати. Нико не сме са једном картом употребљавати више рибарских справа у једно исто време.

На карти ће бити означено: име, презиме, занимање и место становања онога коме се издаје; за коју је врсту справа наплаћена такса и колико; година за коју је карта издата; потпис и печат власти која је карту издала, и најважније одредбе законских прописа о риболову.

Рибарске карте израђиваће и властима раздавати Министарство народне привреде. Власти су дужне свакоме ко им се за рибарску карту обрати издати му је по наплати таксе, и то: за Саву, Дунав и Дрину надлежне су полициске, а за остале риболовне воде општинске власти. Онај који има рибарску карту може рибу ловити ма на коме незакупљеном риболовном месту што припада општини која му је карту издала, или ма на коме незакупљеном месту у Сави, Дунаву и Дрини, ако му је карту издала полицијска власт.

За рибарску карту плаћа се такса према врсти справа на чију употребу карта даје право, и то:

1⁰ За справе прве врсте, где спадају алов и лапташ, плаћа се 60 динара; 2⁰ за справе друге врсте, где спадају: велики и мали рибарски струк, трбок, влак, кеца, кусака, бубањ (с правом на једновремену употребу до 30 комада у Сави, Дунаву, Дрини и барама, и до 10 комада у осталим водама), метлице, рогач, маказе, велики черенац, суп, као и све овде напоменуте справе које захтевају употребу чуна или чамца (осим алова и лапташа) плаћа се 15 динара; 3⁰ за справе треће врсте, где спадају: мали черенац, црпац, сертма, загажањ (до 5 метара дужине), вршка, остве кошар и уопште све омање справе којима се ради поред обале и без употребе чуна или чамца, плаћа се 2 динара. Поред ових такса наплаћиваће се и 0,50 дин. за саму карту.

Онај који има карту за једну врсту справа, има право служити се ма којом справом што припада тој врсти, али нема права служити се са више справа у једно исто време, изузимајући случај да има онолико карата са колико справа ради једновремено.

У риболову забрањена је употреба пређа ако им окца немају прописану минималну величину (страну квадрата): код справа прве

врсте 30 мм, код справа друге врсте 20 мм, а код справа треће врсте 10 мм. Код алова највише једна трећина пређе може имати окца од 20 мм., а највише једна трећина окца од 30 мм.; остатак пређе не може имати окца мања од 40 мм.

Никаквим справама не сме се преградити више од половине текуће воде. Исто тако ни направе које се подижу у циљу риболова (заграде, супови и др.) не смеју заузимати више од пола речног корита и морају се у случају напуштања риболова одмах дићи из речног корита.

У време икрања риба се не сме ловити; тако исто не сме се уопште ловити ако нема прописну величину. Правилником је одређено време које се има сматрати као време икрања, а тако исто прописане су минималне величине испод којих се не сме риба ловити.

Најстрожије је забрањено у риболову употребљавати динамит или какве друге експлозивне материје, а тако исто и сва средства којим се риба опија или трује. У воде, у којима риба живи, забрањено је без нарочитог одобрења бацати материје које риби шкоде. Тако исто је забрањено и исцрпљивање воде ради риболова.

За оне који се огреше о одредбе закона и правилника о риболову прописане су казне: наплаћене казне уносе се у државну или општинску касу. Са казнама је скопчано и одузимање уловљене рибе; ако је кривац ловио справама чија је употреба забрањена, поред казни одузеће му се и справе. Казне изриче и извршује надлежна полицијска власт, ако је дело учињено на Сави, Дунаву или Дрини, или надлежни општински суд у чијем је хатару дело учињено.

Да би се имала слика о томе како је у то време изгледао какав уговор о закупу риболова, на шта се у њему пазило и о чему је уопште у њему била реч, овде ће бити исписани један од таквих уговора из тога времена.

Уговор

Између села Жаркова са једне стране и о М. П. рибара из Београда са друге стране, о закупу риболова у провали „Вилиману” и риту „Црњачи” у хатару села Жаркова, са обе стране насипа, закључен данас на следећи начин:

1⁰ село издаје горњем закупцу тај риболов за шест година и то од 1 маја ове 1899 до 1 маја 1905 године, за цену од шест стотина динара годишње;

2⁰ купац је дужан исплаћивати аренду сваке године на дан 1 маја унапред за целу годину;

3⁰ осим закупца и лица која он овласти сваком је другом забрањено ловити рибу у поменутих риболовним просторима;

4⁰ закупцу је дозвољено извршивати у „Вилиману” и „Црњачи” све радове потребне за циљеве риболова, као н. пр. поравњавање и чишћење дна, кресање обале ради прављења места за извлачење алова и т. д. само му се не дозвољава да ограђивањем спречава напајање сеоске стоке у риболовној води и да забрањује на води сечење леда, на што ће имати право општина села Жаркова;

5⁰ село је дужно чинити све услуге закупцу ради олакшавања чувања риболова, а суд општине села Жаркова узимаће у поступак све његове жалбе и тужбе противу оних који се буду огрешили о његова права;

6⁰ оваква два равногласна уговора потврдиће се полицијском влашћу, и свака уговарајућа страна да има по један примерак код себе; таксу за потврду да плати купац.

Жарково 10 јуна 1899.

Уговорачи:

за село Жарково: пуномоћник Петар Одабашић
купец: М. П. рибар из Београда.

(Печат општ. жарковачке и потврда среског начелства).

Главне одредбе закона и правилника о риболову у Србији од 27 маја 1911 год.

На дан 27 маја 1911 год. обнародован је други закон о риболову у нашој земљи, са потписима: Краља Петра, председника Мин. Савета Николе Пашића, мин. иностр. дела Мил. Миловановића, мин. финансија Стојана Протића, мин. војног Свет. Степановића, мин. нар. привреде Јаше Продановића, Министра правде Косте Тимотијевића и мин. грађевина В. Вуловића. Под ПБр. 8381 од 24 априла 1912 год. тадашњи министар народне привреде Милан Капетановић прописао је Правилник за извршење тога закона.

У колико се тиче разлике између овога закона и оног ранијег од 1898 год. искључиво у погледу београдског рибарства, она није велика. Право на риболов у Сави, Дунаву и Дрини остало је опет да припада држави; за остале реке и речице општинама кроз чији хатар протичу, а за мање текуће воде (потоке) или стајаће воде (затоке, баре) сопственицима имања кроз која пролазе, у границама дотичног имања.

Начин на који ће држава и општине искористити своје право риболова остао је исти као и у старом закону; појединци су стицали право на риболов у Сави, Дунаву и Дрини куповином државне рибарске карте, али је при том разлика од старог закона била у овоме: рибарске карте су биле подељене на две класе (на место три, као раније), од којих је прва класа стајала 60 динара, а друга 15 динара. У прву класу, поред алова и лап-

таша, увршћен је и пампурски струк (са правом на једновремену употребу до четири таква струка), а у другу касу увршћен је и морунски струк, као и суп. Онај који има карту прве класе може се по вољи служити справама или прве или друге класе, али се не може истовремено служити и једном и другом врстом справа. У погледу рибарских карата разлика је између новог и старог закона у томе, што по новом закону за омање справа, којима се риба лови без превозних средстава (чуна, чамца), као што су: пецаљка, мала сертма, загажња, мали обалски черенац, ђелберија, мала вршка, кош, риболов је допуштен бесплатно и без рибарске карте. Рибарске карте биле су, у главном, исте онаке као и раније, само је на њима изостављено означење до које се величине риба не сме ловити и кад је забрањен лов појединих врста риба због мрстења.

Риболовне забране су, у главном, остале исте, само је забрана употребе експлозивних, отровних и наркотичких средстава допуњена забраном да се риба лови помоћу ватреног оружја, или набадањем помоћу оства или харпуна.

Али битна разлика између овога закона и онога од 1898 год. и нарочита одлика овога закона, која би моћно допринела развиту рибарства у нашој земљи, да то нису спречили ратови 1912—1918 год. састојала се у овоме:

1⁰ у одредбама о потстицању приватне иницијативе за подизање рибарства, о повластицама приватним лицима, удружењима, општинама, срезовима, окрузима и манастирима при подизању вештачких рибњака;

2⁰ у одредбама о издавању под закуп појединих риболовних места или водених простора;

3⁰ у одредбама о организирању рибарских удружења са циљем да заједнички раде на заштити општих интереса у рибарству, а са нарочитим обавезама и повластицама предвиђеним законом и правилником;

4⁰ у оснивању фонда за унапређење рибарства у земљи, који се оснива при Министарству народне привреде, и који ће руководити Управа Фондова, а располагасти Министарство. Фонд састављају: а) приходи од експлоатације државних риболова; б) приходи од новчаних казни за иступе, преступе и кривце противу одредаба закона о риболову; в) приходи од пропалих кауција по истом закону; г) приходи од продаје државних рибарских карата и закупа државних риболова. А фонд се има употребљавати: на набавку и размножавање у земљи појединих врста риба и ракова; на награђивање појединих приватних лица за остварење вештачких рибњака; на проучавање рибарства у земљи и на страни, покушаје и експерименте о размножавању и гајењу риба; на набавке, штампање и хонори-

саће дела, расправа, пројеката и планова о рибарству, који морају имати практичан карактер.

Казне за иступе, преступе и кривице у риболову су појачане, као и непосредни надзор над извршивањем одредаба закона о риболову. Тај надзор имали су вршити: за риболове у Сави, Дунаву и Дрини погранични царински стражари, под надзором царинарничница, а за риболове у осталим водама органи полицијских и општинских власти, чувари поља, чувари шума и чувари лова.

Закон је, са својим правилником, важио до аустријске окупације 1914 године, кад је замењен неколиким специјалним наређењима аустријске власти. На дан 2 маја 1917 год. обнародована је једна врста закона о риболову у Србији која је носила наслов:

Наредба о риболову и хватању ракова у подручју војне главне губерније у Србији од 2 маја 1917 год.

Наредба је садржала 13 чланова чије су главне одредбе биле ове:

Искоришћавање риболова у Дунаву и Сави, као и на водоплавним теренима у подручју тих река врши војна управа у сопственој режији, преко риболовних станица које су нарочито у том циљу основане и које стоје под управом средишне риболовне станице у Београду (цар. и краљ. редарствено рибарство у Београду).

„У поменутих водама допуштен је риболов удицом (пецање као спорт) само часницима, војним чиновницима и цивилним комесарима војне главне губерније у Србији, у закону дозвољеном времену. У погледу времена за поштеду рибе у Дунаву важи одредба угарског члана 19. од 1888 год. а у Сави законски члан од 6. априла 1906 год. с наредбом краљ. хрватске земаљске владе од 20. фебруара 1907.”

Наредбом се тада прописује време за које је забрањен лов појединих врста риба и минималне величине испод којих се риба не сме ловити. Ти су прописи нешто строжији но они у нашем закону од 1911-те године.

За остале риболовне воде (осим Саве и Дунава) може се одобрити лов и приватним цивилним лицима, пошто добију за то одобрење и плате прописну таксу. Али војна управа задржава себи право да и то забрани, привремено или стално, кад то нађе за потребно. Таксе за рибарске дозволе (карте) плаћају само цивилна лица и то: за риболов ради властите употребе 3 круне, а за лов мрежама ради продаје 30 круна.

Мреже за риболов не смеју од 1. јануара до 31. јула имати окца ужа од 40 мм, а ван тога рока уже од 20 мм. Мрежама се при риболову не сме преградити више од половине ширине дотичне воде.

Забрањују се вршке, тровање риба и лов експлозивима. Тако се исто забрањује упуштање у воде, у којима риба живи, за њу шкодљивих материја.

Рибу могу продавати само они на чијим је картама то нарочито назначено. Продавци рибе су обавезни да најпре подмире потребу цар. и краљ. војске, а преостатак могу продавати грађанству, али то само за продају рибе утврђеним трговима, по утврђеној цени, коју с времена на време буде одређивао цар. и краљ. редарствено заповедништво у Београду, односно ц. и кр. окружно заповедништво дотичног округа. Војне станице неће продавати рибу грађанству.

Сваки прекршај горњих одредаба казниће се одузимањем рибарске карте и прибора, као и глобом од 2000 круна (односно затвором до 6 недеља), у колико тај прекршај не би собом повлачио већу казну.

Пошто је за време аустријске окупације било тешко доћи до потребног рибарског алата, војна власт је наредила реквизицију тога алата код свију оних који су га у то време имали. Из куће писца ових редова однесено је тада неколико алова, лапташа и другог рибарског алата, па је све то предато војној риболовној станици (Militärfischerei) на дунавском кеју, као и неколико пишчевих рибарских чамаца и барки и друга рибарска опрема.

Наредба аустријске власти престала је важити кад је земља ослобођена окупације, па је одмах поново ступио у живот наш прератни закон о риболову од 1911 год. са својим правилником. Он је пре две године замењен новим законом о риболову, који је данас на снази; о њему неће бити говора овде где је реч само о риболовима у подручју Београда пре завршетка светског рата.

Обичајно право у међусобним рибарским односима

Законски прописи и наређења власти нису били једини фактори у међусобним рибарским правним односима код београдских рибара. Од незапамћених времена одржавале су се међу њима извесне конвенционалности које нису биле наметнуте писаним законима и наређењима, већ својом целисходношћу и тежњом да ти односи буду нормални и правични. Такве конвенционалности постале су доцније као неко обичајно право и у томе су се облику одржавале боље и чвршће но ма какви, па и најстрожији законски прописи.

Неке од таквих конвенционалности тицале су се саме технике риболова и уведене су у циљу да се избегну сукоби међу рибарима при њиховом раду, а зна се да рибари нису баш много мирољубив елеменат. Тако на пример:

¹⁰ Од вајкада се на аловским метовима одржавао такав ред, да се на њима, кад је време за рад великог алова, нису смели забавити рибарски струкови, правити веје (нагомилано густо грање око кога би се окупљала и задржавала риба), ваге (коље побито у песак на прудовима, на коме се налази платформа исплетена од шибља, за пецање рибе или за рад са черенцем или крсташем), супови, или ма какве друге сталне направе које би онемогућавале рад алова на мету.

²⁰ Кад је у једно време бивало у Београду више алова но што има у његовој околини добрих метова онда, да међу онима што раде аловима не би долазило до сукоба, рибарски мајстори су извлачили коцку која је одређивала који ће алов и кога дана радити на одређеном месту. Често су се, кад има много алова, а мало подесних метова, коцком одређивала по 2—3 алова који ће истовремено радити на једноме мету. То се радило у време „плове“, кад влакарши осете да риба нагиње масама уз воду; тада се радило „штренг“, т.ј. други се алов разбацује и распостире по води још пре но што је први пришао крају. Тиме се постизало то да се не пропушта да риба преко мета слободно пролази за време између два узастопна разбацавања алова. Два алова, која су тако радила на истоме мету, радили су или сваки за себе, или ортачки, делећи сутра дан међу собом на равне талове пазар од рибе.

³⁰ Кад је на једноме аловском мету један алов већ „заузео позицију“, т.ј. стао са својим чамцем уз обалу на месту на коме ће радити, други који алов који би ту наишао не сме радити на истом мету док га први не напусти. Ако је први алов ту радио „на храну“, т.ј. ако је ту разбацавао храну (обично куван јечам) довољно је било да му ту стоје „тиричке“ (дугачке хоризонталне мотке пребачене преко раклјастог високог коља, на које се алов набацује ради сушења), па да други који алов не сме на томе мету радити док онај први мет не напусти.

⁴⁰ Кад више лапташа раде на једноме истом воденом простору, они морају радити по лапташком пропису „рина ми је, рина ти је“, т.ј. док један лапташ „тера рину“, други сме распострети лапташ и терати рину само или поред њега, или на толиком растојању испод њега да први лапташ има довољно простора за рад. То исто важи и за влак, као и кусака, не сметају једна другој.

Друге од поменутих конвенционалности тицале су се начина деобе пазара од рибе међу ортацима. Пошто су сви што раде једним алатом (аловом, лапташем, влаком, бубњевима, струковима) увек ортаци у томе послу и раде на одређени „тал“, тај је тал одређен споразумом међу ортацима, и такав какав је од вајкада одређен врло ретко се, и само

у изузетним случајевима мењао. И то је била једна врста обичајног права која се тако поштовала и одржавала да се међу београдским рибарима не памти случај каквога спора око деобе пазара.

Кад се н.пр. радило аловом или лапташем, у једно време се пазар делио на овај начин: подели се на два једнака дела, па се један део подели опет на једнаке делове на оне који су радили (рачунајући ту и власника алата ако је и он суделовао у раду), а други је део припадао самоме власнику, али са обавезом да од тога свога тала исплати „комун“ (потрошену за време лова најпотребнију храну: хлеб, со, лук, паприку, сирће), за тим да мештару преда 10% од тога свог тала на име „мештерпеза“, т.ј. оправке мреже; тај новац мештар је имао право разделити на момке како је хтео, обично према томе колико му је који од њих помагао на тој оправци. Остатак новца, после тих обавезних издатака, припадао је власнику алата као његов чист тал.

Доцније је уведен други један начин поделе пазара, који је од вајкада био одржан код смедеревских рибара: то је начин „на девет талова“ који се састојао у овоме: пошто се из пазара „извади комун“, остатак се на девет једнаких делова, од којих три припадају власнику алата, а остали шест се разделе на једнаке талове онима који су суделовали у раду власниковим алатом. Ако се, дакле, радило аловом, сваки од четири момка добија по 1½ тал од оних девет талова; ако се радило лапташем, сваки од шест момака добија девети тал од целокупног пазара (пошто се од овога одбио комун). Власник тада даје, према случају, понешто мештару као мештерпез, а овај то разделеује себи и момцима по својој нахођењу.

Те су конвенционалности од вајкада биле тако укорене међу београдским рибарима да, као што је поменуто, у томе погледу није никад долазило ни до каквих спорова. Неке су од њих ушле и у закон о риболову од 1912 године и боље прецизиране правилником за извршење тога закона. Међутим, о њима нема ни помена о закону о риболову за Хрватску и Славонију, као ни у мађарском закону, и ако су се оне тако исто и од вајкада одржавале и међу рибарима у суседној монархији.

Све је то данас, бар за београдске рибаре, постало излишно и бесциљно, пошто у Београду данас не раде више од 1—2 алова и лапташа, па и то само с времена на време. А прилике у којима се данас ради другојаче су у свему од оних што су биле некада, па су и међусобни односи рибара такође различни од негдашњих.

Везе Далмације са Београдом и Србијом

Далмација, Зета и Јужна Србија наше су класичне земље — југословенска културна и уметничка средишта у средњем веку. Оне су и колевке нашег државно-политичког живота, у њима су се формирале прве наше државе: краљевство хрватско и краљевство и царство српско. Ни у којем другом нашем крају нема толико богатства архитектуре, слика, живописа и везилачке уметности, колико има у Далмацији и Јужној Србији.

Лоза Немањића преко својих женских изданака дошла је у родбинске везе са угледном властелом на Приморју. Једна од кћери краља Владислава удата је била за кнеза Буру из Омиша, старешину властелинске куће Качића. Вукосава, кћи хумског кнеза Андрије, од лозе кнеза Мирослава, удала се за дубровачког властелина Барба Крусића. Јелена, сестра цара Душана, удала се за кнеза Младена III Шубића, господара Клиса и Скрадина.

Између Јужне Србије и Далмације постојале су расне, политичке, привредне и уметничке везе. Повест града Дубровника, или боље републике дубровачке, за пуна четири века, знаменита је чест политичке повести српскога дела нашега народа. Ако је Дубровник — како каже Лујо Војновић — црпао на латинском западу своју жилаву државну организацију, културу и веру, на српском истоку је црпао богатство, трговачку и обртничку силу, морални престиж као члан несудијене балканске конфедерације. Богатство Дубровника јесте богатство српских земаља.

Нужно је било истакнути ове везе између нашег Приморја и Србије, јер желимо да овим нашим написом прикажемо погледе и тежње угледних Далматинаца од почетка четрдесетих (1845) година прошлога века до времена прец први балкански рат (1912 г.). У том раздобљу појавише се политичари, песници и књижевници који су у својим делима истицали важност и лепоту косовске песме и веровали да будућност нашега Приморја лежи у његовој повезаности са истоком, са Србијом и Црном Гором. Веровали су у обећану земљу — како је казао Иво Војновић.

Још су најстарији далматински песници — Гундулић, па после Качић, — певали српске јунаке, спомињали словинске витезове. За Немањића Саву казао је католички калуђер Качић, да је „дика и слава словинског пука и народа”.

А када је поново засјала звезда на истоку, када су учестали устанци Војда Карађорђа и Милоша Обреновића, узнемирило се и наше море. Осетило се да ће са Истока доћи спасење, препород, васкрсење!

Петар Прерадовић пева, у Задру 1848 г., у првој својој песми на нашем језику: „Зора пуца, биће дана”

Поноћ прође — још у тмини
Небо, земља јест и вода,
Али с'јева од истока
Сјајна вила славског рода,
Гласи амо из тихана:
Зора пуца, биће дана!

Премда су млетачки дух и италијанска култура оставили видних знакова на нашем Приморју, премда су сви наши јачи духови у Далмацији били васпитаници италијанских нижих, средњих и виших школа, — а италијански се језик био одомаћио у приватном и јавном животу нашега народа на Јадрану, — ипак се гледало на малу Србију и херојску Црну Гору и веровало се у њихову ослободилачку мисију. У њу су гледали и веровали народни препородитељи, њу су поздрављали и они са којима су прваци народни Клаић, Павлиновић, Нодило и други приметили љути бој. Први су се звали **народњаци**, други **аутономаши**. Први су тражили да се Далмација припоји Хрватској и да се српско-хрватски језик уведе у све школе, надлежства, јавне и приватне установе. Други су били против припајања, борили су се за аутономију Далмације и хтели су да се сачува италијански језик као симбол италијанске културе. Поносећи се предностима италијанске културе нису су одрекли словенске крви и порекла. Говорили су и исповедали: „**Нити Талијани, нити Хрвати, већ Словени-Далматинци смо ми. Словени и сутра — Хрвати никада.**” (Slavi domani — Croati giammai). „Ономе, који би нас питао којој странци припадамо — писано је у програматичком чланку аутономашког листа „**Il Dalmata**“ (Далматинац) 1866 г. — одговорили бисмо одлучно: далматинској странци у пуном значењу те речи, и баш странци савршено аутономној, јер најбоље што се у садашњем часу може учинити јесте... да останемо ту где смо... Славени не само по народности него по срцу и по чувству, први смо који проглашујемо сродство, које нас зако-

нито везује уз друге наше сународњаке. Ови броје преко 60,000.000 и, ма да се не зову Далматинцима, сви су ипак наша браћа, сви синови заједничке нам велике мајке. Била би за нас тешка, паче непоправљива несрећа, када би неопрезном пренагљеношћу хтели бри- сати са карте Европе нашу покрајину, само да се безодвлачно ујединимо са посестримским нам покрајинама..."

Вођа аутономаша у Сплиту и у Далма- цији д-р А. Бајамонти, који је за Сплит зна- чио много, једини је исправно схватио еко- номску и политичку важност Сплита погле- дом на његову будућност. Дао је да се изрази монументална фонтана на сплитској обали, на којој је постављена симболична статуа у об- лику девојке-виле, која у једној руци држи свежањ прућа опомињући грађане на слогу, а другом показује на Балкан, на симпатичну Србију. О тој руци, приликом свечаног откри- ћа фонтане, рекао је Бајамонти: „Mostrando quel magnifico altipiano che costituisce la ri- dente e vigorosa penisola dei Balcani, con sguardo sicuro e colla dolcezza dell'affetto piu intenso par che dica: Bada, Spalato mia, e la il tuo av- venire; raccogli le tue forze, riunisci i partiti, moltiplica i tuoi mezzi e t'assidi tra i tuoi fra- telli maestra di operosità e di civiltà; questa é la tua missione". („Показујући ону вели- чанствену висораван, која сачињава храбро и јуначко Полуострво Балкан, са сигурним по- гледом и благошћу осећаја, чини се, да нам

Бијамонтова фонтана у Сплиту (симболична фигура показује руком према Београду)

та рука јасно говори: **Гледај, мој Сплите, та- мо је твоја будућност!** Сабери своје снаге, у- једини своје странке, умножи своја средства, те се постави међу градове као међу браћу, ти који си учитељ у радиности и култури. Ово је твоја мисија.”)

У овим Бајамонтовим речима осећа се ути- цај Томазеов и Маџинијев. Никола Томазео у својој песми: „Ла Далмаџија” — о којој ће бити говора — изнео је своје мисли и осе- ћаје према Далмаџији и Србији. Маџини, нај- заслуженији и највећи неимар италијанског ри- сорџимента, веровао је да се Аустрија може

срушити талијанско-српском сарадњом. Фе- бруара 1864 године борао је у Лондо- ну српски писац и родољуб Владимир Јо- зановић — отац Слободана Јовановића —, који је хтео да заинтересује Гледстона за српску и балканску ствар. Маџинијевим посредовањем, Гледстон је примио Јовановића. Том приликом Јовановић се споразумео са Маџинијем да се и у Србији оснује друштво слично Младој Италији, које је био основао Маџини готово по свим земљама.

Уочи рата г. 1866 Маџини је настојао да посредством Јовановића дигне устанак у Бо- сни, да би се Босна ујединила са Србијом. Није успео, али ову своју замисао није ни- када напустио.

Никола Томазео родио се у Шибенику. Заслужни аутор Речника синонима (италијан- ског језика), генијални коментатор Дантеове „Божанствене комедије” и наших народних пе- сама; писац романа и педагошких дела; књи- жевни критичар и врстан полемичар; незави- сан мислилац и лирски песник, највећи умник нашега рода, под упливом италијанске књиге и културе заволео је Италију и њезину душу. Уза све то, није могао угушити у себи своје словенско порекло, које је у њему узбудила наша народна песма, о којој је написао сту- дију: „Dei canti del popolo serbo e dalmato“ (О песмама српског и далматинског народа). О српском језику написао је, да је „јачи од италијанског и латинског”. За Томазеа није српски језик прости дијалект, него један од четири главна словенска језика, који је, каже, милозвучнији од пољског и чешког, а језгро- витији од руског.

Далмаџија је за Томазеа била не само словенска, него (сем острва и нешто мало поиталијанченог елемента по варошима) чисто српска земља.

У песми „Alla Dalmazia“ (г. 1845) прет- казао је, да је њена будућност у заједници са Србијом. У тој значајној и пророчким ду- хом надахнутој песми, Томазео између оста- лог пева:

Spregio o pietate alle superbe genti,
O poveretta mia, suona il tuo nome,
Siccome ili braccio che, da corpo vivo,
Mezzo reciso, dolorosa noia,
Spenzola, in te così la vita altrui
Scarsa, o Dalmazia, e con dolor s infonde.
Serbica e turca, ed itala e francese,
Nè ben d'altrui, nè tua ben fosti mai:
Patria viva non ha chi di te nacque

Nè più tra l'monte e il mar povero lembo,
Di terra e poche ignude isole sparte,
O patria mia, sarai; ma la rinata,
Serbia (guerriera mano e mite spirito).
E quanti campi, all' italo sorriso,
Nati, impaluda l' ottoman letargo,
Teco una vita e un voler faranno,
E darann' entro alle tue vene stanche
Vigor novello. E tu, porgendo fida
La destra a Italia, ad Ellade la manca,
In sacre le unirai danze ed amplessi.

Chè in te, seconda Italia, Iddio compose,
 Serbica stirpe, delle umane forme
 E degli affetti le diverse tempore,
 E mise in armonia gl'impeti e il senno:
 Lingua ti diède giovanili ardori,
 Che in quante Europa suoni, orma maggiore
 Tien delle forti età quand' era il mondo
 Bambino al dubbio e nel amor gigante.

(„Охоли свет, бедна земљо моја, или те пре-
 зире или те жали. Као што саломљена ми-
 шица малаксало виса с трупа, са ког је отсе-
 чена, тако, Далмацију моја, туђи живот с те-
 цким напором кроза те струји. Ти беше српска,
 турска, италијанска, па чак и француска, ал'
 још никада ни посве своја, ни посве туђа:
 живот отачаства нема, ко се у твојм крилу
 роди! — — — Тада нећеш више, домовино
 моја, бити вајна грудa земље између мора и
 планине, са низом голих острва растурених
 по пучини; васкрсла Србија (у којој влада
 питом дух и чила мишица) и колико је год
 земаља, што се у османској баруштини да-
 ве, а треба да их озари луча просвете итали-
 јанске, све ће то с тобом да оживи и по-
 стане своје. А ти ћеш, рукујући се на јед-
 ној страни са Италијом а на другој с Хе-
 ладом, спојити те две земље са чврстом ве-
 зом љубави. — — — Јер нам је у теби, српски
 роде, Бог дао нову Италију, сложивши у теби
 најлепше урнеке људског соја и људских врли-
 на, и снабдевши те прегалачким језиком, који
 као да се саодео свима одликама оних му-
 щких времена, када је свет још зазирао од
 пакости и знао да љуби дивовски.”)

Дванаест година после Томазеове песме
 „Далмацији” — Вјекослав Фикерт Далматинац,
 издаје у Задру (1857) на италијанском јези-
 ку своју песму у шест певања „La madre
 slava“ („Словенска мајка”) са овом посве-
 том: „A te, madre mia, unico intenso, melan-
 conico amore nella vita miserima. — Il tuo latte
 spremuto fra gli spasimi del dolore, non poteva
 fecondare che lagrime e sdegni nello infausto
 portato. — A te questi canti: è sono forse la la-
 pide irrisa sulla tomba dello ingegno sepolto vivo
 nelle amarezze.“ („Теби, мајко моја, једина,
 жарка, тужна љубави у мом јадном животу.
 Млеко твоје изажето у трзајима боли, није
 могло оплодити него сузе и презир. Теби ове
 песме: можда су оне подругљив натпис на
 гробу мудрости у горчини живој закопаној.”)

У овој песми, пуној патриотског осећаја,
 песник на више места слави Србију

„madre d'eroi
 ... ove l'novello

Inno s'innalza, che la Slavia evoca
 alle gusle guerriere ... “

(„мајка јунака..... где се нова уздиже химна,
 коју Славија призива ратничким гуслама...”)

Песник Вј. Ф. Далматинац прича, како црно-
 горска мајка, којој су душмани убили мужа,
 одгаја сина Вида, који ће осветити свога оца.

Кад је Вид поодрастао у Србији, где га је
 мајка заклонила, враћа се и освећује оца. Том
 приликом гине и јуначка мајка. На самрти
 каже својем сину:

„... in terra
 — Altra madre ti lascio, la
 diletta — Slavia combatti...”

(на свијету остављам ти другу милу мајку — Славију
 бори се...)

Вид се враћа у Србију

... canuto
 Eroe, la vita chiudera sui campi,
 Fra le schiere, nei valli, dove un giorno
 Di Caragiorgio l'anima ed il brando
 Sfavillaro in un sol campo di luce
 Divinal

(.....—... седи јунак, завршиће живот на пољу,
 у четама, на бредима, где једног дана дух
 и мач Карађорђа забљешташе у јединственом
 пламу божанственог светла).

Фикертова песма није друго него химна,
 славоспев Србији, Словенству и Слободи.

Дух словенства, погледом на Исток, на
 Србију и Балкан одушевио је и далматинске
 уметнике. Млади занешени родољуб **Никола
 Стрмић**, компоновао је оперу „La madre sla-
 va“ у либрету према истоименој песми Л. Фи-
 керта Далматинца.

Стрмић се родио у Задру 1840. Изучио је
 конзерваториј у Милану. Његова опера „Ла
 матре слава” давала се са успехом први пут
 г. 1865 у Трсту и Загребу. Музика је мело-
 дична и лака по узору старијих италијанских
 мајстора. На више места прожета је народ-
 ним мелодијама и даворијама из илирског пре-
 порода. Поједини делови извађали су се у
 друштву „Филармоника” и у Народној читао-
 ници у Задру. А задарски сликар **Салгети
 Дриоли** у пророчкој визији израдио је слику
Југославија. Слика приказује како се три прво-
 венчана краља: српски, бугарски и хрватски
 клањају Вили слоге југословенске, пошто су
 погазили различне немани: неслогу и мржњу,
 и знамење варварства — коњски реп.

Један од веома плодних далматинских пи-
 саца, — о коме се, не знамо због којих разлога,
 најмање писало, тако да је готово потпуно
 остао непознат нашој новијој генерацији, а
 који је иначе заслужио да му име буде за-
 бележено и спомињано — д-р **Јаков Чудина**,
 у својим многобројним делима, на италијан-
 ском језику, описао је прегнућа и хероизам
 мале Шумадије и Црне Горе — величину њи-
 хових владара, јунака, државника и полити-
 чара. Осим тога превео је на италијански наше
 народне песме јуначке и лирске, и штампао
 у две књиге „I canti del popolo slavo“, у
 Фиренци г. 1878.

Пишући о Србији и Карађорђевићима, о
 Црној Гори и њезиним господарима, намера

је била д-р Чудине да скрене пажњу својим земљацима, интелектуалној Далмацији, да је судбина далматинског приморја повезана уз судбину словенских држава на истоку.

Јаков Чудина родио се у Филип-Јакову код Биограда на мору 1826 год. Чудине су Срби из околине Травника у Босни. Пре доласка Турака, њихово је племе дало неколико кнезова и народних поглавица. Кад су Турци год. 1463 заузели Босну, крену кнезови Чудине са 800 својих кметова према приморју под окриље Млетачке Републике. Настанише се у Филип Јакову, његовој околини и по Равним Котарима. Сви су били Срби православне вере. Под утицајем католичке пропаганде примише католичку веру.

Под Млетачком Републиком прадедови Јакова Чудине одликоваше се у борби против Турака и за своје заслуге добише племићки назив.

Д-р Чудина свршио је основну и средњу школу у Далмацији, а филозофију и право у оном делу Италије којим је управљала Аустрија. По свршетку студија постављен је за професора српског језика и литературе и италијанског језика у Наутичко-трговачкој академији у Трсту. Тамо је по жељи Претседништва владе саставио граматичку нашега језика „Грамматика илирика“, која, због промена насталих у истој влади, није никада ни штампана. Одрекао се професорског места и преселио у Сплит, где је све до своје смрти деловао као јавни нотар. Написао је преко 40 књига, брошура и више фељтона. Фељтони су излазили у разним листовима у Далмацији и Италији. У њима је приказао дела српских писаца, разна савремена питања, као и многа питања из српске историје. Познатије су његове књиге „Storia del Montenegro“ (Црне Горе) *da tempi antichi fino a nostri* — (штампано у Сплиту 1882 г.) и „Karagjorgje il Grande“ *epoca brillante della nuova Serbia* (Сплит 1885).

Историју Црне Горе посветио је Књазу Николи Петровићу Његушу: „Вама, који сте херојским полетом повели јуначке синове Црне Горе на бојна поља проти вековном непријатељу словенских народа и побрасте сјајне ловорике за Ваша дела, већ забележена златним словима у историји — посвећујем ово моје скромно дело.“

Књигу „Карађорђе Велики“ посветио је српској нацији: „Entusiasta delle gesta dell' immortale duce e principe Karagjorgje ho creduto debito mio di dedicare queste modeste pagine alla Serba Nazione, perchè trattano d' uno de' più grandi eroi del secolo, vanto e gloria degli Slavi tutti e d' ogni popolo civile, che combatte intrepido per la grandezza e per l' indipendenza della patria.“

(Одушевљен бесмртним делима Вожда и Кнеза Карађорђа, осетио сам дужност, да овај скроман саставак посветим Српској Нацији,

јер говори о једном од највећих хероја овога века, поносу и слави свих Словена и сваког цивилизованог народа, који се неустрашиво бори за величину и независност своје отаџбине.)

Д-р Јаков Чудина изабран је за дописног члана Српске краљевске академије у Београду и разних других академија: италијанске, руске, француске и енглеске. Ресила су му груди разна одличја, између којих: Златна медаља за књижевност — Орден св. Саве, црногорски Орден Данила I и Таковски крст. Краљ Италије, Император Русије и Велики Кнез Михајло Николајевић изразили су му захвалност за његова настојања да упозна Италију и уопште сву Европу са знаменитим делима словенске књижевности. Руски цар даровао му је прекрасни бриљантни прстен, као награду за његово дело „Хисторија Црне Горе“.

Дописивао се са светским знаменитим литерарним и политичким личностима свога времена, које су му одавале признања и похвале за његов литерарни рад. Италијански књижевник Едмондо де Амичис, захваљујући му на послатој књизи „Karagjorgje il Grande“, пише му да је дивним одушевљењем умео приказати једног од највећих хероја нашега века и најплеменитију и патриотску фигуру славне и јуначке српске Нације.

II

Уз Бајамонта, Томазеа, Фикерта Далматинца и д-р Чудину, који су — како смо то приказали — на италијанском језику величали Србију и Црну Гору, истичући важност Србије за будућност Јадрана, нужно је да споменемо и мисли и погледе далматинских песника народњака, бораца за народну мисао у Далмацији.

Лука Ботић, Михо Павлиновић, Медо Пуцић и Иво Војновић, о којима је реч, заступали су противно становиште, обзиром на народно питање у Далмацији, ономе споменутих политичара и књижевника, али су се ипак погледи једних и других ускладили у питању важности Истока, Србије и Београда за наш Јадран.

Ботић, Павлиновић, Пуцић и Војновић Иво претставници су оне велике мисли, која је својствена нашем приморју и која се од првих почетака књижевног и политичког рада одликовала ширином погледа, верском сношљивошћу, југословенском и свесловенском топлином осећаја.

Ботић и Павлиновић, другови у сплитском семинару, занешени ослободилачким идејама Шумадије, стварају тајну организацију „Небој се“.

У својем младалачком заносу сновали су о бегству преко границе, у слободну земљу Србију, у којој се гледао народни Пиемонт.

Али је то остварио сам Ботић. Врућа крв и жеља за слободом није му дала да остане међу хладним зидинама сеценишта. Свуче са себе свештеничке хаљине, обује опанке и, са црвеном капом на глави, бежи преко ондашње турске Босне и Херцеговине, долази до Дрине и осване у Србији, у Београду.

Жеља га је вукла у слободну земљу, да се надахне њезиним духом са вером у победу и ослобођење јужних Словена.

Из Београда полази у Загреб. Радећи неко време у Гајевој штампарији добије чиновничко намештење на бискупском имању у Бакову код владике Штросмајера. У својим песничким делима остао је веран својој жељи за слободом свога народа исповедајући словинско братство, држећи се оне: брат је мио, које вере био". У епосу „Бедна Мара” описује трагични свршетак сплићанке Маре, која је сву своју љубав посветила младом и лепом Турчину Аделу из Коњског повише Сплита.

У новели „Дилбер Хасан”, Ботић описује Карађорђевог устанак и љубав младе муслиманке Софе из Сарајева према Србину Павлу Цвијетићу. Павле иде у помоћ својој браћи Карађорђевог усташима. Љубав је јача од вере. И Софа бежи у Шумадију, нађе Павла и с њим се венча. Ботић је написао и драму „Ђорђе Бранковић”, која никада није штампана. После његове смрти, рукопис је нестао.

Веровоа је:

„Да живота зема без слободе
Да крепости нема без слободе,
Да љепости без слободе нема!”

Другу Ботићевом из школских дана, дон Михи Павлиновићу, судбина је одредила да остане у Далмацији, да, са својим имењаким Миховилом Клаићем, ради на остварењу народних идеала. Са њиховим радом започиње организован рад, који је познат у Далмацији под именом народни покрет или народни препород. Све што је народски осећало, без разлике имена и вере, све се сложило у једној мисли: Далмација је словенска земља. Далмација је хрватска и српска. Наш су језик звали: хрватски или српски — српски или хрватски — српско-хрватски.

Ницале су „Слављанске читаонице”, а у њима су биле слике Војда Карађорђа и других народних хероја.

Уз дон Миху Павлиновића ишао је руку под руку његов побратим, православни свештеник Јован Сундечић. Били су нераздрживи у раду и мислима, у беседи и осећању. Остало је у предању да је Павлиновић рекао Сундечићу, пре њиховог заједничког одласка на пут кроз Хрватску, Србију и Црну Гору: „Слушај, брате Јово, свугде исповедај да си Хрват, а ја ћу говорити да сам Србин — тако ћемо још јаче ширити братство и веру у народну заједницу!”

Богате импресије са тог путовања опевао је Павлиновић у песми: „Путни споменик” (1864). Аустријске власти гледале су попреко на братимљење католичког и православног свештеника. Шеф загребачке полиције, како то износи Алекса Ивић у „Архивској грађи”, поднео је извештај бечком Министарству унутрашњих послова о кретању Сундечићеву и Павлиновићеву у Загребу и о њиховом путу у Београд.

Када је Павлиновић у споменутој својој песми опевао Реку, Карловац, Загреб, Сисак, Баково и Вуковар, клања се и фрушкогорским манастирима:

Ал' не пушћај Ср'јема богатога,
Нит мимођи српских манастира.
Него широм пољу завези се
Фрушкој Гори у госте полази.

Ту су дичне српске задужбине,
Ту су моћи, ту су споменици
Логом леже Урош и Лазаре;
Ту допала чаша Лазарева,
Са косовске удесне вечере.

Ој нам рести горо, сјајна горо;
Теби текли Срби и Хрвати,
Првобитно да понове братство!
У теби се заметнуло гн'јездо
Словинскога јата једнолика...”

Пошто се је наживао лепоте, знаменитости и братства у српским манастирима, пева Новом Саду, па Београду:

„Хај, похитај на језеро сиње
Где но Сава срета се с Дунајом,
И њему се у наручје свија,
Да огрле града Биограда.
Издиго се као лабуд б'јели,
Узлио се као паун златни;
Нанио се и тамо и амо,
Надгледа се над два огледала:
Очим пали Босну и Србију,
Поздрав даје сродној Булгарији.
К њему гледа што је прогледало
Њега зове што је уцвиљено;
Он да свети Кнежеву вечеру
Он да каје дана Видовдана

Б'јели граде, б'јели нам се за се,
И за своју китну србадију.
Био узор слоге и напретка,
Био узор народних врлина!
Узор књиге, узор обичаја,
Узор свога и своје старине.....”

Павлиновић је певао Београду, веровао је у ослободилачку мисију мале, али духом велике Србије. Писао је у службеном органу народне странке „Народном листу” (1862 г.)

да јесу Попечитељство Гарашанина и Мариновића и народно оружање Србије — знакови, да се Српска кнежевина кани латити свога звања на западу...

При отварању прве читаонице у Јелси на острву Хвару г. 1868, позван је Павлиновић да одржи пригодни говор. Говорио је да су Хрвати и Срби браћа и као такви, нагласио је, „бићемо бедем Кнежевине Србије. Али ће Србија остати вјечито огњиште онога покрета, који се неће задржати докле не буде постигао свој коначни циљ...”

Када се Јован Сундечић преселио на Цетиње, Павлиновић му у песми шаље братски поздрав (1865 г.)

„ . . . . .
Ја ти немам споменка ни дара,
По којем би мене спомињао;
Него прими збогом побратима,
Да се братски браћа спомињемо,
Док се опет браћа састанемо,
У сродноме колу Југовића.

Ти са десне, а ми ћемо с л'јеве:
Окупљајмо и тамо и амо;
Грло, пјесму, слово улагајмо,
Раздробљено бујмо и слагајмо:
Поскочиће коло једнолико
Једнолико стасом и узрастом,
Једнолико оком и погледом,
Једнолико рухом и одјелом,
Једнолико срцем и умињем:
Скоком једним, једномишљенијем.
Залуду се дигли мразиоци,
Са својим талним ратилима,
И стрампутни свјети изродица,
И братимске издаје проклете:
Скокнати ће коло Југовића
Ужеће се и словинска свића!
Хајде збогом Гори Црној
Тврдој нашој заклоници.
Ту не допри турска сила,
Ни латинска мудротија;
Ту се братски братом зове
Ког нам мајка породила.....

„ . . . . .
Па кад врнеш поглед мирни
На кршеве Црне Горе,
Узми св'јећу Владичину
Штоно гори на Ловчену;

„ . . . . .
При тој св'јећи умјесеној
Наших пчела родним соком;
При тој св'јећи ужеженој
Српске душе чистим пламком,
Разиће се тамне тмине
Што су нам се удомиле,
И кроз туђи бл'јеск јалови
Све то веће загустиле.....”

У једном задарском дућану продавала се слика Миховила Павлиновића и Јове Сундечића. Два попа, католички и православни, два побратима, стисла деснице и племенитом

намером насликала се у братском загрљају, да слика, узор сношљивости и братске заједнице, прође кроз народ и поучи га примером бољијем од сваке беседе. Обојица носе знакове своје вере, један показује све прсте, а други своје тројство, што значи, да се уз најћвршћу постојаност у вери може гајити братска љубав.

У Павлиновићевој књизи „Пјесме и бесједе” (од 1860—1872) на више места избија његова љубав и вера у Русију. Он је љуби и цени, она му је нада и узданица, јер у њој Славјан господује. С Русије смо — каже Павлиновић — ненавиђени и мрски, а да Русије није, били би можда на више места згажени. **Зашто ненавиђени?** пита Павлиновић. **Јер смо Словинци, јер смо с Русима у душевној заједници, а у бројној свотици горостасно људско племе.....**

Овако је осећао, писао и говорио Павлиновић док се његово човечје срце — како то то рече Сава Бјелановић — борило поповским умом.

Силни и моћни вал наполеонских ратова зададе смртни ударац словинској дубровачкој републици. После изгубљене слободе нестале и духовног живота. Нестале полета и рада. Многи се заверише да се неће ни женити, да им синови не живе у ропству.

Велики покрети на истоку и стварање Нове Италије пробудише и синове словинске Атине. Заметне се коло словинства, српства и југословенства. Осване „Словинац” — први лист у Далмацији трајне књижевне вредности, који је својим литерарним симпатијама нагињао Београду и српству. Душа новог покрета био је **Медо Пуцић**, песник, учењак и политичар. Уз њега окупи се кита Дубровчана, све бољи од бољега: **Будмани, Казали, Богшић, Зоре** и други.

Пуцић је у својем песничком заносу предвидео дане нашег ослобођења. У песми „Карађурђица” износи дела првог ослободиоца Србије и његових бесмртних јунака и војвода. Види у заједничком колу сву југословенску браћу, — Србе, Хрвате и Словенце. На уста великог Војда Карађорђа проговара пророчки:

„Само људски да се сад дигнемо,
Стопит ћемо с нама све крајине,
Које но су наше од старине;
Оживјет ће посестрима Босна,
Што за нама свеудиљ уздише
Ерцегова крајина жалосна,
Далмација гдје Латинац пише,
Црногорска младина поносна,
Који сами слободу спасише;
Оживјте ће и Дубровник славни
Споменици наших днева славних
Приступит ће до јуначког кола
Славонија земља деспотова,
Сријем богата с винолозних дола
И граница гњездо соколова,

И Хрватска бановина хола
 С бујним племством поља од Турова,
 И Словенска далека држава
 Откуд тече Сава, Мура, Драва:
 Све те земље један језик склада
 Да су једном душом, једно тијело.....”

III

Споменули смо монументалну фонтану у Сплиту која је израђена 1880 год. по наредби д-р Анте Бајамонтиа, са симболичном фигуром генија слоге, који руком показује на исток, на Босну и Балкан, на Србију где лежи будућност Сплита.

Још су стари Римљани изабрали, као најприкладније место, положај данашње сплитске северне луке и ту су, на месту где је било мало илирско-грчко насеље, изградили центар ондашње провинције Далмације, град Салону. Из Салоне водили су главни друмови на северо-исток, исток и југоисток, спајајући Салону са Балканом.

Када се освојењем Клиса (1537) Турци приближише Сплиту, способношћу и домишљатосту некојих грађана. Сплит је постао слободном извозном луком Балканског полуострва. Из целог турског царства, па чак из из Индије и Персије долазили су каравани крцати робом у Сплит, одатле се роба преносила у Млетке. Истим путем копном и морем извозила се роба са Запада на Исток.

За време Аустрије Сплит је био запостављен, изолиран, без железничког споја са својим природним и историским залеђем. Мађари израдише Реку, а Немци Трст. Тако је ова трговина са запада и севера, па и она са Истока, свраћена на споменуте две трговачке луке, највеће и најпрометније на целом Јадрану.

Д-р Анте Бајамонти, који је, као вишегодишњи претседник сплитске општине, много учинио за процват и напредак свога града, хтео је да приведе у дело замисао и идеју коју је приказао у симболичној фигури на споменутој монументалној фонтани. Бајамонти се је заузео енергично да Сплит добије први железнички спој са својим природним залеђем, Босном и Херцеговином и Београдом. У ту сврху за потребне предрадње тражио је дозволу од аустријске, турске и српске владе. Аустријска влада имала је да изради свој део за свој теритој, ондашње турске власти свој део за Босну и Херцеговину, а српска влада свој део. Док је српска влада прихватила Бајамонтов предлог, а тако исто и турска влада, дотле је аустријска влада због тешких политичких и стратемских узрока одлучно одбила.

Због споменутог плана и предлога аустријска влада уписала је Бајамонта у своју црну књигу. Од тог часа изгубио је њезину наклоност и потпору. То се је нарочито опазило на следећим општинским изборима. Народна

странка победила је најпопуларнијег вођу у Сплиту (1882). Те године сплитска општина дошла је први пут у народњачке руке. Далматински аутономаша изгубише најјачу своју кулу.

И турска влада у Босни и Херцеговини, једно десетак година пре предлога Бајамонтијева, сновала је о железничкој вези Београда, Босне и Херцеговине са морем. Познато је, — на основу дипломатских извештаја тадањих аустријских конзула у Босни, Херцеговини, Београду и Цариграду, — да је било покушаја да се гради железница која би спајала Београд преко Босне и Херцеговине са Јадранским Морем код места Неум-Клека. Та је идеја никла 1851 године. То је почетак првог плана о јадранској прузи.

Камо среће да се је после ослобођења и стварања наше заједничке државе остварио план Д-ра Бајамонтиа о изградњи железничке пруге Београд—Сплит! Избегли би се многи тешки и погубелни унутрашњи сукоби и покрети.

Далмација је по свом географском положају одређена као веза истока са западом, старе романске са новом словенском цивилизацијом. Ову је улогу, како смо споменули, вршила Далмација у римско доба, преко Дубровника вршила је и у средњевековно доба, она је позвана да је врши и данас и у будуће.

Није само Бајамонти, већ су и други Далматинци истицали важност и природне везе Далмације и Јадрана са Србијом и Београдом. — О том је певао Стјепан Ивичевић. (Родио се у Макарској као потомак старе племићке босанске породице, која се у XVII веку доселила у Далмацију. Ивичевић је самоук. Говорио је важније европске језике. Ушао је у тајне филозофије, математике, историје и природних наука. Изучио је право као најбољи правник. Писао разне чланке и песме. Уживао је велики углед. Биран је за претседника општине у Макарској и за народног посланика).

У једној својој песми г. 1848 пева:

„Вира и Бог . . . . . једно село само
 Биће од Саве све до мора амо!
 И видит ћеш уз гвоздену стазу!)
 Како кола без волова лазу;
 Те од мора ча до Биограда
 Два дни ода само биће тада!.....
 Вира и Бог, једно село само
 Биће од Саве све до мора амо!”

Рекли смо да су народњаци били анексионисти тј. тражили су да се Далмација споји са Хрватском. Веровали су да ће се уједињени лакше одупрети аутономашима у Далмацији и германизацији и мађаризацији у Хрватској. Али, ни сви народњаци нису били одушевљени

1) железница.

анекдотисти. Зазирали су од несносних прилика у Хрватској. Били су љубоморни и поносни на своје легендарно далматинство, на своју Далмацију. За своју земљу — како смо истакли — тражили су спас у вези са Босном, Херцеговином и Србијом.

У ове последње можемо уврстити угледног народњака **Јозу Грубишића**, савременика споменутог Макаранина Ивичевића и уредника „Зоре далматинске” — **Антон Кузманића**.

Грубишић, полемишући са „Зором Далматинском” о сједињењу са Хрватском, писао је:

„Нама није нипошто потребно од Хрватске. Она нам ништа не може дати, јер свачим оскудијева; паче она би нам могла дићи и оно мало што имамо. Херцеговина, Босна и Србија јесу главно упориште за наше будуће пробитке; ове врло драгоцене земље тијесно с нама спојене, оне само могу бити за нас проводни к Бановини, средиште наше трговачке дјелатности. Дакле једино к овим морамо непрестано теглити.”

Завршићемо ово наше кратко и збивено разлагање — са речима песника „Трилогије”, „Мајке Југовића”, „Лазаревог васкрсења” **Ива Војновића**, последњег барда великог Дубровника.

Пред први балкански рат, када је омладински националистички покрет био захватио маха у свима нашим крајевима, у месецу априлу 1912 год. био је Војновић у Београду, где је читао своју драму „Госпођа са сунцокретом”. На повратку из Београда у Загребу интервјуисао га је дописник Супиловог „Ријечног новог листа”. На питање: „Како сте прошли у Београду?” Војновић је одговорио:

„Дивно! — Ето то је једина ријеч, која пристоји љубави и пријатељству мојих Београђана. Та, у осталом чему се чудити? — **Вратио сам се у своју кућу. Војновићи су живјели и умирали славом и тугом Србије.** Сада кад је слободна и то потпуно слободна од свих авети прошлости — дошао сам и ја, па ми се чинило као да нисам нигђе другђе био. Та из Дубровника до Београда нема него скок простора, — а традиције хисторије и обичаја су још све живе. Та колико сам драгих Дубровчана нашао! И сјена великог Орсата Пучића шетала се са мном по Калимегдану и по Теразијама. Имао сам његове пјесме у руци, па читао и гледао — и разумио све. — А што да Вам кажем о тој срећи, да сам дошао у благословљеном часу кад су се Срби и Хрвати загрлили и препознали?! Кроз дим предрасуда, братоубилачких борба, клевета итд. итд. — дошао вјетар, отјерао облаке и браћа се угледала, вриснула од чуда и бацила један другоме у наручај. — „Једни смо!” „По крви, по језику — једни!” — То сам ја од мога дјетињства осјећао, писао, пјевао. За то сам трпио, за то су ме блатом попрскавали они, који сами сада признавају ту једину, спасоносну, неразрјешиву ријеч која се зове: **Јединство!** Хрвати, Срби и Словенци то је за мене свето, народно Тројство. Ко у то не вјерује — тај не вјерује у живот и у опстанак свога народа. — Богу хвала! да је ту божанску промјену преузела омладина. Ах, пријатељу, да ви то видите и чујете! Како се то кличе и ради за Хрватску! Ето знате што ћу Вам рећи: Бог ме хтио надарити за све преграње живота, показујућ ми земљу обећања!”

Проф. С. Роца

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

КАЈМАКЧАЛАН

Југословенски жртвеник издигнут небу изнад облака — највиши симбол нашег народног страдања и борбе за слободу

Као што Срби кроз векове нису заборавили Косово, где је зашло сунце њихове слободе, тако ни Југословени неће заборавити Кајмакчалан, где је почело да се рађа сунце њихове независности.

Кајмакчалан је крвава капија на коју је ушла слобода целом нашем народу.

Данас, Кајмакчалан је за нас најкрвавији камен на међи Југославије.

Ценећи жртве пале на Кајмакчалану тадањи Врховни Командант Српске војске Њ. Кр. Височанство Престолонаследник Александар, док је још био на Солунском фронту наредио је да се на Кајмакчалану подигне Спомен Капела и у њу сахране кости свих жртава палих на Кајмакчалану.

Приликом освећења цркве на Кајмакчалану, Блаженопочивши Витешки Краљ Александар I Ујединитељ, упутио је следећу наредбу свој војсци:

„На данашњи дан, када се освећује црква, коју сам наредио да се подигне на врху Кајмакчалана као споменик палим херојима који су на томе месту отворили капију кроз коју води пут, којим данас греди наша непобедима војска, мојим јуначним дринским пуковима шаљем са ових висина мој поздрав, а палим херојима на Кајмакчалану, нека је слава.
Кајмакчалан 17-IX-1918 г. *Александар*”

Спомен Капела подигнута је на највишем вису Кајмакчалана, на коти 2525 м. у славу и част изгинулим борцима, којима је на улазу капеле Врховни командант посветио ове речи:

Кајмакчаланска Спомен-капела са костурницом

СА СВЕЧАНОСТИ НА КАЈМАКЧАЛАНУ

Напред: изасланик Њ. В. Краља дивизиски генерал г. Драгиша Пандуровић

У другом реду: с лева на десно: начелник штаба III арм. области генерал г. Дамјановић, Бан Вардарске бановине г. Ж. Рафајловић, командант III арм. области генерал г. Илија Брашић, изасланик председника Београдске општине градски већник г. Константин Саватијевић, командант граничне трупе генерал г. Ковачевић и председник Удружења резервних официра и ратника г. Никодије Богдановић

„Мојим див-јунацима неустрашивим и верним, који њрудима својим отворише врата слободе и осташе овде као вечити стражари на праћу Отаџбине”.

Од коликог је значаја заузеше Кајмакчалану по наш народ, сведоче нам ове речи Врховног Команданта српске војске.

Када је умро велики пријатељ српског народа Швајцарац д-р Рајс, који је са српским народом прошао кроз све његове патње, страдања и подизања, оставио је пред смрт свој аманет, да му се после смрти срце извади и сахрани у Кајмакчаланској капели, што је и урађено.

На Петровдан 12 јула сваке године, Спомен капела на Кајмакчалану слави своју славу. Тога дана Кајмакчалан постаје место на коме се окупљају ратници и учасници у крвавим биткама, да освеже своје успомене на јуначке крваве дане свога војевања; долазе синови и кћери изгинулих ратника да се напоје примерима херојства својих отаца; долазе и сви остали родољуби да се диве јуначким делима ратника и одаду пошту палим јунацима, прекадивши њихове гробове.

Домаћинство славе Спомен капеле до ове године имала су разна национална и патриотска удружења и установе, а ове године домаћин славе је Савез сокола Краљевине Југославије. Управа Савеза желела је да том приликом на Кајмакчалану буде заступљено целокупно наше соколство преко својих представника, који ће се поклонити сенима палих хероја за слободу нације и ту, на извору, гледајући херојска дела, напојити новим борбеним духом за одбрану стечене слободе.

Као сваке године, тако и ове године ова прослава узела је карактер националног славаља. За данашње ходочашће гости су почели долазити у Битољ још пре два дана. Међу ходочасницима има доста Шумадинаца, као и из других крајева државе. Соколи су почели прославу дај раније на Јелаку. На путу за Јелак задржали су се у селу Бачу, где су разгледали некадашњи ратни двораци Блаженопочившег Краља Александра. На Јелаку је приређена једна мала свечаност. На специјалном јарболу, који је постављен у близини туристичке куће, подигнута је југословенска застава. За време подизања заставе сви соколи

у свечаном оделу стајали су у ставу мирно и одали пошту југословенској застави. После дизања заставе узео је реч Старешина сокола г. д-р Белајчић, који је између осталог рекао:

„Походом сокола из свих крајева наше земље чинимо свој дуг према онима који су ову земљу створили. Вршимо овај дуг заједно са свима родољубивим организацијама. Дошли смо да окадимо гробове јунака који су положили животе на прагу домовине... На овом историјском месту искована је судбина наше Отаџбине. Овде је боравила велика личност Александра Карађорђевића. Желимо да се овде надахнемо духом, који је оним великим данима владао нашим народом... Успутни гробови показују како је крвавим и трновитим путевима стварана слобода. Свесни смо цене, по коју је добивена слобода као и одговорност, која нам се намеће.

После неколико говора претставника соколства узео је реч претставник Престоницке општине г. Константин В. Саватијевић и са неколико пригодних речи, које су врло лепо примљене, наше соколе осоколио.

Кануле су многе сузе, када је у ноћи на Јелаку војна музика засвирала „Тамо далеко”. Јер то је била тужна и омиљена песма, коју су на истом овом месту певали они, који сада леже на Јелаку, Старковом гробу, Груништу и Кајмакчалану, испод кога соколи и народ проводе ноћ, испуњену чудном и дубоком величином и побожношћу.

Тачно у 22 часа, после 24 година први пут засвирало је повечерје на Јелаку, где су се некада водиле огорчене борбе.

Са Јелака 12 јула т.г. соколи су рано кренули за врх Кајмакчалана и већ око седам часова стигли су испод капеле. У то време су стигли из Битоља и остали гости. Међу осталим многобројним гостима били су и изасланик Њ. В. Краља дивиз. ђенерал г. Драгиша Пандуровић и изасланик Министра војске и морнарице ђенерал г. Десан Илић. Изасланик Краљевске Владе и Министра за физичко васпитање народа, Бан Вардарске бановине г. Живојин Рафајловић, Командант III арм. области див. ђенерал г. Илија Брашић, Старешина Сокола Краљевине Југославије г. д-р Владимир Белајчић, Претседник народне одбране г. Илија Трифуновић, Митрополит Скопски г. Јосиф, Епископ охридско-битољски г. Платон, Командант вардарске дивизиске области ђенерал г. г. Светислав Ђукић, Претставник Претседника Београдске општине већник г. Константин В. Саватијевић, Претседник Скопске општине г. Јосиф Михајловић, као и претставници свих ратничких организација и многих других националних, витешких и културних корпорација.

Овим националним свечаностима од стране грчких власти присуствовао је командант Леринског сектора г. Николос Јоргулос са неколико грчких граничарских официера, једним одељењем грчких скаута и једним водом грч-

ких граничара, који су положили и неколико венаца од свежег цвећа са грчком траком и грчким натписом.

Доласком ових претставника, нешто после осам часова почела је служба божја у капели. Службу је служио митрополит скопски г. Јосиф са епископом охридско-битољским г. Платоном, уз асистенцију великог броја свештеника.

За време док је служба трајала, војска — граничари и соколи заједно са народом околних села стајали су поређани испред капеле.

После службе божије обављено је сечење колача, а онда је одржан помен над костурницом изгинулих ратника, где је говорио домаћин славе Старешина Савеза Сокола г. д-р Белајчић, који је у своме говору величао дело славних бораца који су изгинули на овим врховима за спас и славу Отаџбине. После д-р Белајчића говорио је претставник Удружења резервних официера и ратника г. Радмило Вујовић, затим католички свештеник г. Анте Дујмушић, Претседник народне одбране г. Илија Трифуновић, а затим претставник Претседника Престоницке општине, већник г. Константин В. Саватијевић, који је један од првих положио венац од природног цвећа са југословенском траком и натписом: „Кајмакчаланским херојима Општина града Београда. Полажући венац г. К. Саватијевић, је, уз опште одобравање, одржао и говор, у коме је у главном рекао:

„Полажем овај венац, сплетен од мирисна цвећа са обала Дунава и Саве, са коса и долина родног краја кајмакчаланских јунака, у име Претседника, потпретседника и Градског већа Општине престоничког нашег града, на вечно одмориште најславнијих српских и југословенских бораца, који су по свима овим висовима и провалијама, које су нам очима на догледу, потоцима крв лили и овде, на овом новом, али славнијем Косову, брдо од својих костију сложили, да би на поносном Кајмакчалану поносни отворили капију слободе љубљеној родној грудима.

Престоница, горди и мученички Београд, око чијих се зидина пролило за слободу море крви, баш као и на овом светом месту, поносан да су овде отворили врата Слободи, баш синови Београда и његове околине, часни наши седмаци, клања се светим сенима и светлој успомени на Кајмакчалану и свугде њему на догледу палим славним борцима велике Армије Петра и Александра. Целивајући ову гробницу дивова, целивам у Мислима сваког појединца овде славно палог и с пуном поштом поздрављам још мали број преосталих живих кајмакчаланских јунака, које и на овом дивном сабору родољуба, недостижне у родољубљу и готовости на нове жртве, претстављају најбоље међу преживелим.

Слава славно палим! Хвала у слави живим њиховим друговима.

Престоница Југославије, горди Београд, поносан на своју децу овде палу, кити им знане и незнане гробове својим и њиховим цвећем у знаку вечне захвалности.

Слава им!"

За време полагања венаца свуда унаоколо владала је гробна тишина.

После полагања венаца, Соколи испред костурнице и капеле извели су импозантни дефиле, који ће дуго остати у успомени посетилаца.

После помена код костурнице одржао је предавање о кајмакчаланској битци начелник штаба Вардарске дивизије, ваздухопловни ђенералштабни мајор г. Иван Ђурлица.

После предавања посетиоци су разгледали некадашње ратиште и почели силазити са Кајмакчалане у правцу Јелака, где је свима приређен пољски ручак.

Силазећи са Кајмакчалане у правцу Јелака, налазимо на комаде граната, шрапнелска зрна, шаржере, чауре, старих цокула и кајиша. На једном месту нешто се бели. Погледам боље: преломљена човечија лева бутна кост. Затим, нешто даље: један пршљен из региона грудног коша и једна крсна кост. Нешто даље, једна бела човечија лобања. Идем ван пута, избразданом и изломљеном косом. На малим стубовима утиснута су слова „Ј” и „Е” Југославија и Елада. Значи граница између Југославије и Грчке. А ту, с једне и друге стране малих граничних стубова, ровови и остаци лежишта топова.

Баш у том моменту од Сиве Стене и из каменитих провалија испод Кајмакчалане почеле су да се ваљају велике беле и сиве масе магле. То су они небесни облаци које обично

гледамо високо изнад себе када смо у низинама. А сада су ти небесни сводови испод нас и око нас, да се прст пред оком не види. За мало и њих нестане.

Велики је осећај био, који је Кајмакчалану подигао и узнео на највиши симбол нашег народног страдања и борбе за слободу. Исто као и Косово, и овде је принцип страдања узнесен као највиша врлина.

*

* *

На Кајмакчалану, на крајњем нашем југу, пали су многи Београђани и многи браниоци Београда, који су с познатим пожртвовањем бранили Београд као најсевернију нашу слободну границу. Зато је *Удружење Бранилаца Београда*, коме је Београдска општина увек указивала и пажњу и помоћ, решило, да као претставник бранилаца Београда, међу којима је леп број кајмакчаланских јунака, и претставник југословенске престонице, — идуће јубиларне године, о двадесетопетогодишњици Кајмакчаланске победе, прими на себе дужност домаћина Кајмакчаланске свечаности, у знак пажње и своје поште према славно на Кајмакчалану палим јуначким браниоцима српске престонице. Сматрајући то за своју свету дужност, браниоци Београда су је прихватили уверени да ће престоничка општина и њено данашње градско веће, на челу са Претседником г. Јешом Томићем и Потпретседницима г.г. инж. Лазаром Костићем и Божидаром Недићем, радо дати са своје стране потребну подршку, да јубиларна прослава Кајмакчалане одговори својој сврси и своме значају.

Константин В. Саватијевић-Кока
адвокат

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Један делић из области комуналне политике Београдске општине

Не пишем историју постанка и развитка Београда, већ чиним потребне напомене, да се види због чега он није ни до данашњега дана постигао оно што су светски градови његовог ранга постигли.

Онај који је пре много, много векова ударио први камен темељац нашем Београду — поносу наше нације — није могао да процени значај и важност места на коме заснива овај град; а још мање је могао да предвиди кроз какве ће мене пролазити град који је засновао!

По географском положају Београд је постављен на месту између Истока и Запада, на коме су се кроз читав низ векова сударали Источњаци и Западњаци и Београд су кроз хиљаде и хиљаде година заплускивали крвави таласи час са Истока, час са Запада!

Под притиском безбожних освајача, Београд је небројено пута мењао господаре, који су били гори од горега, свирепији од свирепијега, те се о њему и његовом подизању и

изграђивању ни за један тренутак нису бринули, већ су се сваки у своје време бринули да га створе што чвршћим својим мостобраном! —

Београд никад није био миран и спокојан у толикој мери да би се могао и себи посветити, као што је био случај са градовима његовога ранга и његове вредности у свету!

У својој дугој, страшној и крвавој историји, Београд није успео ништа за себе да уради, сем одбранбеног града, као војничке тврђаве, чије зидине и данас постоје на састанку велике и пловне домаће реке Саве и велике међународне пловне реке Дунава, који једним делом протиче кроз нашу данашњу слободну и уједињену Краљевину.

Наш драги Београд, зеница ока свакога родољубивога сина нашега народа, и кад је постао за вечита времена наш престонички град, кроз читав век није се могао посветити својем изграђивању и подизању на високи степен великога, модернога и савременога града, како су желели први његови синови, већ је

Скверови на Теразијама

морао и сам водити страшне и кржаве ратове за ослобођење и уједињење своје робујуће браће и за стварање своје данашње велике, слободне и независне Краљевине, чије се границе протежу од Триглава до Ђевђелије и од Јадрана до Тимока

Па и после остварења националних идеала и задовољења националних тежња, Београд се није могао у довољној мери посветити раду на својем изграђивању и уређивању према потребама савременог живота, те да буде оно што мора бити град његовога ранга и значаја, као глава свију градова наше земље, јер је морао да сређује и уређује новоуједињену Краљевину Југославију.

Нешто пре потоњих ратова (балканских и светског) дошао је за претседника Београдске општине највећи државник наше новије историје бесмртни Никола Пашић и он је одмах увидео да је Београду, готово, све недостајало у погледу изграђивања и уређења, да би могао задовољити све потребе грађана за модеран и савремен живот, па је припремио план за подизање савременог и модерног Београда, настојањем да се сви послови извршују по једноме добро смишљеном и извођеном плану густога насеља.

Али, велики Пашић је убрзо са положаја претседника Београдске општине отишао на положај претседника Краљевске владе, те је место подизања и стварања модернога Београда стварао и створио данашњу Југославију, са којом је остварио наше националне идеале. —

После одласка Пашића, долазиле су општинске управе и све су оне желеле Београду опште и свестрано добро и радиле су свака колико је могла и знала на подизању Београда, као Краљевске престонице, наравно са малим средствима са којима су располагале. Али ниједна није имала израђен план за правилно подизање Београда према његовим савременим потребама! —

И по тој несрећној околности, што није било марљиво израђенога плана за модерно и савремено подизање Београда, он се развијао онако како његови мудро схваћени интереси нису допуштали, и подизале су се кућице, чак и чатрље, на целом атарском простору до близу сто седамдесет квадратних километара, и то где је ко хтео и како је хтео, не питајући никога и ни за што. —

Тек по доласку Добре Митровића за претседника Општине Београда и његовом што правилнијем развоју покљонила се нарочита пажња; израђен је генерални план, по коме се Београд у будуће има да развија и подиже онако како изискују његови свестрани интереси престолонога града.

По томе су се плану општинске управе старале да поправљају и исправљају погрешке чињене у прошлости и да општинске послове око подизања и изграђивања Београда упуте

здравим трасираним и одређеним путем, да се потребе престоничких грађана у пуној мери задовоље. —

Куманудијева калдрма

Општинска управа на челу са г. д-р Костом Куманудијем уз врло обилату и особито добро смишљену сарадњу радикала у општинском одбору, као опозиције, побринула се да што пре стару турску калдрму замени модерном асфалтском, коцкастом и макадамском и да изради асфалтске тротоаре у великом делу главних улица, те је тиме скинула са обрза Београда вековну мрљу.

И општинска управа г. Милутина Петровића, попут управе г. д-р Косте Куманудија, чинила је снажне напоре да што више уради на модерном и савременијем изграђивању Београда, наравно са врло оскудним средствима, јер г. Петровић и његова управа нису хтели да Општину задужују.

Милутинове уличне ливадице

Рођен и одрастао у Јунковцу на подножју Тополе, у великој шумској околини, г. Милутин Петровић је заволео зеленило шума, пашњака, ливада и воћњака, што га је све очаравало и са чиме му се није било лако одвојити селидбом из села у велики и голи град; и зато је, као претседник градске општине, настојао да и Београду и његовим ширим улицама и раскрсницама да, ма и у мањем обиму, улично зеленило у уличним ливадицама и скверовима на уличним раскрсницама.

Али, на жалост, г. Петровић у напону својих напрезања да створи украсно зеленило у свима престоничким улицама у којима се то, према њиховим ширинама, могло, смењен је, те је и у томе, као и у другим важним пословима, ометен.

Наследник г. Петровића није био загрејан за уличне ливадице, скверове и остало украсно улично зеленило, нити је налазио да је то нека нарочита потреба, и зато је пустио да, у колико је то било подигнуто, пропадне, те данас место тих зелених ливадица имамо гола и некалдрмисана места пуна прашине и разних уличних отпадака.

Украшавање улица зеленилом и општинска управа г. Јеврема Томића

Ја све напред изложене напомене изнех у великој нади да ће данашња општинска управа под релативно младим, али високо културним и способним претседником довршити започети посао у подизању уличних ливадица, украснога дрвећа и цветних алеја, — наравно, само на оним местима где то дозвољава улични саобраћај и где постоје остали повољни

услови. Тих баштица је било и на местима где се никако нису могле одржати, где су ометале саобраћај, где није било ни хидранта за заливање улица.

Као тадањем одборнику позната ми је намера претседника г. Петровића како је он мислио да за мале паре подигне и изгради велелепно и очаравајуће улично зеленило помоћу уличних ливадица, украсног дрвећа, ружа и разног цвећа, што би нашем Београду служило за углед и част.

На ширим и некалдрисаним просторима, између коловоза и тротоара, ваља посејати траву, а одмах једновремено уоквирити те ливадице живом зеленом оградом и све то обезбедити да се очува док порасте жива зелена ограда, која ће после чувати и себе и ливадице и цвеће у њима од несташне деце и злонамерних пролазника.

У подигнутим ливадицама, са одраслом живом зеленом оградом, посадити разноврсне и разнобојне руже и друго згодно цвеће, те на тај начин подићи уличне перивоје, којима има свет да се диви и са чиме има да се одушевљава и да се, при пролазу улицама, ружиним мирисом, цвећем и зеленилом запаја!

Поред овога, ваља настојати да сви локали — кафане, пивнице, бифеји, посластичарнице и сви који пред радњом држе столове а имају накарадне уличне ограде, — свуда, где то не би сметало саобраћају, место садашњих накарадних ограда посаде живу зелену ограду и тиме увећају улично зеленило и својим гостима учине задовољство.

Скверови

Као што већ рекох, Београд се није плански развијао и зато он нема плански предвиђене скверове, већ оно што сад има под, именом скверова, то су мало шире уличне раскрснице, које је пуки случај створио, а које су могле неко време да послуже као мали скверови, али без нарочите израде и уличног украса.

Ми тих раскрсничних скверова имамо толико да се могу на прсте избројати и нису израђени онако како се скверови раде, те да колико толико буду украс, ма и за кратко време да задовоље потребе краја у коме су! —

У тим скверовима на раскрсницама међу великим палатама није ваљало садити висока украсна дрвећа, која својим високим узрастом заклањају фасаде тих домова и њихове балконе и прозоре, што изазива незадовољство код околнога становништва, а што општинска управа не жели.

Место високог украсног дрвећа по скверовима, који још морају остати, ваља посејати траву, посадити руже и остало разноврсно цвеће, а поред тога посадити и нешто црних борана, шимшира и туја, што са живом зеленом оградом има да чини бујно зеленило.

Као пример довољно је да укажемо на онај мали сквер код самога Калемегдана пред „Српском Круном” у коме је споменик нашега прослављеног песника Милана Ракића, па да се види колико су незгодни ови скверови.

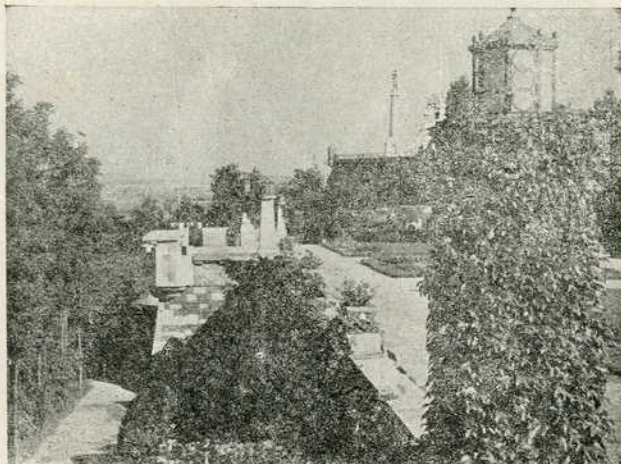
У овоме Ракићевом скверу није потребно никакво дрвеће, већ како је лепо уоквирен живом зеленом оградом, ваља посадити разноврсне и разнобојне руже и најлепше остало цвеће, да у најпотпунијој мери задовољава огромне масе света, које свакодневно пролазе поред њега ка улазу у Калемегдан.

Исто тако ваља урадити и са сквером пред Железничком станицом, који је једини плански, и у којем се такође ни у ком случају не сме држати високо шумско дрвеће, које заклања лепоте околних палата, већ исти треба, како је особито лепо уоквирен зеленом оградом, засадити травом, ниским украсним дрвећем и цветним алејама, па да сваком причињава особито задовољство.

За ово и овакво улично украшавање зеленилом и разноврсним цвећем, Општини не требају велике материјалне жртве; јер она има свој Отсек за паркове и своје особито добро и лепо уређене расаднике, са ванредно вредним, способним и стручним особљем, коме ваља издати надлежно наређење и упутити га на овај посао, а не ометати га као што је то раније чињено.

Београд, према своме огромном простору од 168.000 квадратних метара, има, строго узев, само један парк, Калемегдан, који и по своме положају и по свом уређењу и споменицима у њему чини част нашем Београду, а ваља што пре надокнадити све његове недостатке! —

Споредни паркови: Доситијев и Панчићев парк пред Универзитетом, велика Ботаничка Башта — читава планина — која се претеже својим простором између улица: Кнеза Павла, Петра Добриња, Таковске, Далматинске и Палмотићеве, — Карађорђевог парк на Булевару Ослобођења, Краља Александра, на Тркалишту до Студентског Дома, светониколски

Калемегданска тераса

до железничке станице, парк Краља Петра Другог у коме је врачарско позориште и официрски Дом и Милутинов парк пред „Господарском механом”, задовољавају своје крајеве!

Са радошћу и особитим задовољством можемо да истакнемо, да сви позвани меродавни фактори, како општински тако и државни, живо настојавају на пошумљавању зеленога појаса око Београда, те није далеко дан кад ће наш Београд са свих страна бити опкољен великим и високим украсним шумама што ће несумњиво њему чинити велико добро у здравственом погледу београдских грађана.

Мени је, као дугогодишњем општинском одборнику, особито мило што сам стекао уверење да је данашња општинска управа, на челу са својим претседником Господином Томићем, који је толико високо културно и политички постављен, елитна, те зато и додирнух ово питање с уверењем да ће оно бити у свему повољно решено на опште задовољство и нас у општини и нашега Београда и Београђана! —

Београду много што шта недостаје, а ми, у Општини, немамо довољно потребних средстава, да све те недостатке надокнадимо у

догледно време, већ се морамо ограничити на решавање оних проблема пречих од пречих и који не изискују материјалне жртве, које ми не можемо поднети.

Кад је Београд кроз небројено векова могао да прође страшне и кржаве мене и да дочека до данашње своје националне висине, ми се с правом надамо, да ће наш Београд савладати данашње своје тегобе и постићи све што му је потребно за његов високи ранг и за бољи и удобнији живот Београђана!

Пошто сам првога православнога јула закорачио у деведесету годину и бурног и тешкога живота, са, хвала Богу, горшачим здрављем и снагом, те и у данашњим годинама још могу стићи и утећи и на страшном месту постојати, ја сам сматрао за потребу и своју дужност, да овим написом обележим тај за мене толико значајан дан и још ако ми Бог досуди да доживим подигнуто бујно улично зеленило, ја ћу бити и сувише срећан и радоваћу се томе као добро и лепо васпитано српско народно православно дете Врбици.

Матарушка Бања.

Павле Кара Радовановић

Кућа у Ваљеву у којој се родио претседник Београдске општине
г. Јеврем Томић

(Уље, рад г. Милана Шимића)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У Манасији, великој задужбини деспота Стевана

— Поглед на Раваницу —

„Плачи же паки бјели граде очерненије
своје
Људем вожд јако цвјет процвет и отпаде
Аште же и земља сридајет ти јегоже не
надјесе в скорје пријет...“

Константин Филозоф („Житије“)

Од свих дела која у нашој књижевности теже да нам прикажу светлу личност нашег великог деспота Стевана још увек остаје као главно дело „Житије“, које је о њему написао његов велики пријатељ и сарадник на културном пољу, учени Константин Филозоф. Као дело ванредно богато подацима и о личности деспотовој, — и о његовим делима, и о времену у коме је деспот живео, — „Житије“ ће тај свој значајни положај у књижевности стално задржати.

Константин Филозоф, изгледа, није намеравао да ово „Житије“ напише, или макар не онда кад га је написао. Разни су узроци томе могли стајати на путу. Свакако и велика љубав и оданост Филозофа према владару и пријатељу. Прерана деспотова смрт нанела је тежак бол Константину, он није могао тако брзо прећи на радњу која му је горку чињеницу морала непрестано доводити пред очи. Требало је да дође „један глас с неба“, да се учени писац на то одлучи. И тај је „глас“ заиста дошао: сам деспот Стеван јавио се једне ноћи у сну тражећи од Филозофа да напише његово житије. То се виђење три пута, у размацама, поновило... Деспот је умро 1427. Сматра се да је Константин написао „Житије“ око 1431 год. и то у — туђини. Где је Константин умро, не зна се. Нажалост, — како спомиње најновији преводилац „Житија“, д-р Мирковић Лазар (Књижевна Задруга, Београд, 1936), — „Није нам ни његов лик сачуван“.

*

На страни 86 цитираног превода „Житија“ почиње поглавље у ком Константин у кратко, ванредно дирљиво, најпре наводи мотиве, претежно психичке природе, који су руководили деспота да подигне чувену, данас већ и у страном свету познату своју задужбину, славни манастир Манасију на Ресави. Одмах затим долази исто тако кратак, али ванредно импресиван опис саме цркве.

Знамо деспота Стевана као великог љубитеља књиге, као пријатеља многих владара његовог времена, као личност око које су се купили витезови жељни великих подвига, као првог „писца Београђанина“ (Павле Поповић, цит. дело, Предговор, ст. XLIII), као онога који је у првој четвртини петнаестог века — кулама, дворовима, црквама, подупирањем трговине, општом мудро политиком, — уздигао Београд до дотад невиђеног сјаја; кратки опис подизања Манасије приказује нам га уз то и као човека изванредно дубоких осећања, с развијеним духовним склоностима, способним на усамљени живот посвећен медитацији. И баш ова особина, можда још више од осталих, чини да је деспот Стеван толико вољен, да се већ и само његово име уздиже до одређеног синонима.

Спомињући најпре колико је деспот Стеван уживао у друштву с „пустињацима“, Константин истиче како је та његова склоност расла све више, док га није сасвим обузела. Кад је деспот у целости осетио да је „мучање одређено да свакога доводи у велику част виђења и гледања“, почео је обилазити „горе и поља и пустиње, тражећи где би могао подићи жељену обитељ, стан за ћутање, млчалницу“, достојну оних које бежу већ подигли наши други владари.

Тако је деспот Стеван одабрао место, подигао ту своју Манасију, украсио је сребром и златом, даровао пребогатим даровима; довео највеће немаре и уметнике оног времена да је и с поља и изнутра украсе.

Подизање Манасије отпочело је 1406, кад су постављени темељи и граду и манастиру, завршено је 1418. Те је године на ванредно свечан начин извршено освећење задужбине, на Духове.

*

Манасија је интимна манифестација деспотова духа; интимнију није могуће замислити. За то ће увек значај Манасије бити изванредно велики за познавање деспота Стевана. Међутим, „данас још Манасија постоји, неизвесно је да ли ће од тога остати штогод сутра“, каже професор Петковић у лепој монографији манастира. Уопште је толико жарка жеља многих да виде Манасију. Ко је био у Манасији, сећа се тог боравка; ко зна за Манасију, а није је видео, — жели да је види.

*

У циљу прикупљања података из доба деспота Стевана, упућена је једна делегација, чији сам члан била и ја, у Манасију.

Возили смо се најпре преко Младеновца и Тополе, па кроз села: Сараново, Лукање, Вишевац, затим места: Доња Рача, Марковац, Деспотовац, и натраг преко: Ђуприје, Јагодине, кроз село Врбе па затим срез Левач, Сабантску Клисур, Крагујевац, Десимировац, Чумић, Офсиште, Шаторњу на Тополу. Имали смо прилике да у најлепшем добу године видимо онај део наше земље који нема себи равна, који је богат свим лепотама и свим благом овога света.

Делећи своје „Житије” на три дела, Константин Филозоф најпре описује земљу деспотову, затим људе који су у тој земљи живели, и коначно самог деспота. Описујући земљу он каже: „И ова земља не само да слична оној обећаној точи мед и млеко, но као да је у себи примила и везала четири времена и ваздух, и из себе их даје осталима. Јер у целој васељени не може се наћи земља да има сва добра сабрана у једно и на све стране”... По лепоти обрађених поља, боји земље, њеном чаробном угибању и уздизању, — које ствара: долине, узвишења, јаруге, прави пут рекама и потоцима, — по мирису који се шири од расцветалих, зелених шума, цвећа које шара поља, по богатим хорovima птица, по свему што око види, овај крај личи на један сан пун најлепших природних визија. Чак би се могло рећи да је то све и сувише лепо. Извесни делови су такви (партија између Деспотовца и Ђуприје!...) да скоро настаје „засићеност од лепоте”... Сувише много има богате земље, сувише много дивних поља, која се једно на друго надовезују, и, километрима и километрима, у једном огромном радијусу, шире богатство пред очима!... Све је обрађено, све узорно напредује, а скоро нигде не видиш ко то ради. Земља је плод понела, запевала, дише, живи и радује се. Тек где где, скривене у зеленило, извирују беле сеоске куће покривене црвеним црепом...

Деспотовац је био наша последња станица до Манасије.

Мало место, с једном улицом, с неколико сеоских гостиона и кафана, оно је као неко предграђе Манасије, које још није дорасло свом задатку да буде путничка постаја за Манасију. Ничим се не истиче, само што мост наслоњен на велике аркаде привлачи пажњу, јер испод овог моста тече брза Ресава долазећи из тајанствене клисуре у коју идемо.

Романтичност клисуре све је изразитија што се више приближује деспотовој задужбини. И док ми још мислимо да смо далеко, она се указује, и, да дословно поновим лепе Каницове речи: „bald darauf stehen wir vor Manasia,

einem *Der Merkwürdigsten Europäischen Bauwerke.*“

Овај први утисак који чини Манасија незабораван је. Естетски смисао у оцењивању природних лепота, како он код наших владара долази до израза у избору места за њихове задужбине, је веома развијен. Деспот Стеван је у томе показао све особине једне дубоко песничке и уметничке природе: и тихо је око његове Манасије, и није тихо, и осамљена је, и ипак од ње воде два пута у свет. Природне вратнице у многобројне пећине с леве стране Ресаве опомињу на могућност још усамљенијег живота од онога што га пружа сам манастир. Али, ми већ стојимо пред улазом у Град!

Коме овде не би пали на памет Војислављеви стихови посвећени светом Сави!... Тим

Капија манастира Манасије, рад ак. сликара Бете Вукановић

пре што се на капији појавио сед, али још жилав и „држећи” старац монах обучен онако како су се монаси одевали пре пет стотина година... То је отац Јоаникије Иванов, јеромонах, некад калуђер у чувеном валаамском руском манастиру у Финској, кога су валови живота овамо донели. Смирено нам се клања. Ноге су му пропале у дубоким чизмама до кољена, коса пада по плећима, седа брада скоро до појаса, висока камилавка на глави сенчи његово добродушно од ветра поцрнело

високо чело, испод кога гледају два жива и добра ока, у којима се свремена на време нешто заискри, па ишчезе, као код деце. На докату братинске куће, — која је сазидана у градском платну, поред деспотове књижице, а насупрот цркви, — дочекује нас игуман манастира, отац Павле. Изглед му је строг. Та строгост задржава се и у говору, и у понашању, све док не сазна ко смо и што смо. А тек сутрадан успевамо да га сасвим ослободимо урођене скепсе и неповерљивости, када нас је боље упознао.

Држимо се оца Јоаникија. Брзо смо се спријатељили. Отац би много причао о ономе што га лично тишти, о успоменама које га муче као мора и висе пред његовим очима као зид о који непрестано удара главом. Али ми хитамо, да што пре видимо оно због чега смо дошли. Отац Јоаникије нас разуме, и ево сад нас води. Тек што нам је показао улаз у цркву, а већ, пре него смо ушли, застаје, маше руком, показује на Град. Тад смо први пут од њега чули ону реч коју је и касније толико пута поновио: „Уљепотили...“ Тим отац Јоаникије означаје вандализам рестаурације градских кула, међу осталим и главне „куле деспота Стевана“, које је неумешни рестауратор заравнио на врху, као да је од Бога био лишен свих осећања и разумевања старине.

Отац Јоаникије се смеје и прича нам како је то било, али већ улазимо у цркву. Толико контрастно, и дечје и строго, лице нашег пратиоца сад изгледа свечано. Еластичним кораком износи из олтару златом оковано еванђеље, руски поклон Манасији, и књигу која се, као последњи остатак некад богате манастирске Библиотеке, сачувала. Затим нас води од фреске до фреске. Тумачи лепо. Природном интелигенцијом, отац Јоаникије, отац морнар манастира Ваалама, — који је у монашки живот ушао са душом руског сељачког детета, и у њој задржао сву наивност веровања у чудеса овога и онога света, — примио је тумачења учених људи, професора уметности који су овамо долазили и то, са много такта, наводећи изворе, понавља.

У дубокој побожности застали смо пред фреском деспота Стевана.

Та фреска, то је врхунац наших жеља. Само су лепе плаве очи деспотове ископане, иначе он стоји пред нама као жив. Не знамо чему пре да се дивимо, или фином и господском лицу, златно-црвеној коси која то лице племенито уоквирује, финим рукама, у којима држи своју задужбину, или целом ставу ове господске фигуре. Чисто као против воље улазимо у припрату цркве. Колико ли ћемо још пута за време нашег боравка стати пред ову дивну фреску!... У припрати осећа се влага и неки немио задах. Незгодно нам је да питамо оца Јоаникија откуд тај задах. Окрећемо се око самих себе, али ништа не видимо.

— Шта рекосте, оче Јоаникије? скоро у један глас запитасмо.

— Гроб деспотов!...

Стајали смо пред њим, пред тим гробом, скромним, једноставним као да је гроб највећег испосника, а не једног од најбогатијих владара свог времена. То је светачки, а нимало владарски гроб. Ко није видео те владарске гробове, украшене и претрпане свим могућим скулптурама?! А овде само једна плоча, жута као стари неисписани лист пергаментске хартије.

Гроб Деспота Стевана у припрати Манасије, скица арх. А. Васиљева

Над гробом кандило, и неколико икона. И венац сасушеног цвећа.

Нема ништа више.

Опет гледамо око себе. Не само да видимо оно што још нисмо видели, већ и да пронађемо узрок ономе задаху, који тако жалосно квари дирљиву једноставност и светињу места на ком се налазимо. Гроб нашег, београдског деспота Стевана! Ми бисмо хтели да овде владају сви мириси сасушених трава и цвећа наших поља које је деспот тако волео, расцветалих липа, које сад по нашем, његовом Граду у Београду шире тако опојан мирис...

Морамо изаћи. Радујемо се што смо поново на свежем ваздуху, што је нестало оног несносног осећања о присутности тела које се распада!

Из цркве смо кренули право у зграду деспотове Библиотеке.

Док су куле релативно добро очуване, дотле је ова велика манастирска Библиотека скоро сва разрушена и потпуно запуштена. Скоро је немогуће замислити како је изгледала онда кад је у ову своју „молчалницу“ долазио деспот, кад су у њој марљиве руке монаха, под вођством неуморног Константина Филозофа, преписивале свете књиге; док је овде, у овој нашој „палати прве српске Академије наука“ (Мијатовић Чеда), цветала наша славна „ресавска“ школа, чији су се „преводници“ сматрали као непогрешиви књижевни ауторитети.

Поводом петстогодишњице од смрти деспота Стевана (1427—1927) изашла је већ споменута монографија о Манастиру Манасији (изд. Нар. музеја), у којој су, у редакцији проф. Петковића, дали своје прилоге: д-р Ст. Станојевић, д-р Лаз. Мирковић и арх. Ђ. Бошковић. Осим тога, редакција часописа „Савремена Општина“ издала је књигу „Београд“ посвећену деспотовој успомени. Поред свега тога, о овом владару, — који је целим својим бићем везан за живот нашег народа и живот Београда у једном дубоко трагичном и значајном периоду, — не постоји једно исцрпно, систематски обрађено дело савременог писца. То је тим чудноватије што је деспот Стеван толико вољена историјска личност.

Извесне празнине у том погледу ипак попуњује Чедомиљ Мијатовић делом које је посвећено Стевановом нећаку и наследнику, — „Деспот Ђурађ Бранковић“ (Бгд, 1907, изд. Чуп. зад.). У тој књизи има много детаља којих се, стојећи пред деспотовом Књижницом у Манасији, једнако сећамо као и појединости из „Житија“.

Кад и данас још толику муку мучимо с библиотекама, кад се толико боримо да их сачувамо и одбранимо, ова владарска Библиотека у Манасији поготово може бити наш понос. Сваки камен зида који је од ње остао требало би чувати као какву златоносну руду, јер ће, пре или после, с овог места опет проговорити мудро слово Божје!... Отац Јоаникије све живахније приповеда и нарочито са заносом говори о жељи Блаженопочившег Краља Александра да зграду Библиотеке реастурише, као и куле старог деспотовог Града. Спомине како је краљ долазио овамо два пута, како је једном долазио с песником Дучићем ком је овде излагао своје намере, говори о Краљевој жалости кад је видео како су неумешни рестауратори упропастили старе куле историјског Града.

Била је субота после подне кад смо стигли у Манасију. Дуго смо прегледали и Град и цркву и Библиотеку. Кад се почело спуштати вече, сели смо око каменог стола поред цркве. Ту смо слушали чудне, често тајанствене и нејасне приче, сећања и пророштва старог оца јеромонаха. Сећао се како је по-

којни цар —, у чију он смрт ни данас не верује, — унапредио његовог оца на чин каплара, како је његовој мајци дао пензију за очеве војничке заслуге, позвао је на двор и на двору, на балу, њу, — стару, скромну сељанку, — престабио многобројним генералима говорећи им да је поштују, јер је то жена његовог храброг војника... Затим нам је причао о свом одласку у манастир. Почео је у тишини. Само су два велика манастирска вола гласно поред нас преживала и ветар по који пут покретао лишћем на старим липама испод којих смо седели... Отац Јоаникије, онда настојник у кнежевском дворцу, са свега двадесет две године, био је у посети код своје одабранице. Баш у часу кад ју је хтео запростити, дознао је да је његов најбољи пријатељ отишао у манастир.

Јеромонах манастира Манасије, отац Јоаникије, скица арх. А. Васиљева

— А то је био смирен човек, — рекао је отац Јоаникије. — Што је онда друго остало мени, који сам био велики грешник, него да идем његовим стопама. Док је млада жена чекала последње речи, он је кришом на столу направио знак крста, а већ сутрадан био је у манастиру... Једино што је његова несудбена невеста опазила, то је да му је, у часу кад је направио знак крста, коса поседела...

При поласку срдачно смо се опростили с овим добрим старцем. Намеравали смо да сутра зором дођемо на ово место; њега су чекале

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilb.rs

његове верске дужности. — Сутрадан су били Духови и отац Јоаникије се спремао да иде на „заветину“, да с крстом у руци, — окружен сељацима, децом, девојкама и младићима — пође пољима благосиљајући земљу и плод који је понела..

*

Преко ноћи пала је ситна мала киша. Лака магла дизала се са зелене главице на којој се налази деспотовачка Ваздушна бања, кад су нас рано у јутро пробудили гласови птица, које су певале са свих страна. Стотине њихових малих гласова чинили су велики хор, из ког се пут неба непрестано издвајао глас славуја. Изгледа да је манасијска клисура њихово велико царство, као што је сам Град царство врана и сврака. Док путем до манастира ухо милује дивна славујева песма, било рано у јутро, или касно на вече, — дотле, у самом манастиру, — од једне куле ка другој, од једног зида ка другом, прелећу јата гавранова.

Већ у четири сата стајали смо пред уласком у манастир; мимоишли смо га и продужили пут дуж клисуре, да га загледамо и с друге стране.

Моћна, величанствена, израсла из конуса у ком јој се гўбе темељи и с којим има заједничку боју, — стајала је велика деспотова грађевина пред нама. Ниједан наш средњовековни град, чији су се остаци сачували до наших дана, није овоме сличан. И својом висином и својим обимом све куле надмашује велика деспотова кула, која је управо „полетела небу под облаке“... Ниједан наш облакодер није јој сличан. Ако је некад била удешена за становање, ако је у њој становао сам деспот, онда је уистини горе могао разговарати „с небом, с облацима“, припремати се за царство небеско, — као кнез Лазар, његов велики отац, — мирити се у души са људима и са светом, и писати своје дирљиво „Слово љубве“. Као драгуљ између кула и зидова провирује црква. Сивкасто плава боја кишног јутра баца сенку на целу грађевину и подвлачи усамљеност њеног положаја. Сишли смо до самог подножја Града, до Ресаве, и жалимо што нема могућности да пређемо и на другу страну, јер је вода однела све мостове. Каниц, кога смо већ спомињали, са заносом спомиње једно место с леве стране реке откуд је, каже, поглед на Град и цркву толико заносно леп да то „виђење“ он није могао упоредити ни с чим што је пре тога видео. Тај га је изглед, вели, издашно наградио за „све муке и одрицања“, којима се путник излаже. Да би што више уживао у изгледу с места које је пронашао, главар манастира наредио је да се сасеку бреге које су својим грањем скривале један део грађевине. Тај сусретљиви гест путписац није заборавио, већ

га је у својој књизи нарочито истакао као још један доказ више оне опште сусретљивости на коју је у нашој земљи наишао свагде, а нарочито у нашим старим манастирима.

На месту где смо стајали Ресава тече долином клисуре шумно и брзо. Вал гони вал да се чим пре поздрави с Градом. Деспот, који је волео да говори с планинама, птицама, рекама, сигурно је често ходао овим путевима. Разне тајанствене легенде круже о животу некадашњих испосника деспотова Града. Према тим легендама многи су живели и по оним пећинама којих има тако много дуж целог левог брега реке. Те су пећине неиспитане, те то повећава њихову тајанственост и даје могућност разним претпоставкама... Кад је зазвонило прво звоно, кренули смо у манастир. Прво смо сусрели оца Јоаникија. Према је било тек пет сати, — са штапом у једној, са кишобраном у другој, са подигнутом мантијом, у својим дубоким чизмама, дочекао нас је на вратима, смешећи се, радостан што нас опет види и што ће дан провести у селу и са сељацима. Пред манастирском шталом чекале су га чезе с једним коњићем. Пошто га је помиловао и протепео му неколико срдачних речи (пола српски, пола руски), скочио је у кола, еластично као неки младић, и непрестано тепајући и разговарајући са својим коњем, кренуо на пут...

У манастиру је већ било много света. Сељака, сељанки. Свака је сељанка држала у руци по киту цвећа измешана са босиљком. Исто тако, без обзира да ли млада или стара, свака је имала по неки цветић заденут над десним увом. Старије су од реда биле у народним оделима, млађе у неукусним и рђаво скројеним модерним оделима. Сви смо чекали на свештеника, који је тог дана служио у деспотовој цркви, место оца игумана. У том очекивању сели смо за онај сто око кога смо синоћ провели вече у разговору с оцем Јоанакијем. Мало после заузеле су место око овог истог стола и три сељанке у годинама, и две сељачке девојчице. Не осврћући се на нас започео је међу њима разговор. Испочетка сасвим случајно, а касније са све већим интересом стала сам слушати што су говориле.

Дуго су се сећале беде и пустоши прошлог рата, док она што је седела у средини није скренула разговор на манастир. Бог зна по који пут је причала легенду коју сам ја тад први пут чула о томе како су се кнез Лазар и деспот Стеван свађали у чију ће цркву — Манасију или Раваницу — свет ићи на молитву, док се нису договорили да сваки потера пред собом гуске из свог манастира, па где се сретну, да то буде граница. Деспот Стеван, желећи да што више света долази у Манасију, сетио се па потрпао гуске на кола и тако пошао у сусрет кнезу Лазару. — „Зато је кнез Лазар проклео манастир да не буде храм него коњушница“...

Интересантно је да је ова иста сеаљнка испричала још једну легенду (која се прича и о Београдском граду, а која се спомиње и на другим местима) о томе како је отац који је аргатовао на деспотовом Граду убио сина, кад му је дошао у походе, да не би и њега задесила иста горка судбина...

Свет се међутим све више купио око цркве. Кад је почела служба, сви су ушли у цркву, док су у припрати остали они који су боловали од какве болести. Један младић, витак и висок, али силно блед и изнемогао, лежао је на деспотовом гробу, док га је мајка, клећећи поред њега, придржавала. Онај страховити задах, који смо већ прошли дан запазили, осећао се сад још силније. Запаљене свеће које су држали болесници у рукама, дисање толиког броја људи однело је и оно мало чистог ваздуха што је остало. Болеснику је очито било све горе, али се у његовом грозничавом погледу одражавала чврста вера да ће му помоћи дух онога на чијем је гробу лежао... У цркви је све мирисало на свеже сено, босиљак и цвеће. Кад се свршила служба, довели су болесника и једну младу сељачку девојчицу. Пред чудотворном иконом Мајке божје манасијске, у тишини прастаре деспотове цркве, свештеник је извршио дирљиви обред побратимства и посестримства, који доказује колико народ и данас полаже на љубав између брата и сестре. И сугестија коју је понео са деспотова гроба и чврста вера у сестрину помоћ озарили су болесно лице младићево. И родбина младићева и младић изгледали су као препорођени. Мајка младићева и девојчина кришом су брисале сузе и непрестано се крстиле шапућући речи молитве. Мало збуњена, али ипак куражна, девојчица је, улазећи у своју улогу пружила брату руку и лаганим кораком повела га из цркве. Нешто свето и бескрајно добро било је у овом стиску руке.

Док смо тако стајали у цркви, старе фреске гледале су на нас са свих страна. Већина је тешко оштећена, али још и сад делују изванредном снагом своје уметности. Од старог иконостаса, некадашњег богатства у иконама и другим предметима, којима је, по речима Константина Филозофа, деспот тако штедро обдарио своју цркву, нема ни трага ни гласа. Све је то упропаштено, однето од разних непријатељских власти. Последњи остаци манастирске Библиотеке настрадали су за време Светског рата, кад је у манастиру била смештена сирана... Садашњи иконостас дело је живописца Милије Марковића и његовог сина Николе из Београда, дар кнеза Михајла (1864).

Дубоко очаран и занет лепотама Манасије француски научник Габриел Мије, који је толико година свог плодног рада посветио проучавању наше средњевековне уметности, у почетку свог истикнутог дела: „L'Ancien Art serbe“ сећа се речи које, према народној пе-

сми, деспот Стеван упућује свом неимару, Петру, „да му сагради цркву лепшу и моћнију од цркве Раванице“. Стојећи у полутами деспотове цркве човек се толико пута сећа ових речи. Све је учињено да црква буде што лепша. Високи прозори с десна и с лева зида на ком се налази деспотов лик пропуштају благо светло. Сунчане зраке које косо падају по његовој глави, по рукама које држе Манасију, осветљавају црте једног изванредног лика, пуног племенитости и достојанства. Д-р Мирковић у синтетичком, дубоко проесећеном и фином завршетку свога чланка („Манастир Манасија“, ст. 56) истиче да је висока уметност зографа манастира Манасије нашла свој највећи израз у лику деспота Стевана, најбољем портрету наше средњевековне уметности. Као игла у магнетском пољу, посетилац се увек окреће према овом лику; и кад се опрашта с црквом, и тада дуго застаје пред њим с осећајем туге што му је немогуће да трајно гледа у ову високо уметничку творевину.

У току дана детаљно смо разгледали и куле и зидине и бавили се дуго у деспотовој Библиотеци. Као што се у целом манастиру непрестано осећа присутност деспота Стевана, тако се исто, нарочито у Библиотеци, често сећамо Константина Филозофа, чије име, као и деспотово, остаје незаборавно у историји наше културе и нашег културног развоја. У разговору с оцем игуманом, с којим смо дошли у ближу везу тог дана, дознали смо и за

Игуман манастира Манасије, отац Павле,
скица арх. А. Васиљева

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

узрок оног немилостивог задаха који се шири око гроба деспота Стевана. Изгледа да се у кубету цркве населио невероватно велики број слепих мишева, које је немогуће отуд протерати, и који шире тај задах. Велика је то штета за деспотову богомољу...

*

На повратку, пре подне, задржали смо се у манастиру Раваници. Пут од Деспотовца до Ђуприје и од Ђуприје до Раванице је нешто најлепше што се замислити може. Ту лепота ових крајева долази до свог највећег израза; ту је уопште тешко казати што је лепше: шума, поља, горе...

Крајње романтични положај манастира Раванице, у његовој тако лепој и привлачној осамљености, најбоље је одредио Пирх речима које се налазе у његовом „Путовању по Србији”: — „Још одмах, чим сам дошао у Србију, чинило ми се у многим погледу као да сам се нашао у средњем веку. Но нигде нисам то тако живо осећао као у тренутку кад дођосмо пред врата манастира Раванице!”

У овим Пирховим речима најбоље је одређен утисак што га овај манастир прави и данас, после више од једног века, колико је прошло од Пирхове забелешке.

Раваницу бисмо могли назвати и „Чиста” и „Мирисна” Раваница. Са остацима кула кнеза Лазара, Милош Обилића, са дивним залеђем својих зелених гора, са реком Раваницом и малим кристалним извором, она има право на онај високи престиж што да ужива. Не само општи утисак манастира и његове околине, већ и утисак што га прави целокупни живот у Раваници, високо гостољубље, предусретљивост и срдачност архимандрита овог манастира, оца Макарија, као и осталих монаха, чине да се данас може на овај манастир применити и други део Пирхове забелешке: — „Држање пуно озбиљности и сустретљивости калуђера, старински изглед зграда — све је то допринело да ми је изгледало да видим слике из оног доба, у које се човек по некад са задовољством у мислима враћа.”

У самој цркви с тугом се гледају оштећене фреске, а нарочито лик кнеза Лазара. Док се гроб деспота Стевана у Манасији налази у припрати, дотле је гроб кнеза Лазара у самој цркви, непосредно под фреском која показује његов лик. Како је познато, тело се налази у манастиру Врднику, у Срему, али зато ипак народ верује у исцелитељску моћ овог гроба у ком су његове мошти некад почивале. Гроб је прекривен укусном црвеном материјом од свиле (украшеном апликацијама беле свиле у облику крста).

У Раваници смо наишли и на велико изненађење, оца Пантелејмона, доскорашњег познатог секретара Енглеско-југословенског клуба и редактора „Енглеско-југословенске ревије”, који се пре кратког времена замонашио напустивши суету световних људи у жељи за ничим несметаним духовним животом.

*

Како смо већ споменули, превод „Житија” Кон. Филозофа о деспоту Стевану дао је Д-р Лазар Мирковић у књизи „Старе српске биографије XV и XVII века”, која је објављена у издању С. К. З. год. 1936. Оригинал, у рецензији В. Јагића, штампан је у „Гласнику српског ученог друштва”, књига XLII, 1875; франгментарни превод „Житија” штампан је у књизи Миливоја М. Башића (изд. С. К. З., 1922), у којој се налази и превод књижевног састава самог деспота Стевана: „Слово љубве”. Ово, и велика деспотова задужбина, која је, хвала Богу, до данас, иако окрњена, остала на свом месту, много помаже да лакше схватимо сложену деспотову природу, да боље оценимо и њега и време у ком је живео.

Хођајући по Калемегдану, нашем Горњем и Доњем граду, где се некад налазио сјајни деспотов двор, његов град с високим кулама и црквом, — са свим тим сјајем веже се и ова грађевина коју ресавска клисура скрива од профаних погледа. Кад једном буду извршене бар оне делимичне рестаурације које се саме по себи намећу, — нарочито рестаурација Библиотеке, — онда ће њен утисак бити још већи; велики деспотов пример још јаснији, очигледнији.

Д-р Марија Илић-Агапов

Искоришћавање животињске крви за исхрану

Последице рата јављају се и у земљама које су биле до сада сачуване од стварног рата и остале у миру. У овим деловима Европе настају ратом проузроковане несташнице хране, у знатно већој мери, него што је то био случај у светском рату. Те државе, које су сачувале своју неутралност, принуђене су да заводе карте за животне намирнице и то не само за намирнице које довозе, већ и за оне које саме производе. Неутралне земље, које су иначе експортери стоке и меса, принуђене су да забране неколико дана потрошњу меса.

Када говоримо о несташници хране због ратних прилика, морамо најпре питати: „У чему се састоји исхрана?”

Исхрана човека и животиња зависи од угљених хидрата и нарочито од беланчевина. Ти састојци исхране одржавају целокупан организам и омогућавају његов животни рад. Разумљиво је да, у данашње време које тражи штедњу животних намирница и стварање залиха, које ће Европи још бити потребне и по завршетку рата, треба искористити сваки део хране и нарочито такве хране која садржи довољне количине ових састојака које смо горе поменули.

Ипак данас има још доста земаља, у којима се једна вредна и корисна беланчевина баца у канале. Када тако говоримо, мислимо на крв клане стоке. Крв садржи беланчевину од велике вредности. Познато је да није свака беланчевина, садржана у храни, од исте вредности за исхрану. Треба, што се тиче хранљивости, разликовати беланчевину из биљака и животињску беланчевину, која је више вредна од прве. Из тога већ разумљива нам је вредност крвне беланчевине. Она има у том погледу исти значај као беланчевина садржана у млеку. На тој вредности млечне беланчевине баш се и заснива важност млека за исхрану човека и животиње. Треба имати у виду, да крвна беланчевина садржи важне витамине С и D, који имају, као што је познато, одлучујући значај за здравље и развитак организма.

Тек пре 3—4 године усавршене су нове и једноставне методе за искоришћавање крвне беланчевине, то јест за искоришћавање крви клане стоке. Та беланчевина је тим више корисна што је животињског порекла.

Да бисмо изложили значај беланчевине садржане у крви, морамо још једном поменути, да није свака беланчевина од исте вред-

ности јер њена вредност зависи од састојака из којих је сложена. Крвна беланчевина је сложена из скоро истих састојака као и беланчевина садржана у млеку. Млечна беланчевина, која садржи албумин, глобулин и казеин, је једна од најкориснијих беланчевина, јер она потиче са једне стране из биљака, којима се стока храни, и у стварности потиче од стоке, тако да је животињског порекла. Због тога је признато да је беланчевина садржана у млеку једна од најкориснијих беланчевина, која има најмање исту вредност као на пр. беланчевина јаја. Она одређује у првом реду нарочити значај млека за исхрану. Ово је већ познато.

Али није доста познато, да беланчевина садржана у крви има скоро исте састојке као и беланчевина млека: протеин-(албумин). Не треба да нас вара црвена боја крви, јер се крв састоји из белих и црвених зрнаца или телеса. Та бела зрнаца садрже, дакле, сличне састојке као беланчевина млека. Црвена зрнаца дају крви црвену боју, а бела зрнаца се налазе у жућкастој плазми крви.

Како се та беланчевина добија из крви?

Помоћу једног нарочитог сепаратора, можемо сепарирањем поделити крв на ову жућкасту плазму, која садржи крвну беланчевину, и на црвена крвна зрнаца. Сразмер белих и црвених зрнаца у крви је такав, да сепарирањем добијемо 2/3 плазме, тј. беланчевине која у главном садржи албумин, и једну трећину црвених крвних тела.

Треба поменути, да ови сепаратори за крв служе: за вађење серума из крви. Они се употребљавају већ дуго у заводима за производњу разних серума.

Рад код сепарирања врши се слично раду сепарирања млека. Да бисмо могли извршити сепарирање крви и сачувати квалитет беланчевине, коју желимо да добијемо сепарирањем, морамо спречити да се добијена крв згруша. То постигнемо на тај начин што додајемо у крв једну со, и то најбоље фосфатни (фибризол)* који спречава згрушавање крви. Ово средство најпре разредимо у води; треба га добро мућкати да би се све растворило. Треба пазити да се фибризол додаје у воду, а не обратно, да се вода сипа на фибризол. Тај раствор сипамо у оне судове у које хватамо крв клане животиње. На тај начин ску-

* (Једна специјално спремана фосфатна со)

нимо сву крв сасвим хигијенски и после тога је пресипамо у сабирни суд, где она већ не може да се згруша. Тако сачувамо крв за даљу прераду. Најбоље је када се тако добијена крв може одмах на кланици да преради, то значи да се сепарира на бела и црвена крвна зрнаца. Када то није могуће, крв се мора држати у хладионицама на 4° – 5° С. Не смејемо потпуно затворити поклопце канта где се крв оставља, јер је потребно да ваздух има приступа. Поклопце треба наместити тако, да се ипак спречи долазак нечистоће.

Али најзгодније је када се може одмах почети са сепарирањем. Исто тако и добијена плазма се може најбоље искористити када се одмах употреби за израду намирница, на пр. за додаток у меснате кобасице. Ако не можемо плазму одмах прерадити, треба водити рачуна о чувању те плазме, или се мора одмах приступити конзервирању.

О томе ће бити доцније говора, а сада ћемо приказати у појединостима рад на сепаратору, то јест добијање крвне плазме и црвених зрнаца крви.

Крв клане животиње, коју смо добили на већ описан начин, спречили смо да се згруша, тиме што смо додали потребну количину фибризол раствора. Ту свежу и сачувану крв сипамо у горњи резервоар сепаратора и доводимо сепаратор руком или мотором у покрет. Сепаратор, тако покренут, одваја бела и црвена крвна зрнаца, исто као што сепаратор за млеко одваја маст, павлаку и обрано млеко. Рад са сепаратором за крв је исто тако једноставан као рад са сепаратором за млеко. Главни је предуслов да употребљавамо хигијенски добијену крв, коју смо одмах по добијању сачували помоћу фибризола. На 15 л. крви, то јест на количину крви, која се добије од једног одраслог говечета, потребно је 150 грама ове соли. Иста количина је довољна за крв од 4 свиње.

Казали смо већ, да се ова со најпре разреди на тај начин што у воду додајемо 150 грама фибризола, то јест додајемо фибризол у сразмеру 1-10. Овај раствор фибризола се сипа у судове за хватање крви. Ови судови су пљоснати, и када се крв у њима скупља, мора се после пресипати у један већи суд, и то најбоље у металне канте у које се додаје сразмерна количина раствора фибризола. Упозоравамо, да се за скупљање крви не смеју употребљавати дрвени судови. Није потребно да се крв, коју смо фибризовали, још засебно муту.

Крв, која је већ фибризована, не сме се мешати са крвљу која није фибризована. Ако постоји могућност, препоручује се да се одваја крв разне клане стоке, то јест, засебно сепарирати крв говечета, телади, свиња итд. Али нема сметње да се из крви добијена беланчевина, то јест плазма различите стоке, помешана прерађује.

Додатком фибризола у крв умањујемо и број клица садржаних у 1 cm^3 крви, од 50.000 до 70.000 на 5.000 клица.

Овде напомињемо да има сепаратора који могу на сат да прераде 20–200 л. крви. Тако је могуће да и један мали месар, који коље недељно само 1–2 комада стоке, искористи добијену крв, јер су ови сепаратори исто тако јевтини као и сепаратори за млеко. Када у земљама са напредним млекарством нема ни малог земљорадника који не би имао свој сепаратор за млеко, није претерано када кажемо да и сваки напредни и штедљиви месар и кобасичар мора да има свој сепаратор за крв.

Показаћемо какву велику вредност претставља крвна беланчевина за израду и за каквоћу свих врста кобасица. Ако месари кољу на кланици, треба да се брину, да добију онај део крви или већ крвне беланчевине, који им припада по броју њихове заклане стоке. Месари и кобасичари који о томе не би водили рачуна, сами би себе штетили, јер свако неискоришћавање крви претставља губитак.

Начин чувања плазме

Али и прерађену крв, тј. плазму и црвена крвна зрнаца морамо добро чувати, када је не можемо одмах употребити. Најједноставнији начин за чување плазме и црвених крвених зрнаца је овај: додајмо на сваки литар текућине 26 грама кухињске соли и све то држимо на температури од 4° – 5° С. Канте у којима све то држимо не смејемо затварати. У таквом стању, плазму и црвена крвна зрнаца можемо држати само 1 дан. А ако би била температура од 0° – 2° С, могли бисмо плазму одржати свежу 5–6 дана.

Али ипак је познат начин конзервирања плазме за дуже време. То се постиже када плазму држимо смрзнуту; у таквом стању може се одржати и пола године. После тога се може употребљавати за израду кобасица.

Употребљавање плазме као додаток у кобасице

Други део који смо добили сепарирањем, јесу црвена крвна тела. Ова црвена крвна тела се могу употребљавати за т. зв. крвавице, тј. крвне кобасице. Укус ових кобасица је познат, али и њихов укус се може побољшати када се у њих додаје 10% фибризоване крви. Али од веће вредности је светла текућа прозирна маса-плазма. Када напуњемо ту плазму у једно црево, па то кувамо, добићемо једну беличасту еластичну масу. Ову масу употребљавамо као додаток у меснате кобасице свих врста. Она побољшава укус и хранљиву вредност ових кобасица, а осим тога она има ту особину, да добро веже масу кобасице, а тим јој повећа издржљивост. Месар који додаје ову плазму у кобасице има још и

ту корист што уштеди издатке за друга сретства за везивање. Плазму треба додати онда када је маса за кобасице потпуно спремљена и иситњена машином за месо. У ту масу треба додати још само мало воде и одговарајућу количину плазме.

Калкулација израде плазме

Какву велику новчану корист може да постигне месар који искоришћава крв види се из следеће рачунице.

Узмимо као пример да је тај месар набавио један већи сепаратор који прерађује 60 л. крви на сат. Тај сепаратор кошта 8.580 дин. Ако претпоставимо да ће тај месар исплатити ову суму од зараде код рада са сепаратором, он, у току од годину дана, мора сваке недеље одвајати 165 дин. коју ћемо своту рачунати за амортизацију сепаратора у току од 52 недеље јер 52×165 даје 8.580, колико месара стаје сепаратор. Да би наш рачун одговарао, претпостављамо да месар има за недељу дана 1000 л. крви, која се досад бацила. Он је сада сачува додавањем фибризола а за 1000 л. крви треба 66 пакета по 8 дин. тј. 528 дин.

Као што се види, у нашем примеру се ради о већем месарском предузећу, јер рачунамо са 1000 л. крви што одговара крви од 70 комада кланих говеда за недељу дана. Зато можемо претпоставити да месар има на кланици довољно радне снаге, која му свршава прераду крви уз обављање целокупног рада на кланици. Сепарирањем, он добија из 1000 л. крви $\frac{1}{3}$ црвених крвних тела, које он преради на крвавице, као што је то радио и пре, док није имао сепаратор за крв, и претпостављамо да је искоришћавао само ту одговарајућу количину крви. Даље, он добије сепарирањем $\frac{2}{3}$ плазме тј. 665 л. Он употребљава сву ту плазму за израду кобасица као додаток и као средство за везу, чиме он опет уштеди издатке које иначе мора да потроши за средства за везивање. Али ту уштеду нећемо узимати у рачун, већ ћемо претпоставити да се њоме покрију трошкови за израду ове плазме. Али та плазма као додаток у кобасице у количини 10% има за месара данас најмање вредност од 8 дин. за 1 кг, тако да он тиме има корист 5.320 дин.

Када узмемо амортизацију сепаратора која износи недељно 165 дин. издатке за 66 пакета фибризола, што чини 528 дин. износио би новчани издатак за израду и искоришћавање плазме 663 дин. тако да он има чисту зараду 4.657 дин. за једну недељу.

Могли бисмо показати још један пример калкулације малог месара, који ради са малим сепаратором, а разумљиво је да би зарада таквог месара била сразмерно мања, као што то одговара његовом пословању. Али тај пример може сваки месар сам да израчуна с обзиром на његове сопствене прилике. Свакако мо-

ра да дође до закључка да је за њега набавка сепаратора у сваком случају корисна.

Наш пример би могао да послужи и у случају да више месара, створе задругу и заједнички искоришћавају крв клане стоке.

Уосталом, у нашој калкулацији смо узели једну средњу цену за набавку сепаратора, али треба напоменути да се у данашњим приликама цене за машине стално мењају. Наша цена одговара оној цени за сепаратор која важи у доба када дајемо чланак у штампу.

Даље треба напоменути да смо у нашем примеру говорили о крви говечета. То је због једноставности рачуна а и што смо хтели да нагласимо да је могуће искористити и крв говечета. До сада се у месарском послу, за израду крвавица, употребљава највише крв свиње, јер се она сматра као боља од говеђе крви.

Да ли се може крвна беланчевина конзервирати?

Довде смо говорили само о томе да се, што је могуће брже добије из крви беланчевина, или смо претпоставили да се ова крв чува само кратко време у хладионици, пре него што се приступи сепарирању. Такође смо претпоставили да плазму треба чувати само кратко време пре прераде и то не само за кобасице већ и за друге сврхе. Искоришћавање плазме за додаток у кобасице описали смо раније, јер оно долази највише у обзир. То је најједноставнији начин искоришћавања плазме и не тражи конзервирање и чување плазме.

Али разумљиво је да тиме нисмо исцрпили све могућности искоришћавања плазме добијене из крви клане стоке. Када се жели искоришћавање крвне плазме и за друге сврхе, мора бити пречишћено питање да ли је могуће држати плазму дуже време, а да се не поквари, или је тако спремити да се сачувају све њене вредности. Ми смо казали да плазму можемо држати у смрзнутом стању и неколико месеци, и кад се растопи, треба је одмах употребљавати. Али питање је да ли је могуће плазму конзервирати. То питање смо већ горе мало поменули, а сада ћемо га систематски разрадити.

За конзервирање плазме долази у обзир држање плазме у њеном првобитном облику, како је добијемо, тј. као течна прозирна маса, или пак да је сушимо и добијемо прашак или брашно. То брашно мора бити такво да, када га разредимо, даје нам опет текућу масу.

Уосталом, напомињемо да постоје још небројене могућности употребљавање плазме црвених крвних зрнаца. Уопште је познато да се крв суши и употребљава као сточна храна. На тај начин се користи хранљивост крвне беланчевине тиме што се животињском организму, путем суве крви, пружа беланчевина за исхрану.

Зато је разумљиво да је у оним случајевима где не би било довољних уређаја за кон-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зервирање крви, могуће је правити неким једноставним путем нпр. сушењем крвне плазме и црвених крвних зрнаца, одличну храну за стоку.

Конзервирање плазме постиже се најбоље помоћу кисеоника, под притиском од 5—8 атмосфера. Исто тако зајемчила би успех угљена киселина под притиском од 2—5 атмосфера. На тај начин плазма би се очувала свежа 5 месеци. Ово конзервирање врши се на следећи начин: Плазма се држи у затвореним судовима, који издржавају одговарајући притисак атмосфера.

Затим се у ове металне судове помоћу цеви уводи угљена киселина из бомби где је сабијена. По пуњењу, садржај судова треба неколико пута мућкати. Када за конзервирање употребљавамо угљену киселину, не смета што плазма добије кисео укус. Угљена киселина полако улази у плазму и зато треба с времена на време допуњавати киселину из бомбе, да би се одржавао одређени притисак атмосфера.

Директор завода за хигијену животних намирница у Берлину, професор д-р Лерхе каже о конзервирању плазме, следеће: „Да бисмо добили добру и у клицама оскудну плазму морамо при хватању и добијању крви одржавати највећу чистоћу, јер је она најважнији предуслов рада. Али ипак је и у том случају издржљивост плазме само ограничена. У хладионицама можемо плазму очувати на температури од 0⁰—2⁰ С. највише 5—6 дана. Као правило важи, да се плазма мора употребити у току од 3—4 дана по изради. С обзиром на ову изванредно ограничену издржљивост, тражила су се брза средства за конзервирање плазме. Нарочито су се имала на уму хемијска средства за конзервирање, које би требало додати у плазму да би се спречио рад бактерија и онемогућило растварање. Али све супстанце које смо досада испитивали нису испуниле наше наде. Или су без икаквог дејства, или погоршавају изглед или укус плазме, или се ради о материјама које су за здравље човека сумњиве. Неке услуге ипак може да пружи кухињска со. Пошло нам је за руком да додатком нешто кухињске соли и у исто време хлађењем одржимо крв и плазму за кратко време. Али ипак со нас не ослобађа стварних тешкоћа. Температура мржњења спречава рад бактерија. Замрзнута, могуће је да плазма издржи један или више месеца. Таква плазма у замрзлом стању се може додати маси за прављење кобасица. Али када замрзнуту масу растопимо, она се брзо раствара. Творнице и кланице које располажу машинама за замрзавање и желе да за извесно време конзервирају плазму, имају могућност да се користе методом замрзавања. Досад смо могли замрзнуту плазму одржати пола године у свежем стању, а потом од ње израђивати кобасице за кување. Исто тако, било је могуће замрзнуту плазму слати на ве-

лике даљине. Да бисмо постигли дужу издржљивост плазме, пробали смо да филтрирањем уклонимо клице из ње. Помоћу ових филтера добили смо плазму која је савршено изгледала и била је чиста и способна да издржи при хлађењу. Плазма је текла врло полако и у најбољим случајевима постигли смо, служећи се овим филтерима, 20 л. на сат. Полако се смањивала и та брзина. Мада је ово филтрирање тако корисно за плазму јер је ослобађа од клица, све прилике су досада још тешке. Можда ће се у будућности, помоћу других филтера, постићи кориснији резултати.”

О конзервирању, наведени научник даје следеће податке:

„Испитивали смо кисеоник, угљену киселину и азотни оксидул. Додатком угљене киселине могли смо да држимо плазму 5 месеца беспрекорну, али је потребан притисак од 2 атмосфере. Азотни оксидул не може конзервирати плазму код притиска од 2—6 атмосфере. За праксу изгледа најзгодније конзервирање помоћу угљене киселине. Убеђен сам да је импрегнирање плазме угљеном киселином најбоља метода, да спречимо брзо кварење плазме. Она је лака, јевтина, нешкодљива, те није потребно никакво одобрење власти. Она не утиче штетно ни, на укус. Помоћу ње ће бити могуће да се плазма транспортира на веће даљине.”

Беланчевина добијена из крви има индустријску будућност

Постоји још једна могућност за конзервирање плазме, а то је сушење. То сушење може да се врши на исти начин као што се суши млеко у прашку. За то су потребне нарочите машине. Оне врше сушење на тај начин што плазма долази на ваљке који се изнутра греју врућим ваздухом или паром. Такво сушење може доћи у обзир само онда када се ради о великим количинама плазме. Не сумњамо да ће временом овај начин сушења добити велики значај, јер ће ово служити за израду животних намирница. За сада плазма долази највише у обзир као додаток у кобасице. Али у будућности, сушење плазме ће имати велики значај за пекарство (прављење кекса, двопека итд.), за посластичаре, затим за израду разних конзерви меса, чорбе итд. Исто тако фармацеутска индустрија ће наћи у крвној плазми одличну беланчевину за израду хранљивих препарата. За све те сврхе ће бити потребна крвна плазма у таквом облику да се може добро одржати и у свако време несметано употребљавати. Сува плазма, која се тако на фабрички начин производи, сачува своју хранљиву вредност и може одмах да се у води разреди.

Али напомињемо да набрајањем ових сврха, нисмо исцрпili све могућности које се отварају употреби плазме. Не сумњамо да ће у току од неколико година искоришћавање пла-

зме постати једна велика индустрија јер има све услове за сигуран успех (довољан садржај витамина и С и D).

Разлози из којих предвиђамо индустријску будућност крвне плазме су следећи:

1) Препоручује се хватање крви на кланицама и то хигијенски, са правилним клањем без суровости према животињи када се коље. Доста је чудновато да се још данас негде дозвољава клање свиња давањем једног ударца ножем, после чега оне лутају по просторији за клање, док не, изгубе сву крв и угину. Разумљиво је да та крв за прља просторију за клање, што проузрокује већи рад за чишћење после клања, а сем тога та крв отиче неискоришћена.

2) Долазе у обзир велике количине крви. Те количине се нису досада доста искоришћавале. Све ове велике количине се могу лаким и јевтиним путем скупљати, сачувати и рационално прерађивати на фабрички начин.

3) Прерада ове крви, од хватања при клању до сушења плазме, је врло једноставна. За ову прераду постоје сви потребни и проверено сигурни уређаји и то су у главном сепаратори. Не може се ни замислити корист коју је човечанству донео изум сепаратора који је стар не више од 60 година. Проналаском сепаратора омогућена је фабричка израда маслаца и побољшање разних млечних производа. Нема сумње да је и за крвни сепаратор куцнуо час, то јест, да се сваки напредни месар мора служити том практичном и јевтином машином. Он је предуслов за повољно искоришћавање крви, исто као што је сепаратор за млеко био предуслов за фабричку израду маслаца.

4) За искоришћавање крви на овај начин није потребна велика радна снага, а ни велики трошкови. Искоришћавањем крви добија се материјал од тоталитарног значаја за исхрану, а то је беланчевина, која је општа тоталитарна супстанца, од највеће вредности за исхрану.

5) Искоришћавање овог материјала имаће великог утицаја на израду неких животних намирница напр.: кобасичарске робе, пецива (хлеба) конзервираног пецива (двопек, кекс) и у изради меснатих конзерви. Тиме ће се појевтинити и побољшати здравствено стање људи.

Које мере треба предузети да би се постигао успех у искоришћавању крвне беланчевине?

Најпре је потребно да се интересенти упознају са чињеницама које смо изнели. Ови интересенти нису само кланице, месари, можда и пекари, већ и потрошачи. Зато их треба обавестити да у крвној беланчевини постоји један извор важне хране, који до сада није искоришћаван.

У наше време брзог животног темпа, не може се чекати да народ сам пронађе путеве за искоришћавање ове беланчевине, или док

се напр. месар или пекар увери да би за њега ово употребљавање беланчевине било врло корисно.

Ипак, већ данас, за ту још мало познату ствар има доста интереса. Писцу је познато да су се велике фабрике за производњу конзерви меснате робе у Југославији почеле да интересују за искоришћавање ове беланчевине у свом послу. Исто тако се интересује једно од највећих државних добара у Југославији за ову израду. Али оно се још решава на који би се начин могла израђена плазма најбоље да искористи. Овде се опет ради о могућности конзервирања плазме односно добијене беланчевине.

Када би се напр. могла добити у бакалници, ова конзервирана плазма, уштедело би се доста на јајима. Нема сумње да би та плазма била корисна за додатак у храну коју треба производити на велико, напр. храну за војску.

Али би ипак то дуго трајало, док би током времена почели сви месари да додају у кобасице ову беланчевину. Дуго би трајало док се они увере да тиме побољшавају своју робу у сваком погледу, а тако и потрошачима пружају користи. Зато се потрошња ове беланчевине мора наредити од стране власти, када се оне најпре увере да се ради о једној важној и корисној храни. У Немачкој је прописано за које се сврхе може или мора употребљавати ова беланчевина. Тако се на пр. у кобасице за кување додаје 10% ове беланчевине. Додатком плазме у кобасице уштедиће се на месу, а побољшаће се укус и повећати хранљива вредност кобасица.

Али и само такво наређење не би било довољно, кад не би било наређено да се на свим кланицама хвата крв на хигијенски начин, одмах обезбеди додатком фосфатове соли (фибризола) и потом све предузме да се сачува за исхрану.

Ако није могуће ту крв употребити за исхрану човека, треба наћи могућности да она послужи као храна стоке. Све ове мере, које би требало предузети, не претстављају велики посао, а не потражују ни велике издатке. Али ако се предузму, оне ће донети користи.

Конзервирање беланчевине из крви пре 12 година

На крају свог излагања о вредности добијене беланчевине из крви клане стоке, сматрам за своју дужност да на овом месту споменем једног несрећног човека, који је, како ми изгледа, још пре више од 10 година решио проблем конзервирања плазме из крви. Он је био убеђен да се ради, што се тиче беланчевине добијене из крви, о једном великом и значајном проблему исхране. Лутао је по свету да нађе интересенте за свој изум. Био је 2 год. и у Цариграду, где су га по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

звали неки интересенти. Али још није било погодно време да се упозна значај његовог изума.

О овом случају сам сазнао кад сам једном познанику причао о свом раду. Он је погледао на своју жену, која је отворила један орман и показала ми једну боцу. Она је имала на грлићу стаклени запушач који је био привезан канапом, тако да канап иде преко целе боце и доњи део боце има жиг на коме пише:

Magyar Királyi ipari kísérleti és annyagvizsgáló
intézet

Budapest

Dr. Telkessy, Kir. mérnök*)

Друга боца коју ми је показала, била је истог облика, али је могла да се отвори и садржала је, као и она прва запечаћена, бледо жућкасте грумене, који су мало мирисали на кисело, а на језику остављали укус соли. Ти грумени су сасвим очувани. Иако нисам могао да их испитам, сматрам да се та сушена плазма може још и данас употребити. То би значило, да је тај човек пронашао једну одличну методу за конзервирање плазме.

Моји познаници су ми причали о несрећној судбини инжењера Лајоша Понграча, брата мог познаника. Он је 1929 год. однео свој изум на испитивање у овај државни хемијски институт. Те пробе су остале мом познанику као успомена на његовог несрећног брата који није успео да нађе озбиљне финансијере за искоришћавање једног тако значајног изума и умро као сиромаш. Обећао ми је да ће покушати да ми удовица његовог брата пронађе белешке о раду свог мужа. Мени изгледа та ствар важна, јер се можда ради о једноставном начину јевтиног конзервирања беланчевине. Када би се то постигло, а да не би било потребно сушење беланчевине на фабрички начин, то би за почетак значило важан корак у искоришћавању беланчевине добијене из крви. На тај начин, сваки месар би

био у стању да беланчевину коју добије прерадом крви клане стоке одмах осуши, а тиме и конзервира.

Ако сазнам даље податке, разумљиво је да се морам вратити на ову ствар.

Из овог случаја, опет видимо да судбина понекад врло неправедно поступа, јер би тај човек у данашње време постао, по свој прилици, богат и чувен, а овако је умро као сиромаш. Његов изум стоји до сада непознат у боци запечаћеној жигом државног института. Она можда садржи тајну о искоришћавању једне тако корисне беланчевине.

*
* *

Велики ратови изазивају знатне поремећаје у исхрани, не само док падају, него извесно време и после закључка мира. Прошли светски рат пружио нам је за то довољно доказа. Нема сумње да ће и по овом рату, нарочито у Европи, настати велика потражња хране и то опет угљених хидрата, масти и беланчевине. Ова храна се може производити житарством и сточарством. Што се тиче житарства, оно се лакше и брже подиже но сточарство. Требаће дуже времена док се опорави сточарство у Европи. И довоз жита из Русије и прекоокеанских земаља лакши је него довоз меса.

Зато ће питање прераде животињске крви на кланицама и њено искоришћавање за људску исхрану постати необично актуелно.

Већ у прошлом светском рату морале су се јавне власти бринути за исхрану становништва. То је случај у већој мери у данашњем рату. А после овог рата још дуго времена мораће власти интервенисати на овом пољу, без обзира какви ће режими бити у појединим земљама.

При томе нарочите дужности морају примити на себе општине. Пошто општине имају обично у својим рукама кланице, искоришћавање животињске крви спада у првом реду у њихову надлежност.

*) Мађарски Краљески Завод за испитивање материјала у Будимпешти.

Д-р А. Ф. Перегрин

WWW.UNILJB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Портрети београдских уметника

XII

Сликар и сценограф Сташа Беложански

десет колективних изложба. Ако се уважи да је од тих триста проданих слика, држава, која је нажалост главни купац на нашим изложбама, откупила само шест слика, а све остале да су откупили разни приватници, за које сам уметник каже да их је тада први пут видео у животу, онда то, — бар за оне који су упућени у ствари — представља један веома леп, а за наше прилике јединствен квантитативни успех. А кад томе још додамо, да је он за то време израдио и око сто и педесет позоришних инсценација, тек онда нам у целости излази пред очи његова необична креативна снага.

Све то, наравно, не би било довољно да Сташи Беложанском осигура оно место у нашем ликовно-уметничком животу, које он данас заузима, да његова дела сама по себи не претстављају резултате правог уметничког одушевљења, да сама у себи не носе истинске уметничке квалитете.

Ако апстрахирамо његове ђачке и све остале покушаје и као почетак његовог уметничког дела узмемо његову прву колективну изложбу коју је приредио 1926 год. у Београду, видећемо да је прва преокупација Сташе Беложанскога била интересантна егзотика београдског Дорћола. Ти архаички мотиви, пуни минуне романтике, културне заосталости, беде и неке нарочито сетне дражи, — турске уџерице, ћепенци и чатрље, — у њему су нашли свог одушевљеног интерпретатора. Тим убогим мотивима београдске периферије он ће се и доцније враћати радећи мотиве из Јатаган-мале, Пиштољ-мале, са Прокোпа, Чукарице, Варош-капије, и осталих стедишта београдске сиротиње. Поред већег броја слика из Венеције, на тој његовој изложби била су изложена још и три мотива из Босне и један из Далмације. Већ на тој изложби се јасно видело шта ће доцније бити главна карактеристика избора његових мотива, т.ј. да Беложанског сликарски највише интересује архитектура у вези с пејзажем.

Осећај за тонове и штимунг, а пре свега за светлост и топле боје, већ тада је дошао код њега до јасног изражаја, што доказује

По својој огромној продуктивности, по проданом броју слика, као и по броју приређених изложба, Сташа Беложански, међу српским послератним сликарима, заузима несумњиво прво место. За, округло, четрнаест година самосталног креативног рада, он је израдио преко 500 већих и мањих слика, од тога продао преко три стотине, и приредио

да је код Беложанског та предиспозиција постојала већ од раније, — и да она није само продукт његовог позоришног рада, како су то до сада наглашавали многи његови критичари. Поводом те изложбе, која је била прва од те сликарске генерације, а на којој је Сташа Беложански, упркос томе, продао све своје слике, — критика је једнодушно тврдила да је он изразити акварелистички талент и да му на том пољу претстоји велика будућност. Догодило се, међутим, да је он не обавирујући се на то, одмах потом и једном заувек, (бар до сада), напустио акварел и отпочео да ради уљем, темпером и креоном.

Доласком у Београдско Народно позориште, 1926 г., Беложански налази свој прави сликарски метје. Напајајући се чарима позоришног осветљења, он и у својим сликарским делима настоји, — у *јуној свести* —, да делује што ефектнијим распоредом осветљења и сенки. У томе он много потсећа, што до сада није запажено, на сликарског гиганта Рембранта, и сви они који то Беложанском уписују у грех, требало би да се сете да је и Рембрант оперисао сличним ефектним средствима, и то у својим најбољим делима, која сва носе многе карактеристике вештачког осветљења.

У својим многобројним делима, махом романтичним пејзажима, Сташа Беложански показује много смисла за жарки колорит, особито смеђе-жута-црвенкасте тонове, као и за избор, компоновање и стилизовање мотива. И баш те његове чисто уметничке квалитете навеле су извесне критичаре да га прогласе за претерано декоративног сликара. Кад сам једном ранијом приликом говорио о уметности Сташе Беложанског, дотакавши се тога проблема, ја сам рекао да у просуђивању овог питања „не треба сметати с ума најизразитији декоративни карактер италијанског ренесанског сликарства. Па рококоа; па барока; па бидермајера итд. итд.“ „Није и не би смело бити питање у томе, — рекао сам тада, — колико је неко модерниста и колико није; колико је неко декоративан и колико није; — него: колико је неко таленат и у колико је свладао свој занат; како и на који начин види ствари око себе и како и на који начин их сликарски реализује; — напослетку; како његове слике делују.“

Као ђак нашег одличног и веома заслужног сликара и педагога Милана Миловановића, Беложански је веома солидно свладао свој занат, пре свега цртеж, који је фундамент на којем се гради свако ликовно уметничко остварење, а који је у модерном сликарству толико занемарен. Његова палета је веома богата и чиста а потези широки и убедљиви. Кад приђе платну, он се сав предаје послу и ради веома брзо. Иако је богатство колорита многе сликаре одводило у разна јалова експериментисања, Беложанског није одвело. Не

подлежући утицајима никаквих школа, правца и помодних „...изама“, он је одувек настојао да у својим допадљивим сликарским реализацијама нашег пејзажа пронађе оно што је најкарактеристичније, што је најинтересантије — што је специфично наше. То је настојао, и у томе много успевао, да обликује на један њему својствен начин, убедљиво, искрено, проосећано, суптилно, а изнад свега једноставно и јасно. У том погледу је ишао одувек стазама старих романтичних мајстора.

Ликовно-уметнички теоретски проблеми њега никад нису много интересовали, и кад год је узео у руке кичицу или креон, њега је интересовало само једно; да створи добру и допадљиву слику, коју ће публика разумети. Колико је у томе успевао, види се и по резултатима његових многобројних изложба, на којима је у неколико махова распродано све изложене слике.

Иживљавајући се, тако рећи, искључиво у пејзажу у вези са особеним карактеристикама дане архитектуре, он је највише радио мотиве из Јужне Србије, која је у њему нашла једног од својих најодушевљенијих, најлирскијих, најсрдачнијих, најнеизвештаченијих, најприснијих и најверљивијих сликарских интерпретатора. Страшћу истинског уметника, оног за којег латинска сентенца каже да се рађа рођењем, који осећа боју у свим њеним бескрајним видовима: контрастима, преливима и стапањима, он је дубоко проосетио и талентовано дао читав низ слика у којима је наша публика осетила оно што је интересује, оно што је заноси, оно за шта је Драгиша Васић, отварајући његову последњу изложбу, рекао да је „српски начин гледања на ствари“.

Говорећи о Сташи Беложанском поводом његове IV колективне изложбе, Пјер Крижанић је написао у „Политици“ од 4 априла 1937 год. следеће:

„Беложански је успео да донекле помири свој уметнички принцип са укусом и схватањем шире публике без штете за чисту уметност. Последњи радови показују да ће он и поред усавршенијег уметничког израза успети да остане на линији тога компромиса, што ће донети много користи популаризовању наше сликарске уметности. Он је један од оних корисних уметника који неће збуњивати крчењем нових путева и тражењем нових уметничких истина, али ће, идући утрвеним стазама солидног сликарства, допринети да наш свет, који се досад са извесним оправданим или неоправданим неповерењем односио према уметности, заволи овај израз наше духовне делатности“.

Своје најдубље сликарске вокације Беложански је доживео у монашкој држави, на светој гори Атосу, усред дубоке религиозне егзотике и мистике, сликарски јединствено импресионе атмосфере свете српске царске Лавре Хилендара и њених скитова и пиргова (по-

дређених манастира), у којима српски монаси већ вековима чувају најдрагоценије успомене српског Православља; — успомене на великог српског просветитеља светог Саву, високоученог му брата Стевана Првовенчаног и друге српске светитеље.

Одлазећи два пута у ту јединствену мистику српске средњовековне славе и величине, Сташа Беложански се ту напајао необичним богатством, њему тако блиског, жарког колорита, сликарски више него привлачним необичностима архитектонских конструкција и чистотом недољиве дражи далеке прошлости. Само о тој колекцији нашег уметника могла би се написати читава студија, за што на овом месту, свакако, нема могућности. И ради тога, ја ћу овде морати да се ограничим само на неколико констатација. Та колекција по једнодушном признању читаве критике представља најзначајнији успех у читавом уметниковом делу; она је и у јавности и у црквеним круговима поздрављена с највећим симпатијама, а од преко сто радова, колико та колекција садржи, уметнику је остало само још петнаест слика. Један део тих слика био је изложен у Црквеном музеју у Београду, под покровитељством Његовог Високопреосвештен-

ства Митрополита загребачког Господина Доситеја, почетком 1938 године, а други у Новом Саду, марта месеца, под покровитељством Преосвећеног Владике Бачког Господина др Иринеја Ђирића. У јавности је тада било доста говора о тим сликама, а и сам уметник је о њима говорио у својим изложбеним каталозима.

Исто таква и још опширнија студија могла би се написати о Беложанском као сценографу.

Ни као сценограф, Беложански није много лутао. У својим инсценијама он је увек јасно развијао идеју декора, као идеју поделе простора у којем он оперише најразноликијим ефектима електвичног осветљења и тако изазива визију тродимензионалности. Услед тога, Беложански више воли да своју идеју развије у облику макете, у којој долазе до изражаја сви архитектонски моменти, него у сликарској скици, где је то немогуће. Колористички проблеми кулиса и практикабла њега много не интересују, јер су увек подређени обојеним рефлекторима. Али контуре, које чини целокупни декор, Сташа Беложански проучава увек најпажљивије.

Сташа Беложански: Русик — прво боравиште Светог Саве у Светој Гори, одакле је бацио световно одело и пострижену косу. Рад из 1937 г. — Својина београдске Патријаршије

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Као што се у свом сликарству не заноси неким сувише високим теоријама, тако и у својим сценаријима увек рачуна с техничким могућностима сцене за коју ради. И баш ради тога редовно постизава максималне успехе. У свим својим сценаријима он настоји да нађе што адекватнији оквир у којем ће се одиграти дана драма, или дана опера. Ако је драма симболичног карактера, он ће је ставити у један симболичан оквир. Ако је чисто натуралистичка, он ће пронаћи снажне натуралистичке акценте, који ће његов сценариј стилски повезати, управо стопити са збивањем на сцени.

Како је успео позоришни сценариј управо продукт колаборације заједничког рада сценографа и редитеља, — то је важно да се овде нагласи да су најуспелији они Беложанскијеви сценарији које је он радио у колаборацији с нашим редитељима европског ранга г.г. Јосипом Кулунџићем и д-р Хеџлом. Од осталих редитеља с којима је успешно сарађивао овде ћемо споменути г. г. Ракитина, Надворника, Плаовића, Цанкова итд.

Свој највећи позоришни успех доживео је Сташа Беложански са инсценијом Шекспировог „Кориолана“. Та инсценија је изведена на један веома оригиналан начин: на читавој платформи ротационе позорнице саграђена је једна архитектонска целина, која, ротирајући на отвореној сцени, омогућује извођење двадесет и две слике без икаквих промена декора увек на другом месту. Не мањи успех доживео је и с Вагнеровим „Танхојзером“, за којег је израдио веома монументалну инсценију у којој је срећно решио проблем простора наше скучене позорнице, која је у овом комаду одједном морала да прими око две стотине људи. За Коњовићеву „Коптану“ Беложански је израдио 4 разна декора — два за београдску позорницу, а по један за прашку и брнску — у чисто натуралистичком стилу. Инсценија Крлежине снажне реалистичке драме „У логору“, према изјави самог Крлеже, у Беложанском је нашла свог најбољег креатора. Та инсценија је изведена у грубом, донекле стилизованом, реализму, а инсценија за Шекспирове „Веселе жене Виндзорске“ одликује се веома интересантним стилизованим натурализмом. Последња Беложанскијева велика инсценија јесте Настасијевићева опера „Ђурађ Бранковић“, која је код критике доживела веома леп успех.

У великом броју од 150 инсценија, као нарочито успеле и од критике запажене треба истаћи следеће: за Крстићеву оперу „Зулумбар“, Јаначекову „Јенуфу“, Дворжакове „Русалке“, Вердијеву „Отело“, Лангегово „Преображење Фердише Пиштоља“, Каријеру Јошка Пучика“, Горкијеву драму „На дну“, Пеццијину „Мачу“, Милошевићевог „Јована Владислава“, Одакову „Дорица плеше“, Готовчеву „Морану“ и „Еру с оног света“, Бошња-

ковићеву „Иванку“, Станковићеву „Нечисту крв“, Ј. Кулунџићеву „Машину савест“... и безмало све Нушићеве комедије.

Сташа Беложански је дете рата и револуције, и његова биографија је интересантнија од најнапетијег романа. Рођен је 15 јуна 1900 год. у Београду, као прво од десеторо деце матере му Катарине и оца Ненада. Прво своје детињство провео је у „Савамали“, где му је отац имао велику и модерну столарску радионицу.

Та радионица је била стварно својина Сташиног деде, који је свог сина, а Сташиног оца, послао после завршене средње школе у Беч на чувену „Уметничко-обртну школу“. У тој школи Ненад Беложански, који је још и раније показивао много смисла за цртање и компоновање нацрта за намештај, остао је четири године. После завршених студија није се враћао кући, како је то желео његов отац, него је, да би се што боље усавршио у овом звању, остао у Аустрији, а после прешао у Немачку, где је радио по разним атељеима и великим фабрикама намештаја, као пројектант.

Али, како је Ненадов отац старио, и како се све више показивала потреба да га син одмени у радионици, то се сама по себи намећала потреба да се Ненад врати кући. Он је то и учинио, иако веома нерадо и после разних одуговлачења. По доласку у очеву радионицу Ненад Беложански, — отац нашег уметника —, који је дошао управо из самог центра социјалистичких средњеевропских збивања, у којима је и сам најактивније учествовао, почео је одмах да спроводи разне реформе и да оснива велику и модерну радионицу у намери да у њој израђује разни стилски и уметнички намештај. Његовом оцу се цела та реформа није много свиђала, јер је унапред осећао да тадања београдска средина још нема потребе за такве ствари, и јер је знао да се оне мале потребе које су осећали богији кругови подмирују поруџбинама из Беча. Током времена то се показало и у пракси. Али, Сташин отац није био од оних људи који лако напуштају своје планове. Радионица је из основа преуређена и проширена, његов отац је и даље надгледао раднике у послу, а сам Ненад Беложански је радио у канцеларији, водећи пословне књиге и цртајући потребне пројекте.

Још као сасвим малено дете, Сташа Беложански је, играјући се у очевој канцеларији, и сам почео да црта и да „помаже“ свом оцу. Његов отац, који је био европски образован мајстор и који је своје дете веома волео, није у томе гледао ништа негативно; шта више, он му је посвећивао и много времена учећи га првим потезима. Наш уметник се још и данас сећа како му је отац, са сво-

Сташа Беложански: Мотив из Мостара. Рад из 1928 г. Својина књижевника г. Ј. К.

јих чести пословних путовања, доносио разне бојице, цртанке и оне познате дечје „цајх-бухе“ — док је осталој деци доносио друге играчке: лутке, бубњеве, лопте, мало кухињско посуђе итд.

И тако, кад је он 1907 год. пошао у основну школу „Јанко Веселиновић“ на Дорћолу, где је у међувремену пресељена и очева радионица, Сташа је, за своје године, располагао већ веома солидним цртачким знањем. Већ први дан, он је том својом вештином задивио свог учитеља и све своје другове, међу којима се и иначе истицао својом нарочитом висином; за читаву главу био је виши од свих својих вршњака.

Ни у почетку, као ни касније кроз читаво своје, страховито неуредно, школовање, Сташа Беложански, иако доста добар ђак, није показивао никакве нарочите успехе који би одушевљавали његове наставнике. Шта више, често пута је задавао и брига своме оцу ради недисциплинованости у школи. Услед тога његов отац мења своје мишљење о цртачким наклоностима свог сина и почиње да те наклоности у њему угушује. То се продужава неколико година, али без икаквог успеха.

Већ по завршетку другог разреда основне школе, 1909 год., Сташа Беложански прелази у Будимпешту, камо су његовог оца одвели послови.

Услед непознавања мађарског језика, Сташа је морао понављати други разред. Ту, у Будимпешти, завршава и трећи и четврти разред основне школе, а кад је, 1912 год., дошло време за гимназиске науке, он опет мора да мења не само школу, него и државу. Овог пута његовог оца послови одводе у Букурешт. Иако је то опет била једна сасвим нова и непозната средина, којој није познавао чак ни језик, Сташа се ипак снашао много боље и много пре него у Будимпешти. Пре свега, могао је наставити школу, јер је у Букурешту постојала мађарска гимназија, у коју га његов

отац уписује без икаквих тешкоћа, као и осталу његову браћу стиглу за школу.

Кроз све то време, од најранијег детињства до доласка у Букурешт, Сташа је вредно цртао, али његови учитељи, којима се то свиђало час више — час мање, нису у томе налазили ништа што би заслуживало неку нарочиту пажњу. Тек доласком у букурешку гимназију, Сташа Беложански први пут долази „у руке“ једног стручног наставника, који у њему открива изразити сликарски таленат. Тај наставник, који је у животу нашег уметника одиграо тако значајну улогу, јесте Киш Карољ; како се по имену види, Мађар. Он је Беложанског искрено заволео и посвећивао му много пажње. Поред првих систематских педагошких упутстава, која су, наравно, далеко прелазила оквир школског програма, он га је водио по букурешким музејима и изложбама. Под Кишовим водством Беложански се образовао око четири године, тј. за сво време школовања у букурешкој мађарској гимназији. Кроз сво то време Киш је имао још једног таквог љубимца. То је био неки Мађар Балаж Арпад, који није идентичан са нашим познатим и одличним графичарем истог имена. С тим својим класним другом Беложански се веома добро слагао, иако је осећао суревњивост, јер је био свестан да Балаж боље црта од њега. Симпатично је, и за карактер нашег уметника веома важно, што он то признаје и дан-данас.

1914 године, кад је букнуо светски рат, Беложански се налазио у другом разреду мађарске мањинске средње школе. Али у Букурешту, који се тада још није налазио у зони ратних операција, живот је настављен нормалним током. Тек 1916 године, наставнички колегиум, који до тада о томе није водио никакве бриге, неким случајним поводом, којег се Беложански данас више не сећа, открио је да су он и његова браћа — Срби. То је био довољан разлог да их његов отац пред сам

Сташа Беложански: Мотив из Охрида. 1929 год. откупио на „Пролећној изложби“ Њ. В. Краљ Александар I

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

крај школске године, добије службену обавест да у мађарској школи нема места за децу поданика непријатељске зарађене државе. Ипак та неприлика, за Сташу Беложанског, није имала у погледу његовог редовног школовања никаквих негативних последица. Он се одмах почео спремати за полагање приватног испита за трећи разред румунске гимназије. По положеном испиту, идуће школске године наставио је у истој румунској гимназији редовно школовање. Али тај разред, четврти, није завршио, јер је Румунија ушла у рат на страни Савезника.

Услед тога прекинута је обука у свим букурешким школама. Сташин отац, који се већ бавио мишљу да свог сина оспособи за архитекту, не желећи да му се син скита по улицама, сместио га је у предузеће свог пријатеља, Загрепчанина, архитекте Томе Канцлера, који је у Букурешту имао веома велике и разгранате послове, — и који је пројектовао и саградио велики број монументалних букурешких грађевина.

Међутим, тај посао Сташи Беложанском се није баш много свидео; вероватно, пре свега, због тога што је, идући по разним деловима града на грађевине, стално сусретао своје другове који су играли фудбал, возили бицикл и правили излете по букурешкој околини. Али упркос свему тому, он ипак остаје на том послу све до 18 новембра 1916 године, — тј. до дана евакуације Букурешта. Тај дан у животу нашег уметника значи прекид колико-толико безбрижног детињства и почетак једне тешке животне Голготе.

Тога дана, односно те ноћи између 18 и 19 новембра 1916 године, са хиљадама и хиљадама Букурештанаца кренуо је у бежанију и шеснаестогодишњи дечак Сташа Беложански. Сувише би ме далеко одвело кад би овде исцрпно описивао све оне перипетије и сва она страдања, кроз која је он тада пролазио, а о којима ми је он сам причао веома сликовито. То би био материјал за цео један потресни роман, као што је исто такав материјал, живот и страдања сваког оног незнаног јунака који је пошао тим стазама, почевши тамо са најстаријим временима познате нам историје па све до мартирија кроз који је овог пролећа прошао највећи део Француске.

На тај пут Сташа Беложански је кренуо са оцем и још два старија брата, док су мати и сестре остале у Букурешту, да сачекају — што им Бог да. Са осталим избеглицима кренули су за Јаши, и за тај пут, који се у оно време, у нормалним приликама, прелазио за 14 часова, Сташи Беложанском било је потребно пуна два месеца.

Воз којим је пошао из Букурешта, стао је на отвореном пољу негде око Браиле. Стајао је доста дуго, и неки путници, који су вероватно познавали тај крај, успели су да из суседног села донесу читаве корпе разних жи-

вотних намирница. У уверењу да ће то успети и њему, пошао је у село и Сташа Беложански и купио пет лебова. На повратку је изгубио прави пут и док је лутајући тражио место одакле је пошао, и док га је нашао — воз је већ кренуо. Једино је још могао, по изгаженом снегу и разним отпатцима, установити да је то заиста оно место на којем се налазио воз, који је одвео његовог оца и његову браћу, с којима се до тада још никад није растајао.

Мрак је почео да пада, и он се са пет лебова под мишком и деветнаест леа у цепу — који су му остали као кусур од банкноте од 20 леа — нашао наред непознатог молдавског поља, у снегу, далеко од било кога свога и било кога познатог. А било му је шеснаест година; и он је сео у снег, метнуо лебове у крило и горко заплакао.

Кад се исплакао, ноћ је већ увелико била пала по валовитој земљи Молдавији, и у машти шеснаестогодишњег детета почели су да урлају вуци и разбојници да врше свој крвав занат. Кренуо је железничком пругом у смеру у коме је воз одвео његовог оца. Дуго је ходао тако по снегу, док није дошао пред неку малу кућицу чувара пруге. И ту је стекао прву подуку о томе шта је то реалан живот. Сусрео је неке људе, којима се обратио у највећем, младалачки наивном, поверењу, као својим спасиоцима, — а ови, кад су — разумели о чему се ради, отели су му свих пет лебова и све паре које је имао у цепу. Остабили су га забезекнутог у мраку, а један од њих, који није имао чиме да покрије главу, отео му је и шубару.

После двомесечног лутања, испуњеног таквих и сличних потресних сцена, кроз залеђена поља и шуме опеване земље Молдовије, он долази у Јаши и ту на самој станици налази на прве познанике. То су били његови школски другови из Букурешта, од којих се већи део на сличне начине растао са својима. Они су се ту вртели око железничке станице, живели од оних отпадака које су успели да испросјаче од безбројних руских војника који су туда пролазили. Да би у том боље успевали, ти дечаци су успут продавали војницима пертле, пасту за ципеле и остале ситнице.

И Сташа Беложански, као и остали његови другови, у тој се ситуацији снашао доста брзо. Са парама које је добио од својих пријатеља, купио је сав потребан прибор за чишћење ципела, заузео место пред станицом, и — почео да зарађује свој први лебац. Чиштећи тако ципеле, односно чизме, руским официрима, уз веома галантне напојнице, он је зарађивао веома лепе паре, али му то није много користило, јер за њих није могао скоро ништа да купи. Прехрањивао се и даље с оним што је испросио од руских војника и официра.

Сташа Беложански: Маслина Цара Душана у хилендарском манастиру у Светој гори. — Рад из 1937 г. Својина г. М. Стевановића

За то време, он је стално, међу стотинама избеглица из разних крајева Румуније, тражио свог оца и своју браћу. После месец дана сусрео је на улици једног свог брата, и тако се, после тромесечних лутања, поново нашао под родитељским кровом, у колико се тако може назвати нека незаложена шупа у зими од преко 20 Целзијевих степена испод нуле.

У том новом родитељском дому Сташа Беложански остаје до пролећа 1917 г., кад свој чистачки алат поклања неком пријатељу и одлази за Русију. Причајући ми о томе преласку из неокупиране Румуније у „матушку Русију”, која је одувек Србима била толико блиска, Сташа Беложански се пренео у оне дане и није могао да нађе довољно убедљивих речи с којима би описао своје изненађење и одушевљење, које га је обузело кад је стигао на перон станице Унген и угледао десетину жена с пуним корпама јаја, kobасица, сланине, шунки, белих хлебова, па чак и колача.

У силном одушевљењу он се прво добро и слатко најео, — као никада више у животу — а потом је легао на траву да се одмори и мало проспава. Кад се пробудио сетио се својих који су остали само двадесетак километара далеко, у Јашиу, у крајњој беди, без комадића леба. Прекинуо је свој пут, купио неки огромни џак, натоварио га лебовима, сиревима, шункама, јајима и свим оним што се могло јести а ту се затекло, уз помоћ неких руских војника бацио на кров вагона и вратио се натраг својима у Јаши. Неописиво је, прича данас Беложански, било одушевљење с којим су га они дочекали.

Потом је склопио пријатељство са пограничним руским стражама и железничарима, који на њега већ и ради његових година нису могли сумњати, а који су га као Србина веома заволели. Тако му је успело да неколико пута

пребаци веће количине животних намирница из Унгена у Јаши, и да својима бар донекле олакша беду у којој су се налазили. Шта више, на тај му је начин успело да пренесе и извесну количину намирница које су биле на њене продаји међу тамошњим безбројним избеглицама. Тако је зарадио доста лепу суму новаца, с којом је кренуо, заједно са својим оцем и браћом, преко Кишињева и Бендери-а, за Одесу.

Ту, у Одеси, на улици, његов отац сусреће свог брата, — српског мајора — који се ту налазио као изасланик Српске владе ради организације југословенских добровољачких корпуса. Уз његову помоћ и гостопримство, они су се доста брзо и доста лепо снашли и сместили. Сташин отац је нашао запослење у свом занату, а његови синови, Сташина браћина браћа, ступила су у „Српски нижешколски интернат”, који је постојао у Одеси. Преостало је још једино да се створи нека ситуација за самога Сташу, који више није био нижешколац, и према томе није могао ступити у тај интернат; за старије средњешколце није постојао сличан интернат.

У тој ситуацији Сташа је први пут у животу дошао на идеју да заради лебац сликањем. Отишао је код неког фирмописца и понудио му се за радника. Овај, вероватно неки искусни чичица, није се с њим пуно објашњавао, него му је, чим је разабрао о чему се ради, дао у руке креду и наредио да напише „Табак”. Али још по начину на који је наш Сташа прихватио креду, и по првим потезима којима је почео да црта слово „Т”, овај је видео „колико је сати” и рекао му: „Њо, Ви ничево њезнајете. Здравствујте” — окренуо се и отишао. И тако се, веома неславно, свршио Сташин први корак у — „ликовну уметност.”

Али и тај неуспех имао је својих позитивних страна. Он га је навео на мисао да је сликарство један веома тежак и веома ком-

Прва инсценација Сташе Беложанског на великој позорници београдског позоришта (код Споменика), за Крстићеву оперу »Зулумџар«. — Рад из 1927 г.

сликарски занат, који треба, пре свега, дуго и марљиво учити. И ради тога је прионуо на посао. Купио је неколико боја и убрзо су настале његове прве две самостално рађене слике — пејзажи —, које још и данас чува његова мајка. Али ипак, то није био посао који је обећавао неки непосредни приход. Ради тога је тражио и даље излаз из ситуације.

Шетајући се, беспослен, широким улицама Одесе, он је најрадије одлазио на пристаниште и ту посматрао море, које је ту видео први пут у свом животу, и многобројне лађе које су долазиле и одлазиле. Тако се у њему родила жеља да и сам постане морнар, матроуз. Његовом оцу се та идеја није много свидела, али како тада није било никаквих других могућности, Сташа је ипак једног дана обукао морнарско одело, и то на српском броду „Димитрије“.

На том броду, који је пловио по Црном мору, он је вршио дужност тз. „шифбурша“ — морнарског шегрта — и доста брзо је увидео да на броду није све баш тако ружичасто, како је то њему изгледало док је гледао бродове с обале. Матрози су, већ по природи свог посла, веома груби људи, а тада у жеку револуције која је у међувремену избила и у којој су се они осећали неким нарочитим херојима, јер су у њој одиграли једну од најважнијих улога, они су још више огрубели и Сташа Беложански је ту проживео много горких часова.

Међутим, од свега тога за нас је много важније што је боравак на том броду за нашег уметника био читав низ открића лепота пејзажа, дубине морске воде и елементарних снага природе.

Иако је револуција беснела у највећем жеку, Беложански, као и највећи део оних који су у њој суделовали, — били као актери, било као посматрачи, — убрзо се на њу научио, као на нешто сасвим природно, истина пуно непогода, али не толико да се и одавде не би могла изнети жива глава. Иако су на све стране штектали митраљеви, пушке и револ-

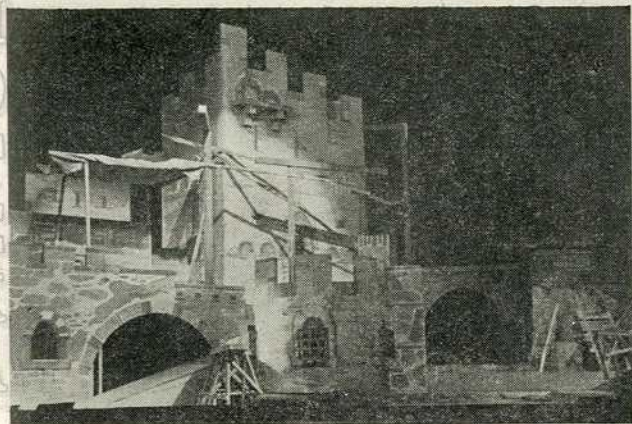
Сташа Беложански: Инсценирања за Одакову оперу „Дорица плеше“. — II чин — Рад из 1934 г.

вери, Беложански је и у Одеси и у Севастопољу, где се њихова лађа највише задржавала, увек налазио времена и могућности да обилази тамошње музеје, а још више да се задржава по тамошњим телалницама, где се уз све могуће остале употребљене ствари — од зарђале игле до аутомобила —, продавала и маса разних слика, — почевши од поштанских разгледница и најјевтинијих вашарских олеографија, до вековечних икона и правих уметничких ремекдела. Његову пажњу су највише привлачиле баш те слике.

И, то је веома интересно и карактеристично; иако су на све стране лежали мртви и запомагали рањени, иако је вредност живота била сведена испод вредности живота било које животиње, ипак Беложанскијев најдубљи утисак из тих крвавих историских дана јесте чисто уметничке природе. То је једна сликарска композиција гигантских размера, која претставља Кримски рат пред Севастополем, а која је компонована на један заиста веома оригиналан начин. Читава слика је изведена на непрекинутим зидовима једне огромне округле сале, а гледаоци је посматрају са једне галерије која се налази усред сале, а на коју се долази степеницама испод саме галерије. Слика је осветљена одозго, тако да се не види извор светлости, а одоздо је органски везана земљом и песком, који су присути по поду и на којима се налази поломљено и одбачено различито оружје, лутке војника у јуришу и мртваца, и осталих ратних реквизита.

И дан-данас Беложански се живо сећа свих појединости те слике, пред којом је, или још боље у којој је — стајао часовима и часовима, дивећи се снази и реализму с којима су дани сви детаљи. Он сумња да би му се данас свидело нешто слично, — заборавио је чак и име аутора, те слике, — али тада је то за њега био доживљај, и мајстор који је то извео, у његовим очима, био је раван самом Богу.

Под утицајем свега тога, у њему је опет дошла до изражаја његова стара наклоност за сликарство, и он, у жеку револуције, — у

Последња инсценирања Саше Беложанског: Настасијевићева опера „Ђурађ Бранковић“, II чин.

којој суделује, истина, само као посматрач, почиње да ради мале марине уљем. Интересантно је да он не пресликава, као већина дилетаната, разне олеографије и поштанске разгледнице, него, скривен негде на палуби, преноси на платна импресије које носи у себи са својих многобројних путовања. Интересантно је и то, кад се већ налазио на самом мору, да није радио по природи, него по сећању. Ти његови покушаји, који вероватно нису имали никакве нарочите вредности, пропали су сви одреда у револуцији.

Кад је 1918 године Одеса евакуисана због надирања немачких армија у Украјину, евакуисана је и релативно многобројна српска војска која се овде налазила, а за војском су кренули и сви остали Срби који су се ту затекли. Сташа Беложански није могао да крене заједно са осталима јер је морао да остане уз тешко болесног оца. Тако је изгубио контакт са српском војском, која је кренула преко Сибира за Владивосток, а одатле преко Тихог Океана за Солун. Али већ после неколико дана његов отац се толико опоравио да је, у бојазни пред немачким ропством, ипак могао да крене на пут са заосталим Србима, којих се ту затекло још око десетак. Они су кренули уз Дњепар у унутрашњост Русије, а одатле на Крим.

У уверењу да немачка војска ипак неће надирати чак доведе, они су мислили да ту сачекају крај рата, а потом да се пребаце у домовину. У Симферпољу, где су се зауставили, свако је од њих нашао по неко, више или мање, одговарајуће запослење и тако су ту неко време релативно мирно живели. Сташа Беложански, на пр. пре подне је у општинској комунизираној продавници на пијаци мерио кромпире, а по подне је израђивао и на месном корзоу продавао своје сличице — по три рубље од кумада. Било је дана, прича он данас, кад је продао и по две слике.

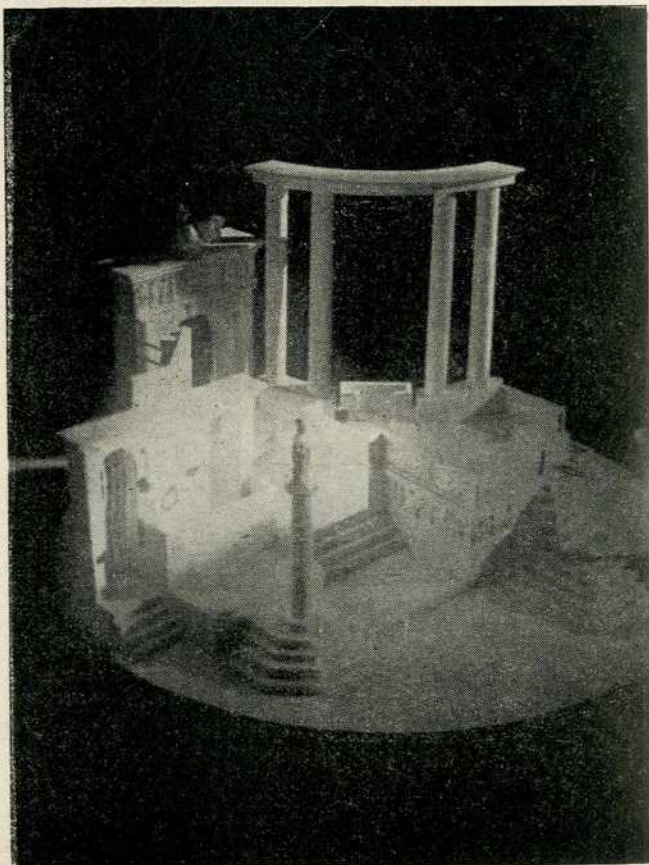
Међутим, немачко надирање се није зауставило у Украјини и Немци су се једног дана, чему се нико није надао, нашли и у Симферопољу на Криму. Ипак сви они Срби који су се ту затекли — међу осталима и познати београдски књижар Света Рајковић, директор Музичке школе Јован Зорко, управник Бајлонове пиваре Карло Матаушек, београдски индустријалац Светозар Влајковић и још неки — а који су побегли из разних делова света пред Немцима, највећим делом из самога Београда, нису доживели ништа нарочито непријатно. Живот се продужио нормалним током, само с том разликом што се од сада мање јело, и то на карте.

Али већ после пола године тога режима међу нашим избеглицама почеле су да круже разне коморциске вести о томе да су Срби кренули у офанзиву и пробали Солунски фронт. Као и многе друге коморциске вести, за које нико никад није могао установити како су настале и ко их је први лансирао, и ова се показала као истинита, ако ни по чему другом а

оно по комешањима која су настала међу немачким окупаторским трупама, а убрзо потом и по њиховом повлачењу.

Ту ситуацију су искористили, сасвим природно, белогвардејци и почели да формирају „Дењикинове добровољачке армије”, које су убрзо, бар формално, загосподариле Кримом и почеле с репресалијама против бољшевика. Срби, који су се ту затекли, већ према ситуацији у којој су се налазили и према могућностима с којима су располагали, почели су да се разилазе. На пут су се спремали и Беложански и његов отац, који је баш довршавао неки већи столарски посао и надао се већој суми новаца. Али те новце они никад нису примили, јер их је у томе омео најстрашнији и најпотреснији догађај у читавом животу Сташе Беложанског, а исто тако и његовог оца.

Било је то сутрадан по крсној слави (Свети Стеван) 1919 год. рано изјутра. Извесним неспоразумом, којима обилују све револуције, Дењикиновци су осумњичили Сташу Беложанског као бољшевика који је тобоже пуцао на неку групу њихових официра која је пролазила кроз варош. Без икаквих судских процедура, на лицу места, поставили су га „ап стењки” — што је значило смртна казна стрељањем пред првим зидом који се ту нашао. Шта више на то су осудили и његовог оца, који је покушавао да се објасни с двадесеторицом младих официра, који су већ држали уперене пушке на његовог

Сташа Беложански: Инсценирања за Шекспирову драму „Кориолан“ — Рад из 1936 г.

сина. Међутим, ипак, што се у револуцијама веома ретко догађа, заслугом неког старијег официра, на којег се и чекало да санкционише то извршење смртне казне, читав случај је мало подробније испитан — и Сташа и његов отац су ослобођени.

Без обзира на недовршени посао, па према тому и ненаплаћене паре, они су наврат-нанос скупили оно мало ствари што су имали, сели на воз и кренули за Севастопољ, у намери да морем, преко Цариграда, крену за већ ослобођену домовину. Али ни у томе нису успели, јер су се томе противиле савезничке војне власти и они су, после месец дана чекања у Севастопољу, кренули бродом поново за Одесу. Ту доживљују демобилизацију немачке војске по француским трупима, и десетак дана по томе крећу неким малим бродићем за Галац у Румунију. Одавде продужују возом преко Букурешта и Оршаве за Темишвар, а затим преко Панчева за Београд, где су стигли уочи самог Ускрса 1920 год. Ту се завршава та скоро невероватна одисејада, и ту се они састају са својом мајком, односно женом, с којом се нису видели већ четири године, а која је такође у међувремену дошла у Београд.

После тог четиригодишњег потуцања по свету, поново се поставио проблем Сташине будућности. Што се самог Сташе тиче, њему је било јасно да је његов животни пут уметност и он је одмах изразио жељу да се упише у „Уметничко-занатску школу“, али томе се жестоко противио његов отац. Ипак, после разних перипетрија, а још више ради поодмаклих година у којима се Сташа налазио, 1920 године, његов отац коначно пристаје на ту идеју свога сина, и сам га одведе код свог пријатеља и директора „Уметничко-занатске школе“, нашег заслужног и познатог вајара г. Ђоке Јовановића.

У тој школи Сташа остаје пет годину и редовно је свршава 1925 године. Као ђак наших одличних сликара Милана Миловановића и Драгослава Стојановића, он показује веома леп напредак; на завршетку сваке школске године добија писмену похвалницу и малу новчану награду. Већ у то доба, још 1921 год. критика га запажа на школској изложби, и веома се похвално изражава о његовом таленту. На једној од таквих школских изложба он продаје неколико својих радова у вредности од 20.000 динара — што претставља вероватно јединствен догађај у историји читаве те школе.

Паралелно с уписом у „Уметничко занатску школу“ Сташа Беложански ступа у Народну позориште као сликарски волонтер. Позориште је нашег уметника окупирао још 1917 године у Русији, и то кад је први пут у животу гледао један позоришни комад: у Одеси Горкијеву снажну драму „На дну“. Отада он стално, једно време и свакодневно, посећује драмске и оперске претставе и снива о томе да се и сам посвети „даскама које значе живот“. Та позоришна преокупација не напушта га чак

ни у војсци кад је 1921 год. у Новом Саду у авијацији служио свој војни рок. Ту он долази на идеју да оснује војничко позориште, у чему и успева, али његовим изласком из војске, оно се угасило.

1923 год. Беложански постаје члан „Академског позоришта“ у Београду, и за тај театар израђује своју прву инсценацију за Дикенсовог „Цврчка на огњишту“, која је од позоришне критике запажена као веома успео експресионистички декор.

Већ у то доба, поред облигатних школских студија и позоришних сценарија, Беложански почиње да ради самосталне аквареле.

По завршеној „Уметничко-занатској школи“ Беложански суделује на конкурс Министарства просвете за стипендију за студије у Паризу; али, иако га за то препоручује наставнички савет те школе, он ту стипендију не добива. Уместо њега је отишао у Париз један други сликар, који је тамо био већ седам година.

Међутим, његови другови из „Академског позоришта“, да би му колико-толико омогућили студиј у иностранству, приређују посебну корисницу с његовим инсценацијама — комедија „Карлова тетка“ —, и он са новцем који је том приликом пао на благајни, одлази на четири месеца у Венецију.

Већ 1926 год., одмах по повратку из Венеције, он приређује своју прву колективну изложбу акварела на којој продаје свих четрдесет изложених радова. Критике из тог доба сведоче о ретком успеху једног сасвим младог почетника. Његов деби пред београдском публиком и београдском критиком потпуно је успео.

Исте 1926 године Беложански ступа у београдско „Народно позориште“ као сликар извођач, где изводи инсценарије под водством нашег познатог модернисте Јована Бијелића. већ после годину дана почиње да изводи самосталне инсценације. 15 јуна 1926 год. у београдском Народном позоришту, била је премијера Саварове комедије „Укротитељ“ са доста срећно решеним инсценацијама Сташе Беложанског.

Већ на почетку идуће позоришне сезоне — 1926/27 год. — Беложански инсценира познату Крстићеву оперу „Зулумћар“ и тиме доживљује свој први велики сценографски успех. Тај успех му обезбеђује положај сценографа, на коме се налази и данас.

Како се својим инсценацијама, као и организаторским способностима, видно истакао, тадањи управник београдског „Народног позоришта“ г. Милан Предић поставља га 1931 год. за шефа позоришне сликарнице. На том положају остаје све до 1936 год., кад је смењен, о чему је тада у јавности било доста говора и протеста. Али, и тада је остао у позоришту вршећи и даље дужност сценографа. За тих четрнаест година Беложански је инсценирао око 150 које опера — које драма, —

од Шекспира до Крлеже и од Вагнера до Светомира Настасијевића.

До данас је Беложански суделовао на свима пролећним и јесењим изложбама Удружења пријатеља уметности „Цвијете Зузорић“, и на неким страним југословенским изложбама; међу осталима и на великој репрезентативној југословенској изложби у Лондону 1937 год.

Сташа Беложански је до данас приредио десет самосталних колективних изложба. Прва његова изложба била је 1926 год. у просторијама београдског „Пољско-југословенског клуба“; друга — почетком 1930 год. у заједници са познатим сликарима Миодрагом Петровићем и Милошем Голубовићем; трећа 1929 год. у Сомбору; четврта 1932 г. у малој сали „Цвијете Зузорић“; пета 1937 год. у Београду; шеста исте године у Новом Саду; седма хилендарска изложба 1938 год. у просторијама београдског Црквеног музеја; осма исте године у просторијама „Цвијете Зузорић“ у Београду; девета — хилендарска изложба у Новом Саду, — и десета — јубиларна изложба крајем 1939 год. у Београду.

На Топчидерском брду, изнад нове Маркарнице, у улици Јанка Вукотића бр. 16, налази се једна веома интересантна вила. Грађена у модерном стилу, омалана црвено-бело, она на себе привлачи пажњу малобројних пролазника. Један огроман прозор, који јасно све-

дочи да се ту налази атеље једног уметника, највише пада у очи. То је вила познатог београдског сликара и сценографа г. Сташе Беложанског, рађена у заједници са архитектом Попковом по његовим нацртима, под његовим вођством и добрим делом његовим властитим мануелним снагама. То је једна од оних ретких наших вила у коју је њен власник унео максимум свог духа, својих потреба и својих жеља. Окружена бујном, веома пажљиво негованом и с много разумевања распоређеном вегетацијом, она речито говори о високом укусу њеног сопственика; утолико речитије ако сазнате да све то негује он сам, — без помоћи баштована. Терасе и велики прозори говоре речито о Беложанскијевој потреби за сунцем, ваздухом и светлом.

Али, још више својих уметничких интенција и својих потреба унео је Сташа Беложански у интерјер своје vile. Кад се прође кроз мали антре, улази се у једну велику просторију за примање. Когод има осећања за стил и за унутрашњу декорацију стана, мора ту застати изненађен.

Ни најуспелије креације наших и страних архитеката нису на мене оставиле дубљи утисак. Свака, па и најмања ситница у тој просторији, рађена по нацртима и упутствима нашег уметника, стилски је повезана и све заједно одаје старог сценског ругинера. По мом схватању, то је најуспелија, најпростудиранија и најпродуковљенија „инсценарија“ Сташе Беложанског.

Ентерије vile Беложански — Дело самог уметника

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ако се по ниши — као у старим позориштима — повуче једна велика завеса од јуте, ова просторија се органски стапа с уметниковим атељеом, који је исто тако до најмањих ситница уређен стилски. Док су по зидовима у просторији за примање слике укусно распоређене према потребама појединих зидних површина, овде у атељеу зидови су претрпани многобројним уметниковим сликама, скицама за сценарије и делима његове супруге, такође талентоване академске сликарке г-ђе Босе, рођене Туцаковић.

И по зидовима осталих просторија — трпезарије, спаваће собе, па чак и ходника, — налазе се многобројна платна, акварели, темпере, цртежи и монотопије господина и госпође Беложански. Поред неколико скулптура нашег вајара г. Михајла Томића, ту се налази и неколико дела Беложанскиевих колега сликара.

У том пријатном дому, симпатични уметнички пар Беложански скоро свакодневно, веома гостољубиво, прима разне пријатеље а с времена на време приређује и читава примања. Али, услед размимоилажења у мишљењима, госп. Беложански не дружи се много са својим „фахколегама“ — сликарима; највећи део његових пријатеља налази се међу књижевницима. Док је још био жив покојни Нушић, и он је био чести посетилац овог гостољубивог дома.

И сама појава г. Беложанског је, веома импресивна. Висок, здрав и робустно развијен, он оставља утисак правог атлете. Природан до максимума, како у покретима тако и у изражавању, он у разговору не тражи нити нарочите ефектне, нити нарочито отмене речи. Кад хоће нешто да подвуче, устане и загрми дубоким баритоном, а његове реченице су јасне, концизне, логичне и веома уверљиве. Али ипак, ни та атлетска фигура, ни тај глас не уливају неко нарочито страхопоштовање. Кад погледате у његове плаве, питоме очи, осећате да пред собом имате једног благог човека, из чијих очију избија нека, скоро детиња наивност. Осећате да имате пред собом човека коме бисте се у свакој ситуацији могли поверити, који би вас разумео и који би вам, колико може, помогао.

Јавио сам му телефоном да ћу доћи код њега да разговарамо — „о једној ствари“. Био је очајно топао и запаран јулски дан; и он ме је сачекао у својој башти, у друштву једног нашег познатог књижевника, — у купаћим гаћицама. Тек после неколико минута он се сетио и упитао:

— Вама неће сметати што сам ја овако...

Прекинуо сам га:

— Али, остав'те. Жао ми је што и ја нисам понео своје.

И тако једноставан, он је остао за цело време наших разговора, а као таквог ја га познајем и од раније. Јулска оморина је цедила зној из нас, али упркос тому ја сам се осећао веома пријатно у друштву Сташе Беложанског

и његове госпође, — симпатичне, веома живахне и исто тако једноставне и природне црнке, која нас је вредно послуживала пивом, кавом и колагима.

Неколико вечери, управо ноћи, Сташа Беложански ми је причао о свом тако бурном и интересантном животу. Он је то причао тако сликовито, тако живо, тако уверљиво и толико континуитивно повезано, да би можда било довољно да је то неко стенографисао, па да с том аутобиографијом уметник учини, добрим делом, непотребан, овај мој — портре.

О самом „сликарству као таквом“ Сташа Беложански не воли да теорише. Он више воли да ствара; али то, наравно, не треба схватити као да он и о тим питањима нема своје изграђено мишљење.

Њега највише интересује наша ликовна-уметничка стварност.

.....

— Видите, интересантно је да је некадања мала, предратна Србија налазила средстава и могућности да своје талентоване синове шаље на студије у иностранство. Као што је то баш вама веома добро познато, нема ни једног међу нашим старим ликовно-уметничким пионирима који није на неколико година као државни питомац — „благодетанац“ — одлазио, по тадањој моди, у Минхен, а већина од њих потом и у Париз. Ја непоколебиво верујем да је баш таква државна просветна политика и довела до оних познатих колосалних успеха, које је доживела на чувеној „Римској изложби“ та мала, сасвим непозната и у западноевропском свету онако погрешно приказивана балканска државица. То су опште познате ствари и ја свакако о њима не бих размишљао, да ме на то не терају наше данашње ликовно-уметничке прилике.

.....

— После рата и уједињена, кад су те могућности постале далеко веће и далеко лакше проведиве, у нашој државној хијерархији, није се пронашао нико ко би избиљно повео рачуна о младим талентима који су се почели јављати и формирати. Позвани државни фактори нису водили бриге о томе да старе генерације малопомало изумиру и да је потребно оспособити нови подмладак који ће преузети њихова места и целокупни наш културни живот поставити на све виши и виши ниво. Ако узмемо само ликовну уметност, видећемо да после рата ми уопште и немамо правих државних стипендиста у иностранству. Читаво питање сведено је на највулгарнију административну процедуру и протекцију. Али чак ни они сретници којима је успело да се пробију кроз те зачучасте канале наше државне администрације, наравно уз добре протекције, нису се с том стипендијом много помогли. За девет месеци, колико трају наше малобројне државне стипендије, млади човек који долази, рецимо у Париз, једва може да се ту снађе.

Држава би морала, као што су то радили и раде сви мали народи, посветити највећу бригу младим талентима и омогућити им максимум образовања. Јер што ће иза нас остати и по чему ће о нама стварати суд будуће генерације, то је само оно што створе уметници, књижевници и научници... Па то је бар јасно.

.....

— Узмимо, на пр., конкретно самога мене, који сам се несумњиво најпотпуније од свих наших сликара посветио позоришном сликарству. Шта сам ја на том пољу створио, то је онима, којима би бар требало бити, познато. Ето, ја не само што никада нисам добио никакву државну потпору да одем у велике светске театре да видим шта се и како се тамо ради, — како се стварају велике савремене позоришне инсценације, — него ми је шта више наша државна бирократија стално правила сметње и онемогућавале ми да то учиним о свом трошку за време позоришне сезоне. Све оно што сам видео на том пољу, видео сам уз велике материјалне жртве, уместо заслуженог летног одмора, за време позоришних ферија... у позоришним магацинима, уместо на сцени.

.....

— Државни фактори мисле да су „одужили свој дуг уметности“, ако с времена на време откупе понеку слику са изложбе. Али, верујте ми, они се при томе понашају као да деле неку милостињу и то сваког поштеног сликара мора да вређа. То мора да има негативних последица по читав наш ликовно-уметнички живот. Па кад све то уважимо, онда заиста није чудо што се наша уметност налази на оном нивоу на којем се стварно налази. Али ипак, да поштено говоримо, тај ниво није баш ни тако низак као што то мисле неки наши снобови и претерано упућени критичари. Гледао сам ја сликарске изложбе и у Прагу, и у Италији, па чак и у Паризу, и богами, видео сам тамо ствари које не би могле ући у наш павиљон „Цвијете Зузорић“. Само, ми смо таква свет да волимо да хвалимо све оно што је туђе, а да негирамо и игнорирамо све што је наше.

.....

— Па кад све то уважите, и к томе још додате општи културни развој наше средине, ја не видим по чему би данашње наше прилике

биле боље од оних у којима су почели стварати Урош Предић и Ђока Јовановић, иако баш овај последњи — та часна и заслужна старина — мисли да су садањи услови хиљаду пута бољи од оних пре толико и толико деценија.

.....

— Истина, нису за то криви само држава, критика, публика итд., него великим делом и сами сликари. У Београду се после рата нагомилао један заиста несразмеран број ликовних уметника. Али нико, пре свега они сами, није ништа учинио да публици објасни шта је то слика, да код публике створи потребу за уметничким делима, и, коначно, да уопште створи ту публику. Колико је на пр. код нас одржано предавања о томе шта је, а шта није уметност? Ко је на пр. икада код нас покушао да објасни зашто је нека слика добра, а зашто нека друга није? Како се код нас уопште пише о нашим изложбама? Ако је неко некад и покушао да тако нешто учини, он је то чинио тако неспретно, тако високоучено, толико „ex cathedra“, да се то није могло ни читати. Каква су то, молим вас, високоучена фразирања по нашим ликовноуметничким критикама?

.....

— Пре свега је потребно потражити начине да се публика култивише и да се код ње пробуди потреба за уметничким делима. Да би се у томе успело, потребно је да слика, — која наравно пре свега мора бити уметничко дело, — буде приступачна тој истој публици, како по сижеу и третману, тако и по цени. Из основа је погрешно тврђење да је само кич приступачан публици. Уосталом, шта да се ту надмудрујемо; ми уметници морамо бити свесни тога, да публика није, за своје скупе паре, дужна да решава наше уметничко-теоретске, често пута и неуспеле ребусе, којих се и ми сами највећим делом, после дужег или краћег времена одричемо. То би била прва дужност нас ликовних уметника; а ви, ликовни критичари и историчари уметности, требало би да се мало мање правите ученима, и да пишете тако да то, баш они за које пишете, могу и да читају.

Звонимир Кулунџић

Први српски ратни зајам и ратни прирез за наоружање у Карађорђевој Србији

(Одломак из новије историје Београда и Србије)

Кад је на Срећење 1804 године у селу Орашцу био изабран за вожда Карађорђе Петровић и тиме отпочела буна на дахије, онда је устаничка војска бројала једва 500 људи. Али је број војника из дана у дан растао тако да је после три месеца њихов број износио око 25.000 људи; у лето 1806 г. било је бораца око 55.000; 1808 г. било их је око 60.000, а у доба великих опасности њихов број је ишао и на 100.000 људи.

Главну војну снагу за време овог ратовања сачињавала је народна војска. Ова народна војска прво је постала још за време Мустафа паше за време његове борбе са видинским одметником Пазван Огулом и са јаничарима. Зачеци праве редовне војске јављају се тек од 1808 год.

Карађорђе

Тадања устаничка војска делила се на пешадију, коњицу и тобџије. Разуме се, пешадије је било највише. Снабдевање је вршено у почетку овако: сваки ратник је сам себи куповао пушку, а народна каса је куповала само најсиромашнијима. У коњицу су улазили само и мућнији домаћини, који су имали свога коња. Најмање је било тобџија, јер је топова било врло мало. Срби су тек у 1806 години имали око 13, а у лето 1813 око 30 топова.

У почетку устанка ни сви војници нису имали оружја, него су неки употребљавани и на друге послове као: копање шанчева, прављење утврђења итд. Оружје (пушке и муниција), набављано је са стране, понајпре из суседне Аустрије, потом из Русије, а најзад и отмицом и запленом од побеђених Турака. Пошто се муниције (џебане) трошило врло много, то се у баруту и олову осећала највећа оскудица, коју је требало задовољавати.

За подмирење потреба у наоружању била је створена после заузећа Београда у доњем граду тврђаве и нека врста радионице, прве фабрике у маломе, у којој су вршене оправке, а после израђиване и пушке, изливана пушчана зрна од олова, и остали послови. Доцније, 1810 год., усташа су били створили и једну малу топовницу за оправку и израду топова. То би, дакле, била прва фабрика ратне индустрије у ослобођеној Србији! Београд је и у том погледу био први град ослобођене Србије, који је добио прву фабрику! И то фабрику за ратну индустрију. Доцније ова прва фабрика, топовница, била је пренета у Крагујевац, где се све више и више развијала.

Али ова домаћа производња оружја и муниције није била у стању да подмири све потребе, које су све више расле; зато се морало куповати на страни и увозити по доста скупе новце. Једино су Руси снабдевали усташе бесплатно, а из Аустрије је све куповано. Но како устаници нису увек имали новаца, то се морало прибегавати и задуживању. На тај начин су постали и први српски ратни зајмови.

Неће бити без интереса, ако данас, у доба великих ратова и закључења великих ратних зајмова, бацимо поглед на време пре 136 година, кад се стварала мала Србија, прете-

ча данашње Југославије, да видимо, како се у то доба првог стварања државе финансирало и снабдевало ратним материјалом — оружјем и муницијом, — онда кад је голорука раја јуначког срца ступила у борбу за своју слободу.

Кад је почетком фебруара 1804 г. плану српски устанак на дахије, онда је најпреча потреба усташа била набавка оружја, муниције и других ратних потреба. У том погледу пример Срба скоро је јединствен у историји света: устати на господаре који су вековима давили народ а немати, не довољно, него скоро нимало ни оружја, ни муниције, ни новаца, па чак ни довољно хране, то је заиста била велика смелост и огроман ризик. Али, живот голи био је дошао у питање. У изворима се каже да су усташа били најпре наоружани: понеки пушком и пиштољем или јатаганом, а већина косама, кукама и мотикама. Усташа су имали наду и веру да ће од Турака, убијених или заробљених, отети оружје. Па ипак, успех у тој неравној борби за Србе прегоаце није изостао.

Нажалост, суседне аустриске пограничне, војне и грађанске, власти нису хтеле снабдевати побуњене хришћане, султанове поданике, да се тиме не би нарушили лојални односи са Турцима. А Русија? Она је у први час била сувише далеко!

Па како су се онда Срби усташа испомагали?

О томе има података у савременим изворима, и на основу њих хоћу да прикажем прилике.

Највећи прегалац после Карађорђа, прота и војвода Матија Ненадовић, први је ступио још првих дана буне у везе и преговоре са пограничним аустриским мајором Митесером, ранијим пријатељем свога оца. Овај му је рекао да власти јавно не смеју вршити контрабанду, али га је саветовао да се обрати приватно и тајно неком земунском трговцу, који би му кришом могао набављати муницију (барут и олово), у чему су највише осећали оскудицу. Упутио га је на некаквог Стевана Живковића, који је баш због насиља дахија био побегао из Београда. Прота је тако и поступио. Живковић је прихватио понуду и тако му је прота дао 9 рушпија (млетачких дуката) као капару обећавајући да ће барут исплатити кад му га Живковић донесе и преда. У први мах прота је добио 9 фунти (око 4½ кгр.) барута, а доцније је добио 64 оке (око 80 кгр.). То би, дакле, била прва лиферација ратног материјала у новој Србији.

Са том муницијом прота је прешао из Земун у Србију и поделио је међу своје људе, после чега су напали и опколили Ваљево.

А 8 марта прешло је 6 српских посланика, међу њима неки и из Карађорђевој војске, у Земун, да моле да се могу снабдевати муницијом.

После заузећа Ваљева прота је поново прелазио „преко“, да врши набавке, боље ре-

ћи да „криумчари“. Он се зато био обратио писмима и команданту аустриске границе, а и српском митрополиту Стратимировићу.

После неколико дана муниција је стигла, али је за њу требало платити 600 форинти (преко 5.000 гроша), које су Срби међу собом једва скупили.

После заузећа Ваљева Срби су посели и Шабац, и баш тада су добили са стране први топ.

То је била некаква црквена прангија, коју је новосадски владика Јовановић послао с муницијом и једним тобом.

Да би подигли морал и одушевљење код својих бораца, старешине су народу објасниле да је тај топ Србима поконио сам цар. „Добисмо и топ, сад ко као ми Срби!“ — прича и пише прота.

Ово лукавство је палило: народ је веровао да га хришћански цар неће оставити.

Први ратни кораци устаника били су успешни, иако је била велика оскудица у муницији. После првих успеха дошло је преговарање са дахијама за измирење, посредовањем аустриских власти у Земуну, али до измирења није дошло.

То је било 18 маја 1804 год.

Уочи ових преговора Карађорђе је позвао старешине из свих нахија и виђеније људе на скупштину и договор у село Остружницу близу Београда, на дан 9 априла.

На тој скупштини решено је неколико важних ствари, али су најпре мислили на снабдевање муницијом. За то опет нису имали новаца, а без њих се муниција није могла добавити.

Поред другог, Вожд је у споразуму са скупштином одредио старешине у свакој нахији. Њима је стављено у задатак да за 1804 г. покупе царски харач, тј. порез на земљиште, рачунајући на свако мушко лице од 7 год. па на више по 3 гроша и 2 паре. Старешине ће одредити харачлије да ово скупљају.

Да би то питање решили наши усташа су прибегли оном начину, коме се и данас прибегава, закључењу једног ратног зајма. Они су решили да се обрате својим богатим сународницима под Аустријом, да им они помогну. Стога су упутили писмо ове садржине:

„Благородни Господари терговци Земунски, наша по Христу братија љубезна и благодетељи осведочени свему свету! — Није потребно да Вама нашу тугу и невољу протрано описујемо, јер Ви сваки дан нашу срећу и несрећу видите. Ми, цела Србија, никому другому не можемо захвалити само Богу јединому и господарима земунским, који су нас одма у почетку наше несреће подпомогли са свачим што нам је од потребе било, и вала Богу са Вашом помоћи наше душмане могадосмо сатрти и мислимо у име Божје да скоро посао свршимо. Тако кад сте нас досада помагали, немојте се Бога ради одрећи и сада потпомоћи и дајте нама у зајам до 50.000 гроша,

јер нам је од потребе; а ми хоћемо Вама почтено са благодаренијем Ваше новце вратити, само док наш посао свршимо. Ако ту милост сожаљење имамо код господара земунских а Ви изволите, колико је кому возможно код господара Стевана Живковића у Земуну подожити, који ће Вама квиту од стране и имена нашега дати.

Ми се тврдо уфамо (надамо), да се нећете одрећи на ово наше писмо, које у име целе Србије пишемо, нас подпомоћи; и немојте се бојати да ћеду новци Ваши пропасти. Ако Бог даде те само Нација примири се, сваки ће своје добити, и ми још познаћемо наше благодарење.

Писато у Топчидеру 15 маја 1804.

У име целе Србије: Карађорђе Петровић, Јаков Стефановић.”

Сад долазе потписи кнезова из нахија: ваљевске 10, шабачке 10, јагодинске 3, ћупријске 6, пожаревачке 10, чачанске 4, смедеревске 3, београдске 8, крагујевачке 4, рудничке 6. — Свега 64 потписа.

(Писмо је штампано у „Голубици” књ. V, стр. 293—297.).

Шта је било са овом молбом за зајам? Из извора се може назрети да овај зајам није јавно и у целом износу одједном остварен, него тајно и у ратама. Зашто, о томе нема тачних података, али вероватно и због тога што прилике у пашалуку још нису биле сигурне. Сем тога, и аустријске војне и грађанске власти нису допуштале такву везу и толику сарадњу својих поданика са турским побуњеним грађанима.

Срби устаници су се делом снабдевали оружјем и муницијом још и пленом од Турака. Баш у то доба, док је Карађорђе опседао Београд, добио је он важно писмо од Миленка Стојковића, војводе из пожаревачке нахије, којим га позива да дође пред Пожаревац, који су Срби били опсели. Српска опсада је била ефикасна, те су Турци после неколико дана били принуђени да се предаду. Само они су тражили да се предаду лично Карађорђу. Тако је и било. Турци су се предали Карађорђу и он их је пропустио у Видин с тим да они оставе велике количине оружја и стоке. Овај плен био је подељен старешинама и устаницима тога краја.

По свом повратку из Пожареваца у Београд на дан 2 јуна позвао је Карађорђе виђеније људе из места преко Саве и Дунава и са њима утврдио да по местима Војводине прикупљају добровољце, новчане прилоге, муницију и остале потребе, и све то да упућују устаницима у логор. Од присутних Војвођана најважније обавезе примили су на себе: Димитрије Пуљевић, трговац из Сремске Митровице, Стеван Живковић, Драгутин Милутиновић и Милош Урошевић, трговци из Земуне, и Лазар Поповић из Оршаве. Пуљевић је имао да снабдева устанике на западном крају Србије, друга тројица устанике у логору

код Београда, а овај Поповић усташе у источној Србији.

Сви ови повереници и лиферанти добили су од устаничких старешина писмено овлашћење, које је гласило:

„Ми ниже потписати дајемо пуну власт Господару Димитрији Пуљевићу и молимо га, да не шчеди свога труда, како и до сада што није шчедио, и да може он у име нас позаписати и у име цјелога нашега народа на свакоме месту заискати и запросити какову небуд потребну и нужну помоћ, за то молимо свако званије, који би дао што господару Димитрију тај би нам у руке дао.

Дато у Топчидеру, 2 јунија 1804 г. — Георгије Петровић, Јаков Стефановић, Сима Марковић, Јанко Катић, Милоје Петровић у име целога народа!”

Из овога се јасно види да су побуњени Србијанци апеловали на родољубе и добру вољу Срба Пречана. И ови су се одазивали. Од тада је снабдевање бивало већ уредније и обилатије, те је и ратовање било лакше.

Ова прва национална пропаганда имала је утицаја, јер су већ почели стизати добровољци, који су се утркивали ко ће од њих више новчане и друге помоћи дати и што веће услуге учинити својој браћи.

Почетком јуна околина Београда, а Топчидера нарочито, пружала је слику једног великог војничког логора. Првобитне чете су се сад претварале у војску.

Главни лиферант за ту српску војску био је Стеван Живковић, који је, видећи да је то рентабилан посао, био у Земуну створио једну фабрику — радионицу и у њој је око 60 људи израђивало за Србе муницију, која је после у бурадима преношена преко Саве у Нову Србију, која се тада стварала. За те своје услуге Живковић је наплаћивао своју зараду и себи капитал начинио.

„И колико он донесе, то ми на Врачару за дан два бијући се потрошимо, па опет „донеси!” — као крадом, али то све Немци знаду, али кроз прсте гледе,” — вели Прота Матија у својим „Мемоарима”.

У то време аустријске власти су биле наклоњене устаницима, да би ови што пре савладали дахије.

Сем снабдевања оружјем и муницијом Собима су прелазили у помоћ и неки официри, Срби из Фрајкора. Они су појачавали устанички старешински кадар и припомагали бољем уређењу војске. Такав је био и Петар Новаковић-Чардаклија, а Петар Ичко, трговачки агент из Земуне, био је тумач турског језика и одржавао везу устаника и Пречана.

Док су се овако уређивале ствари на северном крају Србије и радило преко Саве и Дунава, дотле су у унутрашњости Србије старешине и сеоски кметови, поред наплаћивања царског харача, прикупљали од оних који су остали код својих кућа добровољне прилоге у новцу, храни и живоме малу.

Прикупљање се вршило према имовном стању грађана, добровољно а никако принудним путем, јер је свака српска кућа сматрала за свету дужност да одређени и тражени прилог да, и да са ратницима-борцима подели оно што има и што је Бог дао.

Сем тога, у почетку 1805 г. Србе је послужила ратна срећа па су у фебруару пресрели једног јаничарског агу, који је избегао из Београда с намером да пребегне у Турску, дочекали, потукли и заробили му 71.428 дуката цесарских. Овај плен знатно им је олакшао снабдевање ратним материјалом.

После овога Карађорђе је сазвао све народне старешине на скупштину у Пећане и наредио им да собом понесу сав прикупљени харач и новчане прилоге са рачунима. Скупштина је одржана 17 априла 1805 г. и на њој је учињен овакав распоред:

да се исплате све ратне подужице које су износиле близу милион гроша;

да се исплати 50.000 гроша по други пут позајмљених од земунских трговаца и датих Гушанцу за откуп Бећир паше;

да се у довољној количини набави муниција.

По свршеном послу увидело се да новаца нема довољно. Стога је скупштина одлучила, да се на народ удари ратни прирез у суми од 500.000 гроша, рачунајући на свако мушко лице по 3 гроша, а да се укине царски харач.

Ево како је Карађорђе укинуо плаћање харача султану:

„У ваљевској нахији 1805 г. био је арачлија поп Павле Марковић из Такова. Те се зиме које харач (данак султану који је плаћала свака мушка глава од 7 година до смрти), које пореза Гушанцу, које за џебану купило; и на пролеће учинимо скупштину у Пећане више Остружнице, у једној пољаници о-

кружене све шумарком, и чувамо страже, да не би Турци из Београда ударили. Онде простремо једно јапунце (протина кабаница), бројимо новце арачке и пореске, од сваке нахије донешене. Около седе све старешине и Карађорђе, а кад се накупи на јапунџету велика гомила новаца, дуката и белих, онда Карађорђе рече: — Ето којекуде, је ли ово право оволике силне новце давати Турцима, да нас боље туку, или је боље за оваке новце куповати џебану, па ми да Турке бијемо?“ — Тако је и урађено. Тако је Карађорђе пресекао и финансиску потчињеност Срба султану.

Ова скупштина у Пећанима одлучи да се поново напише молба султану и да у њој Срби изнесу своје захтеве. Ову молбу је однела у Цариград нарочита депутација и предала султану 1 маја 1805 г. Султан је молбу одбацио, а наредио је нишком паши Афизу да умири Србију. Афиз је послушао заповест, али је изгубио живот. Раја је тукла и редовну султанову војску. Буна на дахије претворила се у ширу борбу са царством.

Сироти српски устаници, са оскудним и бедним наоружањем, без новчаних средстава, сопственом снагом, ухватили су се у коштац са пространим турским царством, наставили борбу и постигли успехе.

У толико је више за дивљење њихов пример.

Правда захтева да се овде каже и то да су Србима, поред њихове сопствене снаге, понајвише помагали у ратовању и оружјем, и муницијом, и новцем и војницима — Руси: њихов цар, влада, војне власти, народ.

Мора се признати да су Руси у том раду били далеко издашнији и несебични, а изнети историју тога снабдевања био би предмет посебног расправљања.

Милован Ристић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Нешто из историје Вишњичке Бање

Сматрајући да је неопходно потребно, — ради унапређења туризма и ради подизања здравља београдског становништва, нарочито оног сиромашног, — испитати и модерно уредити Вишњичку Бању, Редакциони одбор је одлучио да отвори анкету о тој теми и да стави на расположење ступце часописа „Београдских општинских новина“ за све стручне, добро и објективно написане чланке и написе.

Овом приликом доносимо један интересантан податак из историје ове Бање.

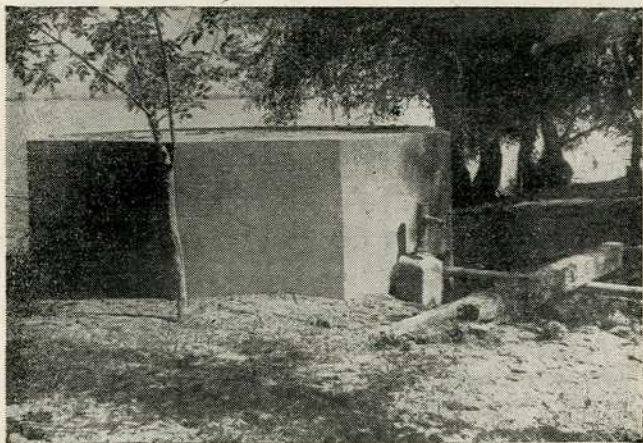
Изгледа да је први обратио пажњу на ову бању наш прослављени песник Сима Милутиновић-Сарајлија, који је у 1835 био чиновник Београдске полиције и у том својству често је ноћу водио патроле по Београду и пазио да се ред и мир не наруше. (У јесен 1835 Сима је постао коректор Државне штампарије.).

Сима је 1 октобра 1839 поднео Министарству просвете предлог у коме, између осталог, каже:

„За одржање телесног здравља и повраћања истог, намеран сам подићи једно водолечиште у Отечеству нашем, кога кратки план Високославном Попечитељству на благорасмотреније и скорашње одобреније представљам.

У селу Вишњици, ниже Београда имаде прекрасна чесма на уласку села која је својом воденом добротом и местом понајугоднија за тај посао. Ту сам ја рад подигнути неопходимо нужне квартире за пацијенте и посетиоце, као и корита купатила за телесно правилно и уредно движење.

На ово заведење неколики су трошкови нужни који се акцијама скупити најлакше могу. Једна акција да кошта 10 дуката цесарских. Позив акционара, примање акција и руковање отуд добивеног новца на подиг овог

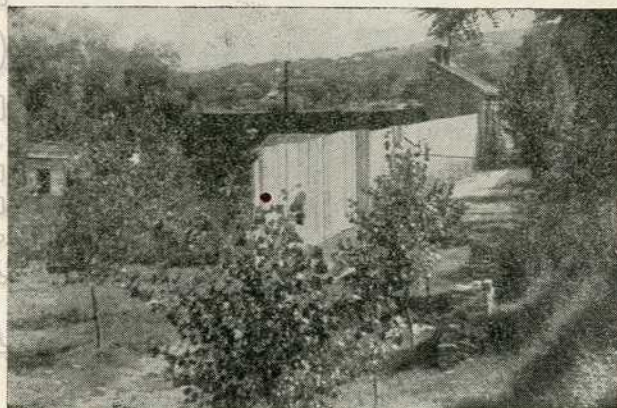
Бунар с лековитом водом у Вишњици

водолечишта да благоизволи Попечитељство просвешченија примите на се, а мени да остане само истог лечилишта озидање и засебно употребљавање по мога дозначења основама. Но док се акције објаве, позову, искупе да би ми Високославно попечитељство предизручило једну суму новаца којом би одма посао предузети могао, а да се и скорије сврши тако да још до мало времена и дејствовати отпочне.”

Министарство је предложило а Државни савет решио: 1) Новац се молиоцу не може дати; и 2) молилац може о свом трошку подићи зграде пошто се претходно споразуме са сопственицима земљишта и добије пристајан санитета за рад у бањи.

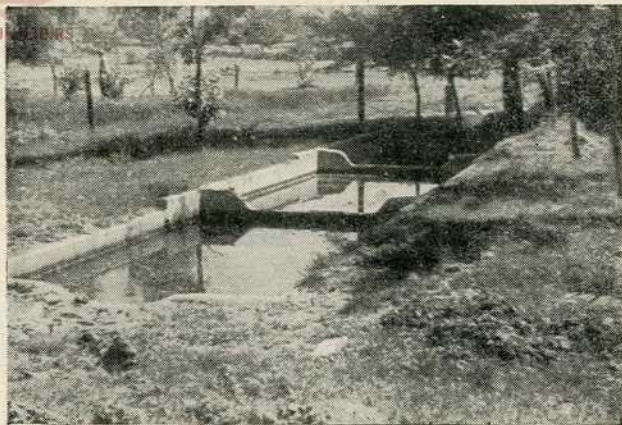
Сима је, дакле, био и добар практичар. Он је први који је предложио експлоатацију бање на акционарској основи. Да је имао новаца, био би и први концесионар Вишњичке бање.

О овој бањи постоји још један интересантан податак. Писмом ВН 266 од 16 априла 1851 кнез Александар скреће Државном савету пажњу на ову бању, као и на Рибарску, Јошачку, Брестовачку и Паланачку киселу воду

Вишњичка бања

Басени с лековитим блатом у Вишњици

Басен и кабине у Вишњици

и препоручује да се те воде понова анализирају. Анализа која је вршена у Бечу таква је да је ни сам апотекар не може „истолковати”. Кнез напомиње да је за наш Санитет, који постоји десет година, срамота што те анализе нису извршене.

Државни савет је предложио да се одреди стручна комисија која ће простудирати питање уређења поменутих бања и преко наших хемичара и апотекара извршити анализу.

Кнез је то одобрио.

Стогодишњица механске аренде

Механска аренда, у корист општина, заведена је 6 јуна 1840. Дотле, а од јуна 1836, та аренда се наплаћивала за рачун државне касе.

По Уредби од 6-VI-1840 „све механције: варошке, сељачке и друмске дужни су плаћати општини којој припадају, неку суму новаца на пиће које у механама крчме, изузимајући оно које се на аков, или у већем количеству од акова продаје.

Ово су дужни плаћати не само механције, него и они који пиће, осим панађура, буди којим начином крчме”.

На вино и пиво плаћала се по једна пара, а на ракију по две паре на искрчмљену оку.

По договору са механцијама општине су могле решити да се плаћање врши отсеком.

У случају злоупотреба наплаћивала се дупла такса.

Аренда, коју је до 6-VI-1840 наплаћивала држава у корист своје касе износила је 6 талира годишње од сваке механе.

У Београду је 1837 г. било 150 механа. Биће од интереса изнети један случај који се тада десио. Гаврило Радосављевић, Сава Поповић и још 31 механција поднели су 29-I-1837 у име Еснафа једну претставку¹⁾ полицији у којој су навели:

„Из тог узрока што се многе којекакве неуредности од механција догађају, због којих су више пута не само криви но и прави Суду и Полицији на одговор вучени, услед чега резилук пада не само на виновнике но и на цео еснаф наш, то еснаф подноси ово своје прошеније:

„1) Да еснаф сам онолико мејана за вар. Београд и предграђа постави колико је нужно, т.ј. да их нема по свакојаким буџацима и неудобним местима;

2) Еснаф ће поставити људе који ће госте тако дочекивати како се нико не би могао на послугу и чистоћу потужити;”

Даље се обавезује:

1) Сваку неуредност Еснаф ће достављати полицији;

2) Еснаф прима на себе плаћање аренде на све механе;

3) Еснаф јамчи да се по механама неће никакве развратности чинити или друга каква криминална дела.

4) Еснаф ће у мејанама пазити на подозрива лица и достављати их полицији.

5) Еснаф тражи да само 33 механе остану, а све остале да се затворе.”

Кад се обрати пажња на тај број и на онај потписника, види се да је исти, што значи да би сви потписници узели по једну механу и радили без конкуренције.

Сличну претставку, њих 33, поднели су 14 марта 1837 и кнезу Милошу, с том разликом што су тражили да се укине 90 а остане свега 60 механа. Ту претставку кнез је послао „Совјету” 19 а он одговорио 22 марта:

1) Примео је и сам сличну претставку у којој се тражи да остану само 33 механе.

2) Сматра да то Еснафу не треба допустити. Он ће из својих интереса оставити, т.ј. узети у своје руке које хоће а остале ће укинути. Многим механцијама одузело би се једино средство за живот. За Београд и предграђа мало је 33 механе.

1) Оригинал у Државној архиви у Београду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

3) Совјет је већ препоручио полицији да, не чулајући Еснаф, затвори механе по буцацима у којима се „безчинија” чине; и

4) Осврћући се на понуду Еснафа да он плаћа аренду на свих 150 механа, Совјет у томе налази интерес Еснафа. Механције које остану лако ће давати већу аренду, али држава неће имати већи приход. Кнез је прихватио ово мишљење Совјета. Преко Исправничства Совјет је издао наредбу полицији да се затворе неуредне и развратне механе. Да се у том послу не поводи за Еснафом који гледа само своје интересе, што се види и из његове молбе да се само 33 механе оставе.

*

Од поменутих 150 механа данас скоро ниједна не постоји. Затим, то нису биле све механе, већ је било и кафана. Механе су се разликовале од кафана тиме што су имале и штале за стоку.

Поуздано се зна да је 1836 постојао „Турски хан” (данас „Хотел Империјал”). Механе, за које се сигурно зна да су постојале и пре 80 г. ове су:

„Пандилова” („Таково”) на Теразијама.

„Шишкова”, — срушена прошле године, али као кафана, и ту је сада палата Пензионог фонда Народне банке.

„Код Топа” у ул. Кр. Александра. Сада је кафана.

„Бели Крст” до бив. „Руске круне” у Дечанској улици.

„Ваљево” — у ул. Краља Александра, палата Чехо-словачког посланства.

„Три сељака”, прекопута „Славије”, и

„Параносов” хан, — ту је део улице Карађорђевој и „Хотел Бристол”.

Од најстаријих кафана данас постоје:

Томина кафана — сада под знаком питања, прекопута Саборне цркве. Подигао ју је Наум Ичко 1823. У Државној архиви постоји једно његово писмо од 28 маја 1823 којим је молио кнеза Милоша, да му, пошто је дворште мало, уступи као поклон пет корака, а ја ћу са стране механе оставити капијик, иначе проход би био до прозора” каже Ичко. Кнез му је дао.

Из овога се види да је имање испод кафане било кнежева својина.

„Мали војник”, онда „Абаџија”.

„Црни орао”, — у ул. Душановој.

„Хаџи Јања” у ул. Душановој.

„Високи Дечани” у ул. Душановој.

„Јеврејска касина” у ул. Душановој.

„Арапин”, „Два мегданџије”, „Србија” и „Трговачки клуб” у Поенкаревој.

„Енглеска краљица” („Златан грозд”) на Варош капији.

„Чачак” („Топола”) у ул. Кр. Александра.

„Два сокола”, на углу Пашићеве и Дечанске.

„Мали Париз”, у Дечанској улици.

„Три шешира” и „Два јелена”, у ул. Скадарској.

„Гушина” („Трговачка касина”) у Узун-Мирковој.

„Ресавац”, у ул. Краља Петра.

„Ужице”, у ул. Кр. Александра.

Не постоје данас:

„Хајдук Вељко”, — ул. Кн. Михаила 3.

„Русија”, на углу Кн. Михаила и Вука Караџића.

„Старо здање” (код „Јелена”), где је до пре две г. била железничка дирекција.

„Крстићева” (Варошки суд у ул. Кн. Михаила).

„Српска круна” (сада општина).

„Златан анђео”, угао Васине и М. лека.

„Златна славина”, „4 лафа”, „Албанез” и „Крст” на простору од „Балкана” до Прашке банке.

„Сребрни коњ” (зграда јувелира Петковића на Теразијама).

„Кнез Михаило” (палата „Политике”).

„Два бела голуба” (Занатски дом).

„Зелено дрвце”, до ње у ул. Ж. Клемансо-а.

„Еснафска кафана” у Поенкаревој, Та кафана је стално била отворена и у њој су полицијски агенти сачекивали крадљивце.

„Мецовалија” у Поенкаревој улици, прекопута „Коларца”, а до ње на углу, где је сада Југословенска банка била је кафана код „Жмурка”.

„Тричкова” до јувелира Петковића на Теразијама, с горње стране.

„Дарданели” (Држ. хипотекарна банка).

„Жировни венац”, на Зеленом венцу.

„Два побратима”, угао Поенкареове и Цетињске.

„Кнежева пивара”, у Балканској улици.

„Пролеће”, угао Топличиног венца и Вука Караџића.

„Царице Милице”, угао ул. Царице Милице и Бранкове.

„Бумс” у Зетској бр. 2.

„Код Тоше кривошије” — имање Крсмановића прекопута Саборне цркве.

„Код патролџије”, — палата Н. Узуновића у ул. Краља Милана.

„Ленгер” и „Бела лађа” у ул. Дубровачкој.

Од старих хотела постоје још: „Лондон”; „Париз”; „Балкан”; (у потпуно новој згради); „Национал”; и „Грчка краљица” („Деспотов хан”) у ул. Кн. Михаила.

Тешко је данас изнаћи све старе механе, кафане и хотеле, јер су их и најстарији људи позаборавили.

Ово што је изнето, нешто је из нашег сећања, а много више по казивању пок. Исидора Николића, столара, који је рођен 1856 и имао врло добро памћење. Он се на пр. врло добро сећа бомбардовања Београда 1862 и свих капија. На Стамбол капији је, каже, са друговима ватао гуштере.

Чика Иса је, како су га сви звали, био жива историја. За много шта њему има да се захвали што је сачувано од вечног заборавља и пропасти.

Драг. Ј. Ранковић

Друштвена хроника

Мађарски Министар правде г. д-р Радочај посетио је Београд

Мађарски министар правде г. д-р Ладислаус Радочај допутовао је у Београд 5 јула изјутра, да врати посету коју је учинио југословенски министар правде г. д-р Лазар Марковић Будимпешти. Са г. д-р Радочајем допутовала је његова госпођа и претставници мађарске правне струке г.г.: Паул Анђал, професор будимпештанског Правног факултета и члан Академије наука; Ежен Безан и Адалбер Терфи, саветници Министарства правде; Андор Меншароши и Едмонд Ример, асистент Будимпештанског универзитета.

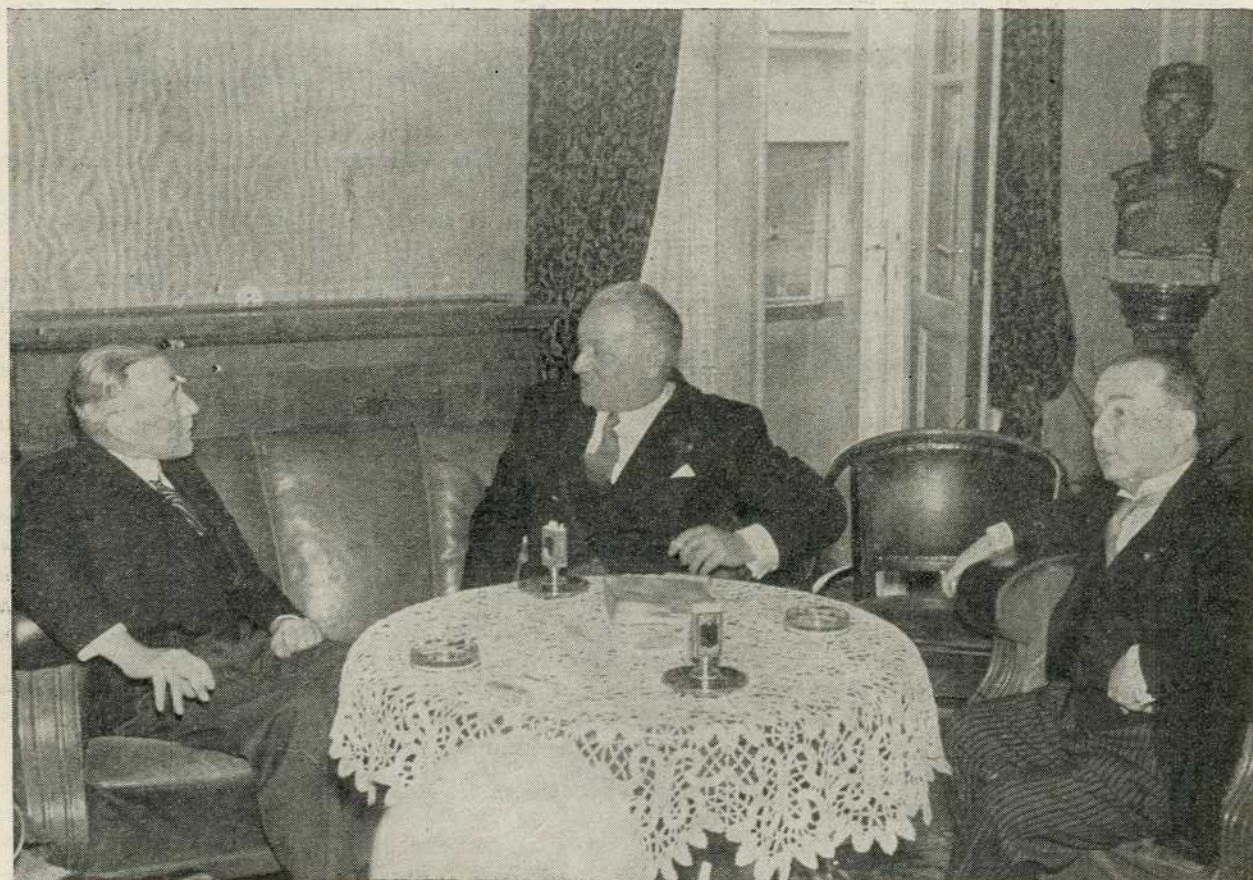
На београдској железничкој станици приређен је мађарским гостима свечан и срдачан дочек, коме су присуствовали: југословенски Министар правде г. д-р Лазар Марковић са ћерком, бивши Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, Претседник Југословенско-мађарског друштва, Мађарски посланик г. Бакач Бешењеи са особљем посланства, претседници

свих судова чије је седиште у Београду, претставници Универзитета, виши чиновници Министарства правде, делегати свих наших правних удружења и Југословенско-мађарског друштва.

Г. д-р Радочај се уписао у дворске књиге, а затим је учинио посете Министру правде г. д-р Лазару Марковићу, Министру иностраних послова г. Цинцар-Марковићу и претседнику Београдске општине г. Јеврему Томићу. Г.г. Марковић, Цинцар-Марковић и Ј. Томић вратили су истога дана посете г. д-р Радочају.

У част мађарских гостију приредили су Правничко и Криминалистичко удружење ручак у дворани „Ратничког дома”, а увече је Министар правде г. д-р Лазар Марковић организовао врло пријату шетњу Дунавом на броду „Краљ Александар I”, за време које је сервирана гостима вечера.

Сутрадан је г. д-р Радочај положио венац на

Мађарски министар правде г. д-р Радочај (десно) и наш министар правде г. д-р Л. Марковић, (лево) у посети код претседника Београдске општине г. Јеврема Томића

споменик у мађарском војничком гробљу, а затим су мађарски гости разгледали Музеј Кнеза Павла.

У подне су се одвезли на Авалу, где је г. д-р Радочај положио венац на гроб Незнаног Јунака.

Свечани ручак Претседника Београдске општине г. Ј. Томића у част мађарских гостију.

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић приредио је ручак у част мађарских гостију у хотелу на Авали. Ресторан је био украшен мађарским и југословенским заставама. Ручку су присуствовали, поред мађарских гостију, Министар правде г. д-р Лазар Марковић са ћерком, Министар саобраћаја г. Никола Бешлић, Мађарски посланик г. Бакач Бешењеи са госпођом, Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић са госпођом и потпретседници гг. Лазар Костић и Б. Недић са госпођама, градски већници, шеф Централног пресбироа г. Предраг Милојевић са госпођом, Претседник Касационог суда г. Русомир Јанковић, Претседник Југословенско-мађарске привредне коморе г. Влада Илић, претседници свих правничких удружења и многи други угледни гости.

Поздравни говор Претседника општине г. Ј. Томића

Домаћин г. Јеврем Томић поздравио је за време ручка госте овим говором:

Екселенцију,
Господо министри,
Госпође и господо,

У име престонице Краљевине Југославије и у своје лично име устајем да поздравим еминентног мађарског министра правде Његову Екселенцију г. д-р Ласла Радочаја, који нам је учинио част да буде данас међу нама. Ово није први пут да ми примамо посете из земље, чија је престоница историски и напредан град Будимпешта, на обали Дунава, који својим обилним водама спаја престонице наше две земље.

Ми Југословени радујемо се увек посетама, нарочито посетама пријатеља и ја сам уверен да је Ваша Екселенција констатовала општу и искрену срданост на коју је наишла код нас још од самог доласка у

Претседник Београдске општине г. Ј. Томић говори на банкету приређеном у част мађарском министру правде г. д-р Радочају на Авали

Мађарски министар г. д-р Радочај положио је венац на гроб Незнаног јунака на Авали

Београд. Уверен сам да овај пријем потпуно одговара ономе који сте приредили нашем уваженом министру правде г. д-р Лази Марковићу, који нам је донео своје најлепше утиске са свога боравка у Будимпешти.

Стало ми је до тога да истакнем, Екселенцију, овде, на Авали, светом месту југословенског националног ходочашћа, да се југословенски и мађарски народ добро познају и то одавно. Они се узајамно поштују и желе да живе у миру, у потпуном разумевању и сарадњи на пољу културном, економском и политичком.

Убеђен сам да ћемо путем разумевања и сарадње, продубљујући их све више, успети да постигнемо позитивне резултате, који ће обележити полазну тачку за наше будуће односе и који ће бити у стању да створе солидну основу мађарско-југословенског пријатељства.

У овом низу идеја поздрављам Вашу Екселенцију и љубазну грациозну г-ђу Радочај, изражавајући у исто време жељу своју и свих присутних да се нађемо ускоро и чешће, било у Југославији, било у Мађарској, на раду за остварење заједничког задатка, који сам овде истакао.

На крају допустите ми да дигнем своју чашу за здравље и срећу Његове Екселенције Регента Хортија, за напредак Мађарске и племенитог мађарског народа, као и за вашу личну срећу, Господине Министре!

Мађарски министар правде г. д-р Радочај захвалио се претседнику г. Томићу овим речима:

— Веома поштоване даме и господа! Најоданије вам захваљујем за изванредно пријатељски пријем од стране господина Претседника Београдске општине. Веома сам радостан што ми се пружа прилика да будем пријатељски гост југословенске престонице, која се тако дивно развија. У нади да сам и својом посетом допринео продубљењу пријатељских односа између наших земаља желим вашој престоници и надаље леп развитак и благостање. Живели!

По говратку са Авале одржали су г.г. д-р Радочај и Анђал предавања у дворани Народне скупштине, која је била пуна одабране публике. Г. д-р Радочај је говорио о развоју мађарског судства, а г. Анђал о теми: „Кривично-правна оцена вредности гласа савести”.

Увече је г. д-р Лазар Марковић приредио свечану вечеру код „Српског Краља”, на којој су измењане срдачне здравце између њега и г. д-р Радочаја.

За време свога боравка у Београду г. д-р Радочај је одликован високим орденом Св. Саве I степена са лентом.

7 јула изјутра отпутовали су мађарски гости за Будимпешту, срдачно испраћени. Госте су испратили

Мађарски министар г. д-р Радочај са претседником Београдске општине г. Томићем на тераси на Авали

на железничкој станици Министар правде г. д-р Лазар Марковић са ћерком, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, Мађарски посланик на нашем Двору г. Бакач-Бешењи са госпођом, затим претседници виших и нижих судова у Београду, начелници и инспектори Министарства правде и претседници разних правничких институција и удружења у Југославији.

Ваздушна веза Београд—Бар

5 августа 1940 успостављена је ваздушна линија „Аеропута” Београд—Бар. То је заправо продужење већ постојеће линије Београд—Подгорица. Саобраћај ће обављати два авиона „Аеропута”. Велики путнички авион типа „Локид” саобраћаће од Београда до Подгорице, а од Подгорице до Бара саобраћаће авион „Сушак” типа Спартан-Крајзлер. Ваздушни саобраћај овим линијама врши се сваког дана сем недеље.

Ова ваздушна линија има необично велики значај за развој туризма Бара и целог Српског Приморја. Цела возња од Београда до Бара траје свега сат и по, не рачунајући кратко задржавање у Подгорици. Исти пут возовима и аутобусима траје међутим преко 30 сати. Ваздушна линија Београд—Подгорица скраћивала је ово путовање, али је пут Подгорица—Бар трајао аутобусима пуних седам сати, а авион прелази данас тај пут за 15 минута.

Свечано отварање ове ваздушне пруге обављено је у Бару, уз присуство претставника цивилних и војних власти и огромног броја грађанства. Први редовни авион долетео је у Бар, на нови аеродром, 5 августа у 11 сати пре подне. Аеродром се налази у центру града поред морске обале.

Претседник Барске општине шаље поздравни телеграм
Претседнику Београдске општине

Приликом отварања ваздушног саобраћаја између Београда и Бара, претседник општине г. Јеврем Томић добио је поздравни телеграм следеће садржине:

„Господину Јеврему Томићу, претседнику Београдске општине

„Господине претседниче, поводом свечаног отварања ваздушног саобраћаја Београд—Бар, хитам да овим путем, у име грађана стародревног града Бара, преко Вас господине претседниче, поздравим нашу дичну престоницу и нека би Бог дао да животна веза између Београда и Бара буде вечна, срећна и у добар час. Грађани стародревног града Бара у поданичкој верности и оданости са данашњег славља кличу: Живео Краљ Петар II и Узвишени Дом Карађорђевића! Живела моћна Отаџбина Југославија!

Претседник Барске општине

Никезић”.

Претседник Београдске општине г. Томић захвалио се на срдачном поздраву претседника Барске општине и грађана града Бара.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић у аудијенцији код Краљевских Намесника

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле примио је 28 јуна 1940 у седам часова увече у аудијенцију претседника Београдске општине г. Јеврема Томића.

Краљевски Намесник г. д-р Раденко Станковић примио је у аудијенцију г. Јеврема Томића у среду 10 јула 1940 у 16 часова.

Претседник општине г. Ј. Томић и потпретседник г. Л. Костић у аудијенцији код Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника на Бледу

30 јула т.г. отпутовали су за Блед претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и потпретседник г. Лазар Костић инжењер, да поднесу извештаје Њ. Кр. Вис. Кнезу На-

меснику Павлу о досадашњем и будућем раду на техничким и осталим комуналним проблемима престонице.

Размена посета између Претседника Београдске општине г. Јеврема Томића и Њ. Св. Патријарха г. д-р Гаврила

Новоименовани претседник Београдске општине г. Јеврем Томић посетио је Њ. Св. Патријарха г. д-ра Гаврила у Патријаршији.

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило вратио је посету претседнику г. Томићу у његовом кабинету у Општини.

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило у разговору са претседником Београдске општине г. Јевремом Томићем

Претседник Београдске општине г. Ј. Томић у посети код чланова Краљевске владе и код Претседника Сената

Још пре него што је примио дужност претседника Београдске општине, г. Јеврем Томић посетио је чланове Краљевске владе, своје садашње колеге, у њиховим кабинетима да се опрости са њима. Г. Томић је посетио прво претседника владе г. Драгишу Цветковића, затим потпретседника владе г. д-р Влатка Мачека, Министра војске и морнарице армиског генерала г. Милана Недића, Министра иностраних послова г. Александра Цинцар-Марковића, Министра грађевина г. Миха Крека, Министра пошта и телеграфа г. Торбара, Министра унутрашњих послова г. Станоја Михалчића, Министра без портфеља г. Баришу Смо-

љана, Министра без портфеља г. д-р Михаила Константиновића, Министра финансија г. д-р Јураја Шутеја, Министра трговине и индустрије г. д-р Андреса и друге.

Г. Томић је посетио и г. д-р Антона Корощца, садашњег претседника Сената.

Претседник владе г. Драгиша Цветковић, потпретседник г. д-р Влатко Мачек и остали чланови Краљевске владе вратили су посете г. Јеврему Томићу, у току месеца јула, у његовом кабинету у Београдској општини. Сваки се задржао са г. Томићем у дужем разговору интересујући се за комуналне проблеме Београдске општине.

Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић враћа посету Претседнику Београдске општине г. Јеврему Томићу

Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић, — у пратњи г. Војка Чвркића, сенатора и секретара Главног одбора Југословенске радикалне заједнице, — вратио је посету претседнику Београдске општине г. Јеврему Томићу у четвртак 18 јула у вече.

У дужем разговору са г. Јевремом Томићем, претседник владе г. Драгиша Цветковић живо се интересовао за све комуналне проблеме престоничке општине, а нарочито за велике радове који претстоје и на чије решење београдско грађанство годинама већ че-

Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић у посети код претседника Београдске општине г. Јеврема Томића у његовом кабинету

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ка. Ту на првом месту долази питање водо-вода, затим осветљења и саобраћаја, па онда регулационог плана и уређења Београда. Нарочито интересовање показао је претседник г. Цветковић за подизање радничких станова и за регулисање положаја запослених службеника и радника у Општини.

После дуже конференције са претседником г. Томићем и потпретседницима г.г. Ко-

стићем и Недићем, претседник г. Цветковић прешао је у канцеларију потпретседника г. Костића, где је остао такође у дужем разговору са градским већницима. И са њима је претседник г. Цветковић разговарао о потребама Београдске општине обећавајући своју пуну потпору у свим подухватима које садашња управа спроводи на корист Београда и његовог грађанства.

Потпретседник Краљ. владе г. д-р Влатко Мачек у посети код Претседника Београдске општине г. Јеврема Томића

10 јула т. г. у 10 часова пре подне потпретседник Краљевске владе г. д-р Влатко Мачек посетио је у кабинету Општине града Београда претседника Општине г. Јеврема Томића и с њим се задржао у дужем разговору. На улазу у кабинет претседник Општине г. Томић дочекао је потпретседника Краљевске владе г. д-р Мачека, срдечно се с њим поздравио и изразио му поздраве у име свих грађана Београда.

У пријатељском разговору претседник Општине г. Томић упознао је потпретседника Краљевске владе г. д-ра Мачека са главним комуналним проблемима престонице, за које је г. д-р Мачек показао велико интересовање.

Опраштајући се са г. Томићем, потпретседник г. д-р Мачек замолио га је да Београђанима изручи његове топле поздраве и жељу за напредак наше заједничке престонице.

Загребачки студенти у Београду

У петак, 5 јула 1940, боравили су у Београду студенти Пољопривредно-шумарског факултета Загребачког универзитета. Претседник Београдске општине приредио им је ручак на Авали. Том приликом г. Томић их је поздравио овим речима:

„Као Претседник престоничке општине осећам велико задовољство што могу да на овом месту поздравим преставнике једног дела Академске омладине нашег драгог града Загреба.

Ваша посета Београду пружа Вам могућности да се упознате са оним научним и културним установама, које вас интересују. То је и циљ ваше екскурзије. Али, господо Омладинци, ја у вашој посети Београду видим и онај други моменат који је исто толико, ако не и више, важан као и онај први. Ваша посета нашој заједничкој престоници и ваш непосредан додир са вашим друговима на Београдском универзитету, са њиховим професорима и осталим престоничким грађанима, доприноси међусобном упознавању које нам је неопходно за наш заједнички рад. Ја дубоко жалим што је после 20 и више година заједничког живота морамо још увек да истичемо потребу нашег узајамног упознавања. Није моменат да тражимо узроке и изна-лазимо кривце овој чињеници, али је несумњиво да смо у погледу међусобног упознавања више учинили за последњих година дана, него што се урадило за свих протеклих 20 година. Између вас и нас, између Београда и Загреба створен је, благодарећи мудрој и државничкој политици Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника Павла, данас однос поверења и на њему ми изграђујемо нашу заједничку кућу, без које нема будућности ни Србима, ни Хрватима. Одлазак наших студената у Загреб и ваш долазак у Београд, претставља такође користан и важан рад на изграђивању тог узајамног поверења. Кроз поверење

и путем заједничке сарадње ми ћемо изградити духовну целину и још више продубити наша братска осећања. Дужност је омладине и с једне и с друге стране, нарочито Академске омладине, да на томе великом националном подухвату истраје. На њој лежи будућност и снага наше велике Југославије.

У том раду нека нашој целокупној омладини од Триглава до Ђевђелије, и од нашег лепог Јадрана до Тимока, служе за пример оне велике жртве, које су пале на свим странама наше велике и слободне отаџбине. Те небројене жртве за национално уједињење и народну слободу симболичане су у оном величанственом споменику великог Мештровића, који се диже над гробом Незнаног Јунака, пред којим смо се мало-час побожно поклонили. Следујући светлим примерима прошлих генерација и поштујући све заједничке националне светиње, омладина ће испунити свој задатак и своју дужност према земљи, и према народу, и према себи. Интереси државе и народа морају доћи на прво место. Тим идеалима омладина је увек служила и ја сам уверен да се и данашња омладина одушевљава истим идеалима и да је готова да се за њих жртвује, без обзира у ком се крају и под каквим условима формирала. У основи она је свуда иста: пожртвована, борбена, племенита, честита и национална. Омладину треба разумети и помоћи. Уверен сам да би тада добра половина нашег националног проблема била решена. Са овим уверењем ја дижем чашу за здравље и успех наше целокупне омладине.”

На поздрав претседника г. Томића одговорио је вођ екскурзије професор Шумарског факултета Загребачког универзитета г. д-р Нојрахт. Са неколико љубазних реченица он се захвалио г. Томићу и Београђанима на срдачном пријему. Наши млади шумарски ин-

Студенти Пољопривредно-шумарског факултета из Загреба са претседником Београдске општине г. Јевремом Томићем пред хотелом на Авали, после банкета

жењери, који ће у најкраћем времену отићи у народ, рекао је г. д-р Нојрахт, да у овим тешким временима продуже рад на изграђивању наше заједничке државе, понеће најлепшу успомену из Београда чему сте ви највише допринели, на чему вам у име своје и присутних студената најлепше захваљујем.

Професор Шумарског факултета Београдског универзитета г. д-р Јовановић захвалио је такође претседнику г. Томићу и Београдској општини на предисретљивости и широком схватању наших заједничких и општинских проблема.

Овом ручку присуствовало је неколико градских већника, помоћник министра шума г. д-р Жарко Милетић и професор г. Маришовић.

Обласни одбор „Јадранске Страже“ у Београду добио је свој дом

Обласни одбор, „Јадранске страже“ у Београду осветлио је свој дом у улици Страхинића бана бр. 48 на Петровдан, 12 јула, у подне.

Освећењу су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Миловоје Дурбешкић, министар правде г. д-р Лаза Марковић, у име министра војске и морнарице капетан корвете г. Радомир Тодоровић, у име Њ. Св. Патријарха протојереј г. д-р Јефто Прњатовић, допретседник Београдске општине инж. г. Лазар Костић, Командант Београда дивизијски генерал г. Владислав Костић, изасланик надбискупа конзулатор г. Петар Влашић, изасланик команданта жандармерије пуковник Јован Јовановић, адмирал г. Драгутин Прица, претставници свих министарстава, као и многи прет-

ПИСМО ДЕКАНА ПОЉОПРИВРЕДНО-ШУМАРСКОГ ФАКУЛТЕТА ИЗ ЗАГРЕБА ПРЕТСЕДНИКУ ОПШТИНЕ Г. ЈЕВРЕМУ ТОМИЋУ

Декан Пољопривредно-шумарског факултета Универзитета у Загребу упутио је претседнику општине г. Јеврему Томићу писмо следеће садржине:

„Господине Претседниче, овом Деканату је част изразити Вам топлу захвалност за цењену сусретљивост и гостопримство, које сте изволели исказати овогдишњој екскурзији апсолвентата шумарства приликом њиховог боравка у Београду. Будите уверени, да ће боравак у Београду остати члановима екскурзије у незаборавној упомени.“

ставници националних и хуманих установа и велики број грађанства.

После извршеног црквеног обреда, претседник Обласног одбора „Јадранске страже“ у Београду г. Јован Марковић, бивши министар, одржао је говор у коме је изнео напоре Обласног одбора да осигура овај дом тек после десет година рада. Подвукао је да овај дом има важну мисију у Београду.

Дом Обласног одбора Јадранске страже у Београду је двоспратна зграда купљена за 1,100.000 динара од трговца Лукаревића. У приземљу су канцеларије Одбора, а на спратовима су приватни станови које Одбор издаје.

Обласни одбор проучава могућност да створи Поморски музеј, који би био смештен у овој згради.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Славе београдских друштава и установа

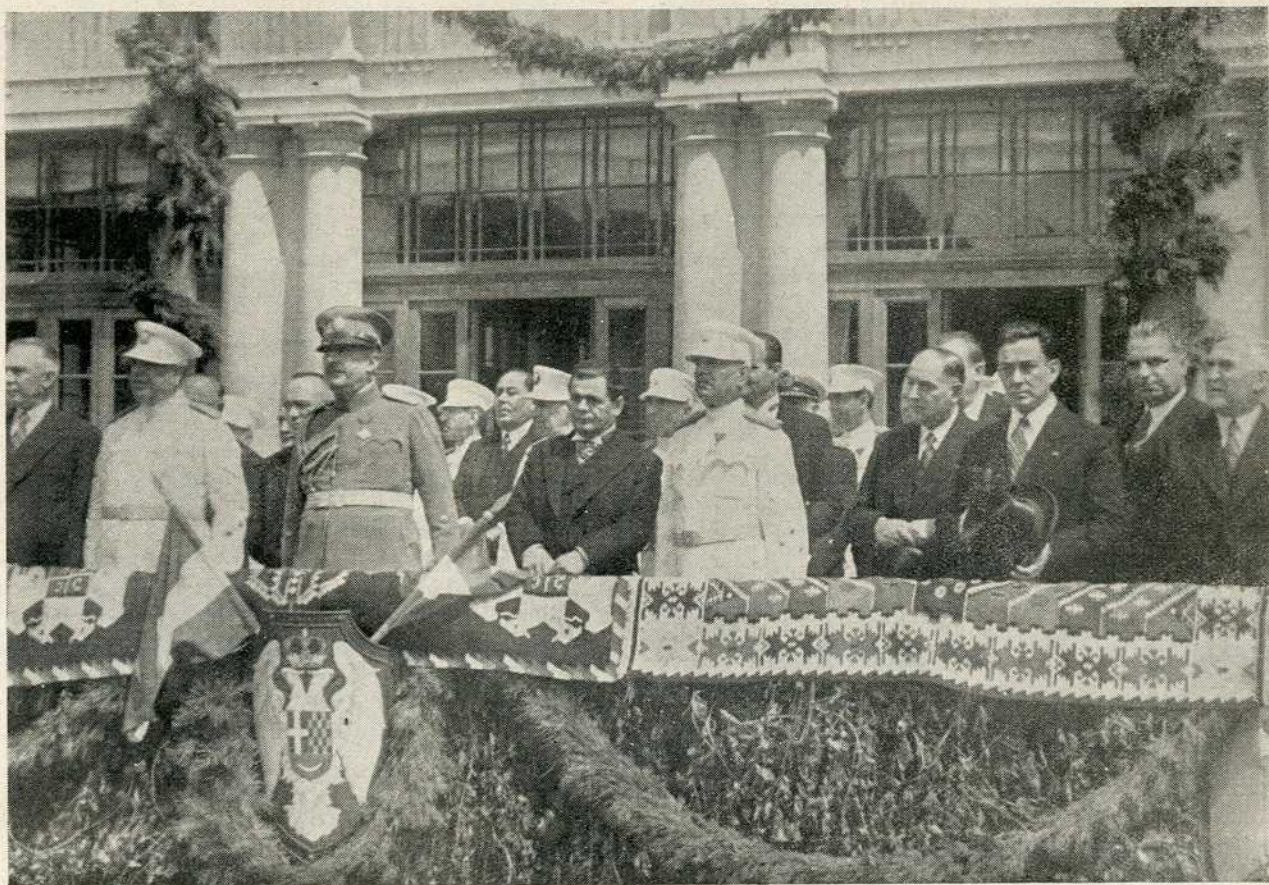
СЛАВА ПЕШАДИСКОГ ПУКА КРАЉЕВЕ ГАРДЕ

Пешадијски пук Краљеве гарде прославио је своју славу 1 августа, као успомену на дан када је Кнез Милош образовао 1829 год. прву чету гарде. Слави су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља дивизијски генерал г. Никола Христић, гувернер Њ. В. Краља и начелник Главног генералштаба армијски генерал г. Петар Косић, командант Београда арм. генерал г. Владислав Костић, многи претставници војске, виши и нижи официри; чланови Краљевске владе: Министар

војске и морнарице арм. генерал г. Милан Неђић, министар социјалне политике и народног здравља г. д-р Срђан Будисављевић и министар за физичко васпитање народа г. Душан Пантић.

Претседника владе заступао је начелник г. Саза Микић, Претседника Београдске општине заступао је г. Константин Саватијевић, адвокат и градски већник.

После верског обреда, командант пешадијског пука Краљеве гарде пуковник г. Петар Симић одржао је говор, у коме је изнео историјат гардијске пешадије у нашој држави.

Са славе Пешадиског пука Краљеве гарде

СЛАВА ДРУГОГ АРТИЛЕРИЈСКОГ САМОСТАЛНОГ ДИВИЗИОНА

Други артилеријски самостални дивизион у Београду прославио је своју славу 24 августа, као успомену на битку код Шуматовца, која се одиграла 24 августа 1876 године. Изасланик Њ. В. Краља на овој слави био је ваздухопловни пуковник г. Миодраг Томић. Присуствовали су претставници војних, цивилних и верских власти и делегати ратничких и националних удружења. Београдску општину је претстављао г. Константин Саватијевић, градски већник.

СЛАВА САВЕЗА СРПСКИХ УСТАША И ДОБРОВОЉАЦА

Савез Српских усташа и добровољаца прославио је своју славу Св. Прокопија на дан 21 јула т.г. у топчидерској ресторацији. Слави су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Војислав Петровић, изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. Владимир Дакић, командант Београда генерал г. Вл. Костић, изасланик Претседника владе г. Авакумовић, претставници свих ратних, витешких, националних и многих других удружења. Београдску општину је заступао град-

ски већник г. Бранко Недељковић, који је био и изасланик Удружења носилаца Карађорђевог звезде.

Претседник Савеза Српских усташа и добровољаца г. Драгољуб Петковић одржао је, после завршеног црквеног обреда, леп пригодан говор.

Истог дана, пре славе, одржан је у топчидерској цркви помен изгинулим и помрлим усташима и добровољцима.

СЛАВА НАСЕЉЕНИКА ПАНЧЕВАЧКОГ РИТА

Становници Панчевачког Рита, организовани у Друштво „Нова Србија”, прославили су први пут своју славу Петровдан 12 јула 1940 године, после подне. Слави су присуствовали: изасланик Њ. Св. Патријарха викарни епископ г. Арсеније, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, претседник црквене општине у Београду г. Илија Радовић и велики број Београђана.

После верског обреда одржали су говоре прота г. Жарко Дукић и претседник Друштва „Нова Србија” г. д-р Милослав Стојадиновић.

У име Њ. Св. Патријарха слављеницима је честитао славу викарни епископ г. Арсеније. Он је у својој здравици, између осталог, рекао да Њ. Св. Патријарх са великим интересовањем прати напоре друштва „Нова Србија”, да од негдашњег мочварног краја изради модерно насеље. Поглавар Српске православне цркве учиниће све да насеље у најскорије време добије своју цркву, за чије грађење су већ предузете извесне мере.

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић захвалио се слављеницима на срдачном дочеку и обећао им да ће у њему у свакој прилици наћи свога ранијег друга добровољца. Између осталог казао је:

„За сваку ствар нашега насеља, било да се то тиче помоћи, било да се тиче каквог савета, или било какве заштите, знајте да ћете, док сам ја претседник у Београдској општини, увек наићи на отворена врата, на отворено, пријатељско и другарско срце.”

Речи претседника г. Томића присутни су поздравили дуготрајним и бурним аплаузом.

Око пет и по часова по подне г. Томић је напустио славу. Свештенство је дуго остало на народном весељу, које је трајало дубоко у ноћ. Музика добровољне ватрогасне чете концертирала је за све време славог обреда, а после је увесељавала становнике насеља.

*
* *

Претставници Друштва за унапређење Панчевачког Рита „Нова Србија”, које је предводио претседник овог Друштва г. д-р Милослав Стојадиновић, посетили су 6 августа Претседника Београдске општине г. Јеврема Томића у његовом кабинету, поздравили су га и захвалили му на посети коју је учинио Друштву у Панчевачком Риту приликом друштвене славе.

Г. д-р Стојадиновић изложио је претседнику г. Томићу потребе Панчевачког Рита и замолио га да помогне подизање и уређење овог краја.

Претседник г. Томић захвалио се на поздраву и нагласио да су извесни послови које треба извршити у Панчевачком Риту већ узети у рад од стране Општине, а други се проучавају и биће извршени, колико год буде могуће, по жељи грађана овог краја.

СВЕТОГ ИЛИЈУ ПРОСЛАВИЛО ЈЕ НЕКОЛИКО ВОЈНИХ ЈЕДИНИЦА И БЕОГРАДСКИХ УДРУЖЕЊА

На Светога Илију прослављено је неколико значајних слава у Београду.

Врло свечано су прославили тога дана своју славу Аутомобилски пук Министарства војске и морнарице и Батаљони борних кола, уз присуство изасланика Њ. В. Краља и Њ. Св. Патријарха и претставника свих војних и цивилних власти.

Претседника Београдске општине заступао је градски већник г. Илија Јевремовић.

Занимљива и лепа слава приређена је на аеродрому, где је славио Шести ваздухопловни пук. И овој слави су присуствовали изасланик Њ. В. Краља, претставници свих војних и цивилних власти (међу њима и неколико министара) и претставници свих ратничких удружења. Претседника Београдске општине заступао је градски већник г. Миливоје Јевремовић, а удружење резервних официра и ратника градски већник г. Константин Саватијевић.

Командант базе Шестог ваздухопловног пука пук. г. Светозар Димитријевић у свом говору изнео је неколико карактеристичних момената за развој ваздухопловства. Он је истакао да у историји ратног ваздухопловства наше ваздухопловство заузима прво место:

— У прошлом рату наши авијатичари су први почели да надлећу непријатељску територију. Прва жртва која је пала у ваздушној борби у прошлом рату била је наша.

Светог Илију прославили су и Удружење београдских шофера и Удружење власника аутотаксија. Слави београдских шофера, у Српском аутоклубу, присуствовао је и Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић.

Претседник Општине г. Јеврем Томић са градским већником г. М. Благојевићем присуствовао је и слави Удружења фијакериста, кочијаша и рабација, које је славило у кафани „Таково”.

Продавци дувана су прославили скромно овог дана своју славу. Њиховој слави присуствовао је, поред осталих угледних гостију, и потпретседник Београдске општине г. Божидар Недић као изасланик Општине.

Стаклорезачки мајстори су исто тако прославили тога дана своју славу.

Удружење сопственика електричарских радњи славило је тога дана.

Хумано друштво „Телефонско сироче” прославило је Св. Илију и оденуло на дан своје славе 23 сирочета телефонских службеника.

СЛАВА МАНАСТИРА РАКОВИЦЕ

Манастир Раковица прославио је своју славу Велику Госпојину, 28 августа, врло свечано. На слави је узео учешћа велики број народа из Београда

www.околине, из Срема и Бачке. Из извесних села дошли су сељаци са црквеним барјацима још уочи славе и и провели су ноћ пред манастиром у молитви.

Рано изјутра отслужио је службу божју викар Њ. Св. Патријарха епископ моравички г. Арсеније са неколико свештеника и ђакона. Пошто је извршио водоосвећење, епископ г. Арсеније одржао је проповед.

Славу је посетио после подне у 16 сати и Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило, у пратњи епископа г.

Нектарија, и честитао старешини манастира и братству. Њ. Св. Патријарх одржао је кратак помен на гробу Патријарха Димитрија.

Славу је посетио и претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и изразио честитања старешини манастира и братству.

После обављеног црквеног обреда, пред манастиром је приређено народно весеље. Организован је и врло интересантан вашар на пољанама пред манастиром.

Помен д-р Р. А. Рајсу

Претседник Београдске општине г. Ј. Томић одаје почаст сени д-р Рајса

Соколско друштво Београд IV приредило је 4 августа т.г. дирљив једанаестогодишњи помен великом пријатељу српског народа покојном д-р Рудолфу Арчибалду Рајсу на топчидерском гробљу. Том приликом је обновљена успомена на овог великог Швајцарца, који је заволео наш народ толико да се је у најтежим часовима, за време светског рата, посветио сав раду за добро и независност нашег народа. Целу своју публицистичку и хумано-социјалну делатност он је посветио српском народу. После светског рата настанио се стално

у Београду и писао је и даље чланке у корист нашег народа и државе.

Помену су присуствовали Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, претставници сокола, претставници ратника и велики број грађанства.

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, после завршеног помена и одржаних говора, окитио је гроб поч. Рајса свежим црвеним каранфилима и пољубио његов надгробни споменик.

Аутоматска телефонска потцентрала инсталисана је у железничком насељу Кошутњак

Железничко насеље у Кошутњаку израђено је за последњих петнаест година. Ту су железничари откупили земљиште од једне београдске банке и подигли су лепе виле, успели су да добију водовод, електрично осветљење, основну школу, соколско друштво, спорт клуб, да израде неколико лепих улица. Од овог пустог краја створена је модерна колонија, која служи Београђанима и за излете.

13 јула 1940 отворена је и аутоматска телефонска

потцентрала за ову колонију, чији је капацитет сто бројева.

Досада је постојала потцентрала у Раковици, са свега 100 бројева, којом се служила и кошутњачка колонија. Бројеви су били четвороцифрени, а сада су петоцифрени. Тако ће сада за Кошутњак прва три броја бити 560, док ће остала два броја бити стари бројеви. У Раковици остаје стара потцентрала, и даље са 100 бројева, али ће и она добити прва три броја нова и то 563, а последња два броја биће стара.

Удружење ђака-ратника поздравља г. Ј. Томића

Удружење ђака-ратника упутило је Претседнику Београдске општине г. Јеврему Томићу, поводом његовог доласка на овај високи положај, следеће писмо:

„Г. Претседниче, част нам је да Вас, као ратног друга и ђака-ратника, поздравимо на новом положају. Наша генерација — ђака-ратника — Скопских — ђачких чета у Вама види свог еминентног претседника. Ми као осведочени борци конструктивног рада за добро Краља и Отаџбине стављамо Вам сву нашу способност за рад на општинским пословима престоног

града на расположење, и молимо Вас да у нама видите Ваше ратне другове и да их као такве и одане уврстите у ред Ваших најближих сарадника”.

Претседник г. Томић упутио је Удружењу ђака-ратника следећи одговор:

„Веома ме је пријатно дирнуло Ваше писмо у коме ми се обраћате као своме ратном другу и честитате ми мој нови положај. Најлепше вам на истоме захваљујем и шаљем вам своје срдачне пријатељске поздраве”.

Акција Претседника Београдске општине г. Јеврема Томића на подизању Београда и побољшању услова живота у њему

Да би се детаљније упознао са комуналним проблемима и радовима Београдске општине, као и са потребама разних крајева Београда, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, пошто је примио дужност, обишао је све важније општинске установе и све крајеве Београда, нарочито оне на периферији, којима највише треба помоћи. Примао је у своме кабинету и на терену градске већнице, више општинске чиновнике и претставнике разних крајева Београда, као и претставнике разних усанава и друштава, која у ком било облику сарађују са Београдском општином, и обавештавао се детаљно о свима потребама Београда и његових усанава. Нарочито се интересовао шта треба учинити за побољшање садашње стања.

Претседник г. Томић обилазио је Београд у више случајева са потпретседником г. инж. Лазаром Костићем. Водио је са собом, кад год је било потребно, и надлежне стручне чиновнике Београдске општине да им на лицу места изда наредбе шта треба учинити.

Изградња канализације на Вождовцу

На молбу Друштва за улепшавање Вождовца, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, и потпретседник инж. г. Лазар Костић посетили су Вождовац 11 јула т. г. у пратњи шефа кабинета г. Владе Настасијевића и инжењера г. Бране Вељковића, шефа Отсека за канализацију.

Чланови управе Друштва за улепшавање Вождовца и велики број становника Вождовца дочекали су г.г. Томића и Костића и поздравили их. Затим су сви пошли да разгледају оне крајеве Вождовца којима су поплаве нанеле највеће штете. Прегледали су куће у којима су подруми пуни воде. Вода је нанела велике штете зградама по оним улицама у којима нема канализације.

Претседник г. Ј. Томић изјавио је да ће Општинска управа одмах приступити изградњи канализације у овом крају Београда.

Грађани Вождовца су се захвалили г.г. Томићу и Костићу на пажњи и на брзи коју поклањају изградњи свих крајева Београда. Приредили су им скромну закуску у башти кафане „Лаудановић”.

Одмах на идућој седници Градског већа од 24 јула, на предлог Претседника Градске оп-

штине, одлучено је да се изгради улични бетонски канал у улици Војводе Степе и цевни канали у околним улицама по утврђеним плановима Канализационог отсека, и тај је посао уступљен предузимачу г. инж. Божићу Поповићу за суму од 1,022.546 динара. Надзор над извршењем овог посла поверен је Канализационом отсеку.

Радови на изградњи канализације на Вождовцу почели су већ почетком августа т. г. Један београдски лист („Време”) забележио је да су грађани овог краја „били пријатно изненађени рекордном брзином којом општинска управа испуњује своје обећање”.

ЗАХВАЛНОСТ ГРАЂАНА СА ВОЖДОВЦА
ПРЕТСЕДНИКУ ОПШТИНЕ Г. ЈЕВРЕМУ ТОМИЋУ

Управа Друштва за унапређење и улепшавање Вождовца упутила је претседнику Општине г. Јеврему Томићу писмо, у коме му изражава своју благодарност и захвалност за обилазак Вождовца и решења болног питања овога краја — увођења канализације као и других питања и проблема овога напредног краја престонице.

Радови на унапређењу Земуна

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић примио је 13 јула 1940 градске већнике и претставнике свих привредних организација из XVII кварта (Земун) и претресао са њима све актуелне потребе Земуна. Претставници Земуна су изложили прилике и потребе овога краја. Постигнута је пуна сагласност о пословима које треба извршити у Земуну.

Претседник г. Томић примио је после ове конференције новинаре и дао им следећу изјаву:

— У разговору које сам водио са градским већницима и претставницима привредних организација из Земуна постигли смо пуну сагласност.

Тако смо се сагласили да најпрешније проблеме решимо, као што су, на пример, изградња главног колектора који је већ у раду, после одобрења Градског већа. Даље, извесне улице ће се кадрмисати.

Један од најважнијих привредних проблема Земуна је немање пијаце. Стога ће Београдска општина подићи једну велику пијацу у Земуну, која ће стајати око три милиона динара. Тако ће та пијаца привући произвођаче из свих околних места. Досад су неке таксе на довоз земљорадничких производа одбијали произвођаче од Земуна, па је земунско тржиште замрло. Због тога је реперкусије највише осећао трговачки сталеж. Међутим, са подизањем једне велике пијаце постићи ће се обилна размена добара, а Београдска општина имаће и боље приходе са те стране. Ипак се, како ја мислим, морају претходно привредне организације потрудити да потпуно испитају све узроке који одбијају произвођаче да доносе своје производе у Земун.

Претседник г. Томић је затим прешао на питање школа:

— Што се тиче школских зграда, Земун се налази у горем стању него пре рата. Сада је мање учioniца него некада у „малом Земуну“. А не треба заборавити да сад Земун има 40.000 становника. Неке учioniце узете су за квартовске канцеларије, неке за општинске, тако да се у Земуну уствари изводи само полудневна настава. Зато сам одлучио да се одмах почне са подизањем једне школе на Бежаниском путу, у близини Аеродрома, како сиротињска деца не би била приморана да пешаче, и зими и лети, по три-четири километра до школе.

Помишљамо и на подизање радничких станова у Земуну; али пошто ти станови треба и у Београду да се подигну, то сам одлучио да се ти објекти почну подизати истовремено и у Београду и у Земуну. Сад у Земуну треба само да нађемо земљиште за те станове.

Да би се све ово, и остало што буде било предузето за подизање Земуна, ефикасније и са више успеха иззелo и остварило, сложили смо се да Земунци изаберу једног између себе који би био у сталном додиру са мнош, да бисмо избегли спорост администрације. Као што је одавно познато, администрација скоро

увек у свему закасни. Потребна је, стога, непосредност у пословању, брзина у одлучивању; одмах треба помоћи, а не администрати. Отуда сам ја за такву сарадњу која једино и води брзом и правом успеху.

Сви радови у Земуну изводиће се и из буџетских средстава и из зајмова. Због тога ћемо морати да наш зајам, који смо пројектовали на 250.000.000, повисимо још за 60.000.000 динара.

Упитан на крају како стоји са подизањем општинског дома у Земуну, претседник г. Томић је одговорио:

— Мислимо и на то, али се претходно мора подићи Општински дом у Београду. Постоји, за тај дом у Београду, алтернатива: да ли да се, као што је већ објављено, подигне на земљишту у Александровој улици (где су сад телалнице које се ускоро руше) или на земљишту где је сада жандармерија, крај кривичне полиције. Општински дом, за који дакле ипак није још решено где ће се зидати, стајаће око 100.000.000 динара.

ПРВА ЗВАНИЧНА ПОСЕТА ПРЕТСЕДНИКА Г. ЈЕВРЕМА ТОМИЋА ЗЕМУНУ

Да би се детаљније упознали са приликама у Земуну и радовима које је потребно тамо извршити, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и потпретседник г. инж. Лазар Костић посетили су Земун 6 августа после подне. У њиховој пратњи је био шеф Кабинета г. Влада Настасијевић. Ово је била прва посета новог претседника г. Томића Земуну.

Г.г. Томић и Костић стигли су у Земун око 17 часова. Дочекали су их пред градском кућом потпретседник општине г. Божидар Недић, старешина Земунског одељка г. Бора Антоновић, градски већници из Земуна г.г. Коста Петровић, д-р Слободан Живановић, Филип Шерер и Сима Котур, градски инжењер г. Ђорђе Шујица.

У свечаној дворани сачекали су их грађани Земуна, који су их поздравили.

Претседник г. Томић и потпретседник г.г. Костић и Недић, са претставницима земунских грађана, обишли су аутомобилима све крајеве овог XVII кварта (Земун), где би требало, по жељи Земунаца, да се изврше већи општински радови.

Разгледали су колектор (скупљач) на дунавској обали у који треба путем канализације да се уливају стари канали. Тај колектор је у вези са споредним колектором који иде Немањином улицом и са колекторима у изради, који ће стајати око 3.200.000 динара. Колектор треба да осигура Земун—Доњи град од евентуалних поплава. Разгледали су даље место на дунавској обали на коме Земунци траже

повишење кеја, ради осигурања од пооплаве, узводно од рибље пијаце. Кеј би се подигао за 1,20 метара, а имао би своју бетонску ограду.

Претседник г. Томић и потпретседници разгледали су и пијацу за коју би било потребно да се откупи блок зграда и тако прошири како би она могла да се претвори у кванташку пијацу. За овај посао утрошила би се сума од 6 милиона динара.

Затим су посетили Дом слепих у Александрову (тако се зове један крај Земуна). Ту их је дочекала група грађана из тога краја на челу с управником Дома слепих г. Вељком Рамадановићем, који је претседник Удружења за улепшавање Александра. Г. Рамадановић, као и други грађани, изнели су претседнику г. Томићу потребе краја. Они траже аутобус који ће их везивати са Доњим Градом и престоницом, траже пијацу и бунаре. Претседник г. Томић изјавио је да ће у најскорије време аутобус саобраћати до Александра. То ће бити локална линија од Доњег Града до батајничке трошаринске станице.

Г. Рамадановић је затим увео претседника г. Томића у Дом слепих, где је г. Томић разгледао свечану салу, која представља прави музеј.

Потом су гости разгледали земунску кланицу, чије пространо двориште треба да се прекадрмише, а испред које би имала да се изгради велика сточна пијаца, путем експропријације имања између улица Сибињанин Јанка и Прегревице.

Претседник г. Томић, са потпретседницима и земунским градским већницима, одвезао се потом у дивље насеље Иловник, где станује преко 90 породица у врло бедним приликама. Овим би се породицама могло помоћи само тако ако би се иселиле у здравије станове, а ово насеље би требало порушити, као и сва слична насеља у атару Београдске општине.

Поред тога, претставници Земуна су изразили жељу да се саграде у Земуну још две школе, једна у Горњем граду, а друга у Барама између аеродрома и вароши.

Пошто су обишли Земун, г.г. Јеврем Томић, Лазар Костић и Божидар Недић одржали су конференцију у градској кући са претставницима Земунаца и вишим чиновницима Одељка Земун где су детаљније претресли све радове које би требало извести у Земуну.

Увече су претставници Земуна приредили на Аеродрому свечану вечеру у част претседника г. Јеврема Томића.

Претседник г. Ј. Томић и потпретседник г. Л. Костић обилазе Макишко Насеље, Чукарицу и Баново Брдо

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и потпретседник г. инж. Лазар Костић обишли су 17 јула 1940 после подне Макишко Насеље, Чукарицу и Баново Брдо. Пратили су их новинари и фоторепортери. Прво су обишли Макишко Насеље. Ту су их сачекали претседник Жарковачке општине г. Живојин Танасковић и адвокат г. Илија Савковић, бивши народни посланик и градски већник. Пошто земљишта у Макишком Насељу припадају становницима Жарковачке општине, они су молили да Београдска општина изврши експропријацију земљишта у Макишу потребног за проширење градског водовода само у најмањој мери, колико је неопходно потребно за бунаре водовода.

Као што је познато, цео Макиш, од Чукарице до главног водовода на Белим Водама, припадао је раније Општини жарковачкој и својина је становника Жаркова. Када је тај крај припојен Београдској општини, становници Жаркова остали су и даље власници ових имања.

Београдска општина намерава да изврши експропријацију већег дела Макиша, око неких 430 хектара земљишта, за потребе градског водовода.

Грађани Жаркова међутим нису са тим споразумни, него би желели да и даље задрже ова земљишта у својој својини.

Макишко Насеље изгледа сувише бедно. Ту су подизане слабе и трошне кућице без икаквог плана, без ичије дозволе. Вода је ове године поплавила цело насеље, тако да се кућице налазе у води и до њих

се долази чамцима и преко импровизованих слабих мостића од дасака и греда. Баште, дворишта и бунари, као и приземни делови кућица налазе се у води. Ни о најосновнијим хигијенским условима за становање не може се овде говорити. Око 600 кућерака налази се у овим жабокредним мочварама.

Ово насеље немогуће је спасти. Оно се мора уклонити одавде. Када се овај крај и санира, он се не може оспособити за становање, него само за зиратну земљу. Цело ово поље треба да остане под вегетацијом, како би сачувало воду за водовод Општине београдске, који се налази у Макишу.

Куће у поплавленом Макишу подупрте гредама

Питање је тим компликованије што ова имања припадају становницима жарковачке општине.

И Претседник г. Томић и потпретседник г. Костић сложили су се у томе да ово питање треба дубље простудирати и наћи решење које ће задовољити све заинтересоване стране, а нарочито сиромашне становнике овог краја, којима треба осигурати здрав кров над главом.

При повратку за Чукарицу, гг. Томић и Костић су се зауставили пред једном чудном кућом, преко пута трошне дрвене карауле чувара железничке пруге, која је приликом изградње пруге пресечена на пола. Кућа је на спрат, има свега један дућан у приземљу и једну собу за становање на спрату. Изгледа као неки сиромашки турски чардак по источњачким касабима. Министарство саобраћаја би свакако морало водити рачуна да оваквим експропријацијама не нагрђује варош, него да експроприше у оваквим случајевима целе зграде и уреди цео крај око пруге.

На Чукарици су гг. Томића и Костића дочекали чукарнички грађани, који су их провели кроз најгоре крајеве Чукарице и изложили им своје невоље. Иако старо насеље, некадашња засебна општина, Чукарица оставља рђав утисак. Запуштене, прашњаве, некалдрисане улице, на многим местима разривене да њима тешко пролазе и пешаци. Разграђена дворишта и баште. Грађани се највише жале што им се вода за време киша, слива са Бановог Брда и са горњих делова Чукарице у подруме, дућане и станове. Читаве бујице сливају се улицама према равном делу Чукарице,

који је баш најпрометнији, праве вододерине, баре, блато, вуку муљ и нечистоћу у баште и дворишта.

Најжешће бујице сливају се Школском улицом. Оне су од ове улице, која је са обе стране насељена, направиле вододерину, каква се ретко види и по селима. То је кривудава јаруга, са стрмим и неправилним обалама, којом се тешко пролази и кад је време суво. Кад наступе кише, наравно, овуда се не може уопште пролазити. Исто тако рђав утисак чини Видаковићева улица.

Чукарнички грађани су молили да општинска управа нађе начина како ће ову воду, која се слива са Бановог Брда и са горњих крајева Чукарице, регулисати и спровести у Саву и да им калдрмише најважније улице, нарочито оне које воде ка школи и ка пијаци.

Гг. Томић и Костић, у пратњи претставника чукарничких грађана, попели су се на Баново Брдо. То је модерно лепо насеље које се подиже по плану. Али и оно има својих невоља. Љешка улица, широка и модерно калдрисана, завршава се једном лепом солидно грађеном зградом. Улица, која се мора продужити, јер се овај крај све више изграђује, мора да скреће у оштром углу навише, да би заобишла ову зграду. Гг. Томић и Костић чудили су се како је могла бити издата дозвола да се ова кућа сагради баш наред овако лепе улице. Неки грађани Чукарице и Бановог Брда покушавали су да то објасне, али та објашњења нису била много убедљива.

На Бановом Брду дочекали су Претседника г. Томића и потпретседника г. Костића чланови управе

Претседник општине г. Јеврем Томић и потпретседници г. Лаза Костић на Чукарици саслушавају молбе тамошњих грађана да им се регулишу улице

У
Н
И
Р
Е
М
И
Л
О
Т
Е
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Друштва „Напредак” за улепшавање Бановог Брда, са својим претседником г. Јоцом Викторовићем на челу. Они су поздравили гг. Томића и Костића и повели их у основну школу Матије Бана. Ово је најлепша и најмодернија зграда основне школе у Београду, а многи тврде да јој нема такмаца на целом Балкану. Па и ова зграда, која прави тако леп утисак и својом спољном фасадом и унутрашњим уређењем и распоредом просторија, има својих недостатака. Није спроведено централно грејање (од тога се одустало при завршетку зграде, ради уштеда), тако да обичне пећи слабо греју овако велике просторије, а и диме се, па је зими врло тешко радити. Сада је незгодно спроводити инсталације централног грејања, јер би се морали бушити зидови и вршити поново малање целе зграде. То би се могло спровести само приликом прве генералне оправке. А пошто је зграда нова, до такве оправке неће ускоро доћи.

Претставници Бановог Брда молили су гг. Томића и Костића да реше некако питање огрева ове зграде, ако је икако могуће инсталирањем централног грејања, Гг. Томић и Костић су обећали да ће то питање проучити. Испитаће да ли би се просторије ове школе могле загревати електричним пећима.

Грађани Бановог Брда поздрављају г. Ј. Томића

Гг. Томић и Костић прегледали су целу зграду. Поред лепих учионица и канцеларија, зграда има и модерне просторије за кухињу, где се деца даје ујутро зашећерено млеко, а у подне топло јело. Кухиња се издржава добровољним прилозима. Београдска општина даје млеко са своје економије у Панчевачком Риту, а чукаричка фабрика шећера даје шећер. Исто тако прегледане су хигијенски уређене просторије за купатила, са тушевицама. У школској згради се налазе два пространа одељења за купатила.

Гг. Томић и Костић одржали су затим конференцију са грађанима Бановог Брда и Чукарице у управитељевој канцеларији ове основне школе.

ЗАХТЕВИ ГРАЂАНА ЧУКАРИЦЕ И БАНОВОГ БРДА

Претседник Друштва „Напредак” за улепшавање Бановог Брда г. Јоца Викторовић изнео је, на овој конференцији, молбу грађана овог краја да Општина

површава ове послове: 1) Да подигне ограду око цркве; 2) Да се калдрмишу некалдрмисане улице у овим крајевима, јер већ две године није овде направљена ни пешачка стаза; калдрмисање треба вршити постепено а солидно. У првом реду треба калдрмисати Школску улицу. Школу „Матије Бана” треба везати калдрмисаним улицама са свим крајевима. 3) Да се поставе табле на улицама и да се крсте безимене улице. 4) Да Општина направи Обданиште на земљишту које је г. Викторовић у ту сврху дао, и да се се на скверу направи парк и игралиште за децу. 5) Да се приступи изграђивању радничких станова. 6) Да се изгради зграда зимске кухиње. (У дискусији која се повела по овом питању истакнута су два гледишта: једно, да се зимска кухиња и обданиште сместе у истој згради, зимска кухиња у приземљу а обданиште на спрату; друго, да се замоли удова Митра Јовановића да поклони као добротвор земљиште у близини цркве за подизање зимске кухиње, пошто је то земљиште на приступачном месту.) 7) Да се изгради водовод за Баново Брдо. Грађани дају материјал, Општина да спроведе само земљане радове. 8) Да се подигну аутобуске чекаонице код Мајера, код школе „Матије Бана” и код Немачког гробља. 9) Да се предузму кораци да се подигне телефонска кабина код Немачког гробља. 10) Да се појачају сијалице на улицама, нарочито на угловима. Да се стави Боген-лампа код школе „Матије Бана”. 11) Да се стави натпис на школу „Матије Бана”. 12) Да се изгради надвожњак код Цареве Ђуприје. 13) Да се изврши проширење улица 1004, 1003 и улице између Фабрике шећера и бродоградилшта, како би се направио бољи пролаз за тракалиште. 14) Да се улице Зрмањска и Кнеза Вишеслава назову „Булевар браниоца Београда”. 15) Да се уведе централно грејање у школу „Матије Бана”. 16) Да се једно купатило у школи „Матије Бана” претвори у народно купатило за цео XIV квартал уз популарне цене од 0,50 и 1,— дин. 17) Да се изгради одводни канал од Принципове до Пожешке и даље. 18) Да се на Чукарици заведе испостава Пожарне команде. 19) Да се нехигијенско место старе пијаце регулише. 20) Да се уклони завод „Пастер а. д.” за прављење цепива, јер шири на овом месту смрад и нечистоћу. Завод држи у непосредној близини у својим оборима по неколико десетина свиња. 21) Да се регулише улица Принципова.

Управитељ чукаричке школе „Стеван Дечански” моли да Општина назида над доњом зградом основне школе још један спрат са бар четири учионице.

Даље моли: 1) Да се калдрмишу улице око школе и осигура школско двориште да у њега не улази вода. 2) Да се појача трамвајски саобраћај између Чукарице и Теразија и да се заведу дупла кола бар ујутро, у подне и увече. Потребно би било да се заведе директан трамвајски саобраћај између Чукарице и Споменика. 2) Да цена трамваја од Споменика до Чукарице буде иста као и од Споменика до Топчидера, без обзира да ли ће остати садашњи саобраћај или ће се завести директан. 3) Да цена аутобуса за Чукарицу и Баново Брдо буде највише 2 дин. 4) Да се подигне чекаоница код „Господарске механе”. 5) Да претплатне карте за учитеље важе и за аутобусе.

И он инсистира на томе да се једно купатило у школи „Матије Бана” претвори у народно купатило, са популарним ценама.

ГРАЂЕЊЕ НАДВОЖЊАКА КОД ЦАРЕВЕ ЂУПРИЈЕ

Једно важно питање, чије су решење тражили грађани Бановог Брда, већ је добило своје решење.

Да би се олакшао и учинио безбеднијим саобраћај код Цареве Ђуприје, одлучено је да се сагради један модеран надвожњак испод кога ће пролазити железничка и трамвајска пруга. Надвожњак ће бити саграђен у нивоу улице, која се стрмо пење уз брдо одмах иза ресторана код трамвајске станице Царева Ђуприја.

Један крак надвожњака ће се одвајати у правцу Завода Народне Банке за израду новчаница, а други у правцу Михајловца. На овај начин ће се омогућити

несметано укрштање возова, трамваја и моторних возила, што ће бити од велике практичне користи за саобраћај.

За време трка, празника, а и иначе, саобраћај на томе делу друма је веома жив. Подизањем надвожњака омогућиће се брже кретање возила, која неће више морати да чекају док се дигне рампа на железничкој прузи.

Радови су већ у току. Трошкове око грађења новог надвожњака код Цареве Ђуприје сносиће пропорционално Народна Банка (за крак који иде до Завода за израду новчаница), Општина и Министарство саобраћаја.

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић за што бржу изградњу савског пристаништа

Министар саобраћаја г. инж. Никола Бешлић и претседник Београдске општине г. Јеврем Томић обишли су 18 јула 1940 радове на подизању модерног пристаништа на десној обали Саве, у подножју Калемегдана.

Задржали су се нарочито на недоконаним радовима, који се не могу завршити док се предходно не исплате експроприсана земљишта и зграде где треба да се врши осигурање обале и изградња извесних делова пристаништа.

Претседник општине г. Јеврем Томић и министар саобраћаја г. Бешлић прегледају радове на обали Саве где се изграђује кеј

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Пошто је завршено разгледање ових радова, земљишта и зграда које су експроприсане а нису још исплаћене, Претседник општине г. Јеврем Томић дао је ову изјаву за новине.

— Обавештен сам одмах по своје доласку на положај претседника Београдске општине, да ће радови на изградњи пристаништа морати да застану ако се на време не изврши исплата експроприсаног земљишта и зграда на десној обали Саве. Имајући у виду велике користи које може да пружи пристаниште и нашим финансијама и нашем пословном свету, ја сам са своје стране настојао да што више заинтересујем и друге утицајне факторе који могу Општини притећи у помоћ по овом питању. Г. Никола Бешлић, министар саобраћаја, прихватио је моје предлоге за што тешњу сарадњу између Општине и Министарства саобраћаја по свим питањима која се буду појавила у вези са њењем пристаништа. Због тога смо нас двојица и обишли данас радозе на пристаништу да лично видимо у чему је ствар запела.

— У коме ће виду бити та сарадња Министарства саобраћаја и Општине?

— Што се тиче те сарадње — рекао је г. Томић — донели смо споразумну одлуку са министром саобраћаја да Београдска општина овласти два своја чиновника који ће стално бити у вези са двојицом чиновника Министарства саобраћаја. Њих четворица би имали да решавају споразумно сва она питања која се појаве приликом радова на пристаништу. Своје одлуке о томе имали би директно да подносе Претседнику Општине и Министру саобраћаја на сагласност. По томе не би било никакве административне процедуре. Тако

ће се олакшати брзо доношење одлука и њихово брзо примењивање по добивеној сагласности. Дошли смо до закључка да је овакво решење једино ефикасно, јер нам гломазна администрација улудо односи много времена.

— Шта ће бити са зградама које сметају извођењу радова на пристаништу?

— Ја ћу настојати да се још ових дана предузму мере за рушење. Спорно је питање само о рушењу зграде Српског бродарског друштва. То ће имати да расправи нова управа, али је начелно решено да се зграда поруши да се не би кочили послови око изградње пристаништа. Онај ко сматра да је оштећен нека тражи оштету, а Општина је ту па ће да одговара. Одавно се потеже питање да ли Српско бродарско друштво има право да тражи оштету за рушење зграде. Ми сматрамо да оно нема то право. Јер, када је требало да се та зграда подигне, Општина је бесплатно уступила земљиште Друштву, али под условима да Друштво има само да поруши зграду кад то буде требало према нахођењу Општине. О томе Општина има и писмен споразум. Према томе, ми ћемо зграду порушити, а даље ћемо, видети ко има право. Што се тиче осталих експроприсаних зграда, и њихов ће се откуп најхитније спровести. У ту сврху рачунамо да ћемо добити од Министарства финансија, на терет калдринског фонда, који је и законом намењен за овакве циљеве, извесну суму, а за остатак ће се постарати сама Општина у договору са Министарством саобраћаја. Ја вам само још једном подвлачим да више ништа неће бити одлагано што је у вези са извођењем радова на изградњи пристаништа. Моја је жеља да се пристаниште што пре изгради — завршио је своју изјаву Претседник г. Јеврем Томић.

Модерна аутострада Београд—Авала

Да би се олакшао и убрзао саобраћај између Београда и Авале — најближег и најлепшег излетишта за Београђане, које је и место ходочашћа, јер се на њему налази монументални национални споменик гроб Незнаног Јунака — пројектована је модерна аутострада са двоструким коловозом, на којој би се саобраћај обављао несметано у оба правца.

Изради тога плана приступило се прошле године. Сада се довршава деоница од Топовских шупа до трошарине, и већ је отпочео рад на другој деоници. На пролеће ће се продужити изградња ове аутостраде, Преко Торлака и Кумодража до подножја Авале, где ће се везати са постојећим државним асфалтним друмом.

Кад се изгради ова аутострада не само да ће се олакшати и убрзати саобраћај Београд—Авала, него ће се знатно упростити и веза са Бањицом, где се одржавају с времена на време велике свечаности, а нарочито веза Београд—Опленац, Београд—Аранђеловац, Београд—Крагујевац, где је саобраћај необично жив. Сав тај саобраћај досад морао је пролазити углавном једним, иако добро уређеним, сразмерно узким друмом. Тек изградњом ове аутостраде, која ће одговарати најмодернијим светским путевима, моћи ће правилно да се регулише

овако жив саобраћај на овом великом међународном друму.

По новој аутостради моћи ће да саобраћају само моторна возила, док ће се колски саобраћај са сточном запрегом, — израдом укренице и окретнице код трошарине, — упутити другим правцима. Постојећи коловоз је због тога проширен на 7,50 метара и искористиће се само за саобраћај у правцу Београда. За саобраћај од Београда ка Авали израђен је путуно нови крак који ће ићи паралелно са старим путем и биће исте ширине.

Између ова два паралелна коловоза, који имају потпуно изглед и одлике савремене аутостраде, биће травњаци са дрвећем, што ће аутостради као целини давати још лепши изглед. Осим тога поред десног коловоза су извршени земљани радови, постављен је насип у ширини од 6 до 7 метара, који ће касније бити преуређен у модерну бицикличку и пешачку стазу. Ова спортска писта Београд—Авала биће одвојена травњацима и дрворедом од аутостраде. Грађењем ове бицикличке стазе београдски бициклисти ће добити идеалну пругу за међународна и међуклупска такмичења великога стила.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Са леве стране коловоза предвиђен је простор за тротоар од 2,50 метра. На целој деоници до трошарине биће уведена и градска канализација, јер је саобраћај предвиђен само за моторна возила.

Истовремено са приступањем изради двојног коловоза на путу Београд—Авала, морала су се решити још нека важна питања. Требало је на практичан начин решити питање скретања саобраћаја са сточном запрегом ван аутостраде, уклонити прелазе у нивоу код Трошарине и изградити везе са свима саобраћајним деловима код Трошарине.

У циљу практичног решења ових питања приступљено је поред осталих радова на овој деоници, и грађењу једног надвожњака са потребним крацима за везу. Овај надвожњак ће бити саграђен испред трошарине лево од старог пута у правцу Торлака и његовом градњом постављени саобраћајни проблем биће решен на следећи начин:

Део пута који већ постоји од Трошарине ка Авали служиће и даље за мешовити саобраћај. Сточни саобраћај биће цео упућен новим краком испод надвожњака у улици Војводе Степе за Београд. Са обичним колима ће се из Београда ићи улицом Војводе Степе до Трошарине, а више трошарине ће се излазити на авалски пут.

Улични травњаци — баштице

У Београду постоји велики број уличних травњака-баштица. Те се баштице налазе у 180 улица, а укупна дужина њихова износи 220 километара. Оне су остављене приликом изграђивања улица да би се постигла уштеда у калдрмисању улица, и треба да служе као украс града, да својим зеленилом освежавају грађане.

Међутим, у Београду су ти травњаци-баштице изграђени и остављени чак и у таквим улицама где им апсолутно није место и где сметају градском саобраћају. На пример у прометним улицама са много трговачких радњи, ресторан-кафана и томе слично, које нису довољно широке за живље саобраћај.

Зато је општинска управа одлучила да укине травњаке свуда где они сметају саобраћају и где се не могу одржати из било којих разлога. Ова одлука диктирана је, поред осталог, и оскудицом воде у летњим данима, тако да се сви травњаци, ни поред најбоље воље, не могу довољно поливати.

Већ је приступљено извршењу ове одлуке и травњаци су на многим местима изравнати са осталим делом улице, — већином су проширени тротоари на рачун травњака, — калдрмисањем, пошљунчавањем и слично.

Травњаци-баштице задржани су у свима оним улицама где се доказало да могу да опстану и да не сметају саобраћају, као, на пример, у улицама: Милоша Великог, Немањиној, Француској, Булевару Ослобођења према Карађорђевој парку, Булевару Кнеза Александра Карађорђевића, итд.

Ова мера општинске управе наишла је на извесно неразумеваше у једном делу београдске штампе. То

Трећи коловоз код трошарине, поред аутостраде, везује постојећи пут за Авалу са Бањичким булеваром. Овим краком ће се обављати сав мешовити саобраћај ка Авали и обратно. Осим тога овај крак ће служити и за кретање сточног саобраћаја са Бањице ка улици Војводе Степе за Београд, пролазећи испод надвожњака.

Што се тиче аутомобилског саобраћаја са постојећег авалског и бањичког пута, он ће ићи ка Београду испод надвожњака, затим краком ка Шумадијској улици, која везује крак аутостраде у правцу Београда; са поменутих путева моторна возила могу код Трошарине прећи директно на крак аутостраде у правцу Авале.

Прелаз моторних возила код трошарине са једног крака аутостраде на други омогућен је на следећи начин:

Да би се моторна кола, која се до трошарине крећу на краку ка Авали, могла вратити у Београд, прећи ће на трећи коловоз (веза постојећег авалског и бањичког пута), те ће испод надвожњака и краком ка Шумадијској улици изићи на други крак аутостраде за вођњу ка Београду.

Обрнутим правцем могу се вратити возила која се до трошарине крећу на краку ка Београду, а одатле хоће да промене правац вођење.

питање је, у једном листу, недовољно објашњено и једнострано приказано, као да Општина спрема уклањање травњака и оданде где су они потребни из хигијенских или естетских разлога.

Питање травњака је свестрано проучено у Општини и оно ће бити решено тако, да ће само побољшати и саобраћајне и хигијенске прилике и подићи естетски изглед града. Травњаци ће бити уклоњени само из оних улица где им апсолутно није место, где их је и стварни живот већ уклонио и где они, као травњаци, стварно не постоје.

Поред свег труда надлежних општинских органа, на многим местима се ти травњаци нису могли одржати, него су остала само пуста сува земљишта, са којих се за време суше диже прашина а за време кише разноси блато по коловозу и по тротоару. Такви су „травњаци“ по сувише живим а недовољно широким улицама, где се пешаци морају склањати у „травњаке“ испред аутомобила и трамваја. Има травњака који се налазе баш поред трамвајске пруге (као у ул. Св. Саве и на почетку Булевару Ослобођења) тако да на живљим трамвајским станицама путници морају да прелазе травњаке при улазу или при излазу из трамваја. Има травњака и у улицама где нема ни уличних хидраната, тако да их је немогуће заливати.

Такви травњаци, који не служе и не могу да служе сврси којој су намењени, биће уклоњени, а на њиховом месту ће се изградити чврста калдрма, извршити пошљунчавање и слично, према намени дотичних улица, према њиховој важности за саобраћај и ни- велети.

Травњаџи ће се задржати у свима оним улицама и на свима местима где стварно служе као украс града и као зелене оазе за освежавање грађана, а не сметају градском саобраћају. Таквим травњаџима ће се поклонити већа пажња и настојаће се да се на њима гаји што лепше и што разноврсније зеленило. Општин-

ска Управа поклања и поклањаће и убудуће пажњу нарочито оним травњаџима и скверовима на којима се може гајити, поред бујне траве, и дрвеће, а евентуално и цвеће. Нарочито ће се поклањати пажња дрвећу, које даје лепоту и свежину граду.

Подићи ће се модерна палата за Економско-комерцијалну високу школу у Београду

Ускоро ће почети радови на подизању велике зграде за Економско-комерцијалну високу школу у Београду, на земљишту у Александровој улици, између палате Правног факултета и Универзитетске библиотеке. Ово је земљиште уступила Општина београдска уз минималну цену.

Ова је школа сада смештена у једном делу палате „Луксор“ у Балканској улици, у тесним незгодним просторијама. Школа има данас преко 2.000 слушалаца и не може се одржавати нормална настава под садашњим условима.

План за нову палату Економско-комерцијалне високе школе израдио је професор архитектуре г. Леко. По том плану, ово ће бити једна од најмодернијих школских зграда у нашој држави.

То ће бити палата са приземљем и три спрата. Њен ситуациони план личи на римски број један, тако да паралелне чеоне линије представљају у самој ствари две зграде, од којих једна гледа лицем на Александрову улицу, а друга на супротну страну. Обе ове зграде спојене су кроз средину плаћа изграђеним широким краком.

У овој згради биће смештене административне просторије, просторије за предавања, институти, кабинети за професоре, два велика амфитеатра, један са 600, а други са 400 седишта, просторије за библиотеку, просторије за разна студентска удружења, бифе за студенте, купатила и сале за одмарање и, најзад, неколико станова за административно особље и служитеље.

Проширење основне школе „Краљица Марија“

Предграђе Краљице Марије развило се толико много, да је модерна основна школа „Краљица Марија“ на овом предграђу постала тесна за сву децу овог краја. Учионице су се морале сместити и у сутерену, који није погодан ни за дечије здравље, а и мрачан је.

Зато су претставници овог предграђа молили да се на згради основне школе „Краљица Марија“ назида још један спрат.

Претседник г. Јеврем Томић и потпретседник г. Лазар Костић посетили су ово Предграђе 6 августа т. г. и прегледали основну школу.

Надлежне општинске власти узеле су већ у проучавање питање подизања новог спрата на овој школи. Радовима ће се ускоро приступити.

У исто време студирају се и друга питања уређења овог Предграђа.

Жеље и потребе осталих крајева Београда

ПОТРЕБЕ ДУНАВСKE ПАДИНЕ

Грађани дунавске падине приредили су састанак грађана ове падине 17 јула увече, у кафани „Блед“, коме су присуствовали и Министар саобраћаја г. Никола Бешлић и Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић. Г. Илија Јевремовић, апотекар, изложио је потребе овог краја. Изнео је молбе грађана да се прошири железничка станица „Дунав“, да се изгради међународно пристаниште на Дунаву, да се изгради кружна железничка пруга од станице „Дунав“ преко Вишњице, која би се спојила са другом Пожаревац Мала Крсна, да се изграде железничарски станови за раднике и службенике станице „Дунав“. Затим је изложио потребу да се подигне још једна основна школа за овај крај, да се отвори парк Ботаничке баште,

као и да се изврше још извесни послови који спадају у надлежност Београдске општине.

Питање Ботаничке баште покренуто је и на једном састанку потпретседника Општине г. инж. Лазара Костића и ректора Универзитета г. инж. Петра Мицића. Г. Костић је том приликом истакао идеју да би било угодно да се садашња Ботаничка башта у Таковској улици претвори у јавни парк, а да Општина да Универзитету негде ван града двапут веће земљиште за нову Ботаничку башту и да тај терен уреди, т.ј. да спроведе водовод, канализацију, подигне стакларе и потребне зграде, па и да сноси трошкове одржавања нове Ботаничке баште. Те трошкове Општина би покрила наплаћивањем улазница од грађана. Студенти би имали слободан приступ.

www.ПРЕТСЕДНИК Г. ТОМИЋ И ПОТПРЕТСЕДНИК Г.
Л. КОСТИЋ ОБИЛАЗЕ ПРЕДГРАЂЕ КРАЉЕВИЋА
АНДРЕЈЕ

На позив становника Предграђа Краљевића Андреје, Претседник г. Јеврем Томић и потпретседник г. Лаза Костић, у пратњи шефа кабинета г. Владе Настасијевића, обишли су ово предграђе 6 августа т. г.

Делегација грађана са претседником Друштва за улепшавање Предграђа Краљевића Андреје, г. Видојем Веселиновићем, вишим чиновником Државне хипотекарне банке, поздравила је г.г. Томића и Костића. Умолила је да се Београдска општина заинтересује за рад седам циглана које са свих страна окружују ово насеље, копају земљу понекад и преко 12 метара у дубину тако да стварају читаве провалије. Пре кратког времена сручила се у једну од тих провалија крава са телетом, а неколико дана касније дете, које је тешко страдало.

Дужи део улице Војводе Пећанца уопште је без осветљења. А овом улицом женска деца се враћају из школе и изложена су разним непријатностима, ако их родитељи не сачекају и доведу кући.

Грађани су замолили Претседника г. Томића да им се успоставе и боље везе са главним улицама, које воде ка центру града, да се прошире водовод и осветљење, као и да се ово предграђе веже аутобусом са центром града.

Претседник Општине г. Јеврем Томић објаснио је грађанима да њега подједнако интересују сви крајеви Београда. Општинска управа ће проучити потребе свих крајева и предузеће мере да сваки крај добије оно што му је најпотребније.

СТАНОВНИЦИ МАРИНКОВЕ БАРЕ ТРАЖЕ
КАНАЛИЗАЦИЈУ, ВОДУ, КАЛДРИСАЊЕ УЛИЦА
И ПОЈАЧАЊЕ ОСВЕТЛЕЊА

Претседник Општине г. Јеврем Томић, у друштву потпретседника г. Лазара Костића, обишао је 27 августа Маринкову Бару, коју становници зову Насеље Петра Мркоњића. У њиховој пратњи су се налазили: градски већник г. Гргур Вуксановић, виши чиновник Дирекције државних железница, и шеф кабинета претседника Општине г. Влада Настасијевић.

Г. г. Томић и Костић су се успут задржали код трошарине на Крагујевачком друму, где их је старешина ове трошаринске станице г. Коста Даниловић обавестио о тешкој борби коју овде трошаринци воде са криумчарима. Показао им је стазе којима пролазе криумчари и упознао их са методама којима се криумчари обавештавају о заседама трошаринаца; са прозора околних кућа, помоћу утврђених знакова, криумчари се међусобно обавештавају сигнализацијом.

У Маринковој Бари сачекали су г. г. Томића и Костића становници овог предграђа на челу са Управом друштва за улепшавање овог краја.

У Дому културе овог предграђа (који још није споља облепљен) одржан је састанак, на коме су претставници грађана изнели потребе овог краја. Они су истакли да имају свега три улице калдрисане (Заплањска, улица Војводе Глигора и Кружни пут), а све су остале разроване, пуне блата и муља, које доносе Кумодрашки и Мокролушки поток. У овом насељу

нема канализације. Постоје свега три чесме и становници у дугим редовима чекају по читаве сате да наточе воду. Ово насеље има преко 20.000 становника, и три чесме нису довољне да подмире водом све ово становништво.

Крај није ни довољно осветљен.

Грађани моле да им Општина пружи за сад оно што је најпотребније, а да веће радове унесе у свој програм и извршава их поступно. Молили су да им Општина помогне да облепе споља свој Дом културе, где се приређују забаве и корисна предавања.

Претседник Општине г. Јеврем Томић одговорио је грађанима:

„Циљ је нашег доласка у Маринкову Бару да се на терену упознамо са потребама краја. Хтели бисмо да будемо подједнако правични према свима крајевима престонице. Али пошто су потребе тих крајева веома велике, ми не можемо да обећамо стопроцентно да ће све те потребе одмах моћи да буду задовољене. Оно што се буде могло, извршиће се без одлагања. Што се не учини ове године, оставићемо за идућу, али верујем у пуну добру вољу и Градског већа да вам се у сусрет изађе”.

Потпретседник г. Костић рекао је:

„Питање водовода у Маринковој Бари зависно је од подизања резервоара код Гробља у Маринковој шуми. Што се тиче регулације потока, све мере могле би да буду само привремене, јер је слив притока Мокролушког Потока на нижем нивоу од њега самог. Сви ови радови могу се извршити само у етапама. Што се тиче електрификације, њој на путу не стоје никакве препреке као ни изградњи још неколико јавних чесама и калдрисању улица.

Калдрма која се из центра града избацује биће употребљена за ваш крај”.

ЖЕЉЕ СТАНОВНИКА КОТЕЖА ФРАНШЕ
Д' ЕПЕРЕ-А

Друштво за улепшавање котежа Франше д' Еперее упутило је депутацију под вођством г. Владе Маринковића, директора гимназије и свога претседника, да тражи да се одреди плац на коме би се подигла зграда за Шесту женску гимназију на котежу. Шеста женска и Седма мушка гимназија смештене су сада, као што је познато, у пет општинских павиљона који су грађени за станове сиротиње а не за школу, и просторије нимало не одговарају школским потребама.

Затим су грађани молили да се појача осветљење по улицама којима пролазе ђаци за школу. Тражили су још да се модерно калдрмишу Прокупачка и Гучевска улица, да се у Гучевској, Малешкој, улици Лазара Сучице, Лапској и Прокупачкој што пре уреди улична канализација и поправе сливници у Облаковској улици, као и тротоари на Булевару Франше д' Еперее. Уопште, молили су да се од стране Општине овом крају поклони што већи пажња.

ПОТРЕБЕ ПАШИНОГ БРДА И БУЛБУЛДЕРА

Грађани са Пашиног Брда су тражили за свој крај основну школу, пијацу, дечје игралиште и калдрму.

Претставници Булбулдера су молили да им се кадрмишу улице Земунска, Власотиначка, Патријарха Рајачића и Шабачка, као и да се заведе аутобуска линија улицом Димитрија Туцовића, која ће везивати Булбулдер са центром града.

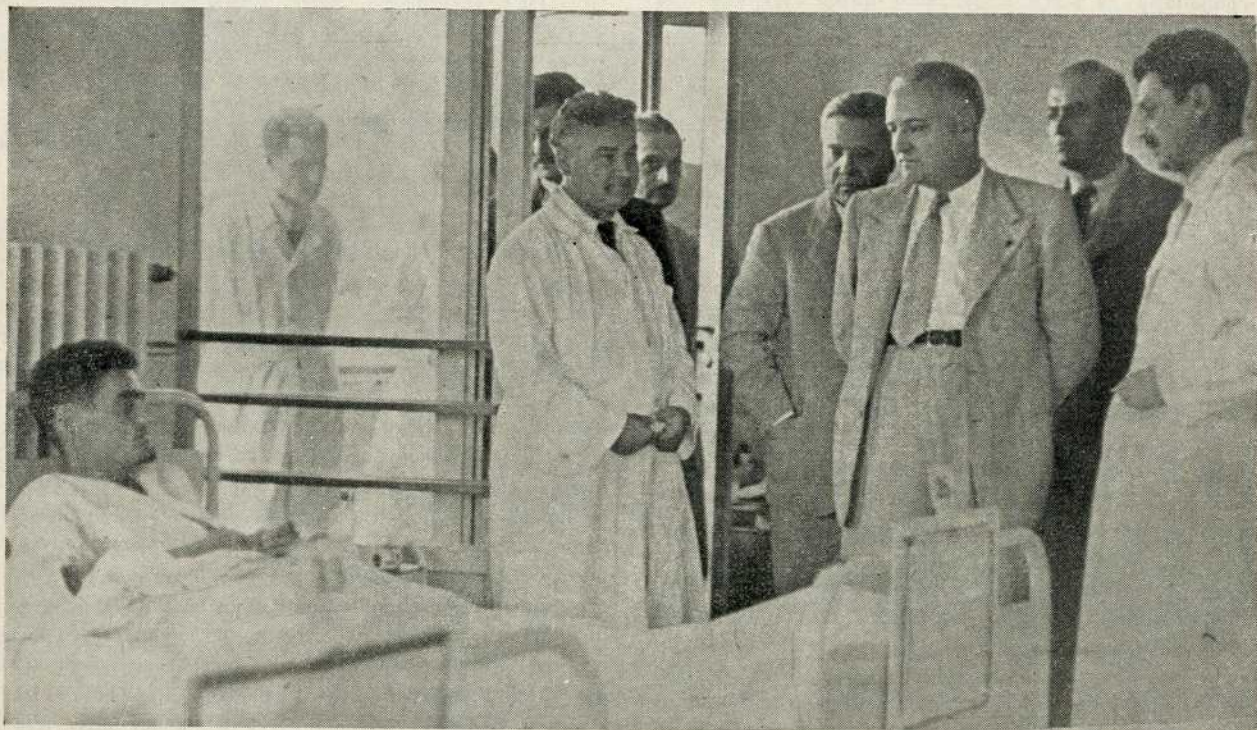
ПОТРЕБЕ НАСЕЉА КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

Потпретседник Општине г. инж. Лазар Костић, у друштву са градским већницима гг. инж. Ђоком Лукићем, инж. Светом Ничићем, Миланом Влахојанисом, Савом Митрашиновићем и са још неколико грађана — обишао је 28 августа Насеље Краља Александра I. Прегледао је прво радове на постављању дуплог трамвајског колосека од кафане „Мале антанте” до „Цветкове кафане”. Ускоро ће ови радови бити завршени и

тако ће најдужа београдска улица, улица Краља Александра, добити двоструки трамвајски колосек у целој дужини трамвајске пруге и трамвајски саобраћај ће се обављати много брже.

Друго важно питање овог краја, које се сад проучава у Општини, јесте подизање трамвајског депоа иза „Цветкове кафане”. Тиме би се знатно појачала трамвајска веза између центра града и Насеља Краља Александра I касно у ноћ, када трамваји иду у депо.

Становници овог краја молили су г. Костића да се заузме да ово Насеље добије своју пијацу и да добије модерну зграду за школу. Г. Костић је обећао да ће се и та питања ускоро решити. Општина тражи погодно земљиште у овом крају на коме ће саградити модерну зграду за основну и занатску школу.

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и потпретседник г. Лазар Костић обилазе Градску болницу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Претседник г. Јеврем Томић предузима мере за снабдевање Београда хлебом и огревом

Београдска општинска управа проучила је питање снабдевања Београђана најнужнијим животним намирницама и предузела је већ кораке да се снабдевање добро организује, да се врши благовремено и по солидним ценама. Поред тога побољшаће се и проширити зимска помоћ за сиромашне грађане.

У ово време када су намирнице скупе, а и нема их довољно на тржишту, држава и општине морају да приме на себе бригу о апровизицији. Влада је већ предузела низ мера да обезбеди довољан довоз животних намирница у све крајеве где су оне потребне и да им одржи умерене цене, у сразмери са зарадом најсиромашнијих и средњих народних слојева. У томе правцу донесено је неколико Уредби, а припремају се и друге Уредбе о прилагођавању целокупне наше народне привреде новом стању у Европи.

У оквиру тих мера и Београдска општина организује снабдевање Београда. Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић дао је о томе 28 августа за јавност ову изјаву:

СНАБДЕВАЊЕ БЕОГРАЂАНА ХЛЕБОМ

„Према последњој уредби коју је донела Краљевска влада у Загребу, у Београду, као и у целој земљи, трошиће се народни хлеб. Општина београдска већ је закључила са Призадом набавку извесне количине пшенице и кукуруза. Са првих десет вагона већ располажемо, а нова количина жита ставиће нам се на расположење када се за то укаже потреба.

У близини Београда закупили смо млин, који ће нам, под повољним условима, млети пшеницу за хлеб. Спремни смо у првом тренутку да производимо двадесет до тридесет хиљада килограма дневно. Данас то претставља једну петину потрошње оног хлеба који су досад лиферовале на тржиште поједине пекаре. Према статистици, коју смо израдили, око 150.000 килограма хлеба дневно производе пекари. Ту не улази хлеб који се пече по домовима.

Општина београдска, ових дана, постаје сопственик велике парне пекаре. Другу велику пекару, много већу него што је ова коју откупљујемо, изградићемо на своме имању, на Пиониру, који је саобраћајно везан врло погодно за све крајеве престонице. У тој другој пекари производило би се још 30.000 килограма хлеба дневно, па и више, ако се буде јавила потреба.

Проблем општинских пекара у Београду постојао је одувек. Данас, међутим, тај проблем јавио се много оштрије због прилика које су настале и скупоће која се јавила, тако да смо приморани убрзано да радимо ради заштите економски најслабијих грађана престонице. Велике вароши у иностранству решиле су, као што је познато, проблем производње хлеба за своје грађане путем сопствених великих пекара. И ми сада чинимо прве кораке по угледу на њих. У нашој земљи, у том погледу, предњачи Марибор, чије смо пословање, а још више пословање мађарске престонице Будимпеште, у детаљима

проучили и остварили организацију која ће на брз и сигуран начин почети да снабдева Београд хлебом из општинских пекара.

Потпуно разумем жалбе наших малих пекара на велику режију, скуп огрев и високу цену материјала. Велике пекаре, међутим, које се пре свега ложе угљеном, а израђују далеко веће количине хлеба, у могућности су због тога да том хлебу знатно смање цену у односу на хлеб који у малом производе пекари. Уверен сам да ће наш хлеб, хлеб који Општина београдска буде припремала за грађанство, имати цену од 3.80 до 4 динара по килограму. Не треба да вам истичем да ће мера тога хлеба бити заиста један килограм, а не испод килограма, како се то данас често догађа приликом куповине хлеба.

СНАБДЕВАЊЕ ОГРЕВОМ

За потребе Општине београдске, њених установа (школа, болница и остало), за своје службенике којих је седам и по хиљада на броју, ми већ имамо потребно гориво: дрва и угаљ. Исто тако Београдска општина постарала се да набави у довољној количини огрев и за најсиромашније грађане престонице. Та сиротињска дрва ми већ имамо на лагеру, тако да ће сва она сиротиња коју смо и досад помагали и даље примати помоћ у дрвима. Набавили смо досад око 50.000 кубика дрва. Али и преко ове количине набављаће се дрва, како бисмо могли, у току зиме, да утичемо на нормализацију цене огреву. Желели бисмо да будемо регулатор цена огреву, поред Уреда за утврђивање цена. Наше Одељење за социјално старање располаже тачним списковима потреба сиромашних грађана, тако да ће се знатна количина дрва утрошити на њих.

На нормализацију цена огреву у престоници ми засад имамо намере да утичемо на овај начин: досад су

се на дрварским тржиштима као најглавнији купци појављивали: државна надлештва, војска, општине. Овога пута на београдском тржишту сви ће ти купци отпасти, јер су се снабдели на лицу места. Узмите само број од седам и по хиљада градских службеника, затим број сиротиње коју помажемо, па ћете видети да ће са београдског тржишта отпасти већ један велики број купаца. На тај начин смањиће се знатно и број купаца, па, по свој прилици, и цене неће моћи да буду веома високе.

Ми не желимо да водимо конкурентску борбу с трговцима дрвима, чији рад ценимо. Али морамо да водимо рачуна о интересима Београђана. Нама ће преостати знатне количине дрва, тако да се у даном моменту и на те количине мора рачунати.

Утврдили смо да је најзгоднији начин одашиљања дрва Општини, њеним установама и њеним службеницима, да им се директно из вагона гориво транспортује. Тако можете већ видети да по београдским школама постоје насlage дрва, које ће им служити ове зиме за гориво.

У овој набавци огрева ми смо наишли и на тешкоће. Војска је све залихе из државних шума узела за себе. Са осталих шумских подручја нисмо могли закључити куповине и услед забране извоза дрвета ван територије Бановине Хрватске, коју је прописао бан Бановине Хрватске. Пре доношења те забране ми смо већ водили разговоре и имали конкретне понуде за још 30.000 кубика дрва. Услед забране реализација тих понуда отпала је.

Оправдано очекујемо и надамо се да ће бан Бановине Хрватске допустити извоз дрвета са шумских подручја своје бановине, утолико пре што Бановина Хрватска набавља несметано потребне количине људске хране ван своје територије."

О организовању производње хлеба и набавкама горива стараће се нарочити одељак Општине београдске, Одељак за апровизиацију, који већ постоји.

Посета Претседника г. Томића ђачким летовалиштима у Мионици, Брежђу и Боговађи

Претседник Општине г. Јеврем Томић осветио је нарочиту пажњу и општинској акцији на збрињавању деце. 23 јула обишао је,

Дочек претседника г. Јеврема Томића у Мионици

НОВЕ КУХИЊЕ ЗИМСКЕ ПОМОЋИ

Ви знате да постоје општинске зимске кухиње у којима се справља храна за сиротињу. Ми подижемо за ову зиму велику кухињу код Пионира, која је у вези са изградњом социјалног дома на истом комплексу, где се подиже и шездесет нових радничких станова. Ова кухиња радила би у току целе зиме, а социјални дом служио би за дневно прихватиште радничке деце.

Поред ове велике централне кухиње зимске помоћи, изграђујемо и кухиње на Душановцу и Чукарици, за које се планови већ приводе крају. Тако ће се вршити, према нашој замисли, снабдевање сиротиње храном на лицу места и избећи њено путовање по великој зими од дома до кухиње. Изабрали смо Пионир, Душановац и Чукарицу као центре радничке и сиротињске.

СУЗБИЈАЊЕ БЕСПОСЛИЦЕ

— У погледу запослења да ли ће Општина београдска учинити нешто за људе без посла?

„На својим општинским пословима ми имамо већ сада запослено 600 људи више но што је то по буџету дозвољено. Нова општинска управа, у року од два месеца, дала је за 160 милиона динара нових послова. Сматрамо да ће на тим пословима наћи упоалења један део незапослених.

„Могу само да вам кажем — завршио је ову своју изјаву г. Јеврем Томић — уколико се и ако се у току идућих дана и месеци јазе нови проблеми, решаваћемо их у Београдској општини један по један, на време, пре но што би могли да нас изненаде и претекну.“

у пратњи директора за социјално и здравствено старање г. д-р У. Давидовића, Мионицу и Брежђе, где летују сиромашни београдски средњешколци. У Мионици летује око 260 гимназијалаца из Београда. Ово летовалиште су организовали и брину се за њега Београдска општина, Централни хигијенски завод и Унија за заштиту деце.

Исто тако и у Брежђу, напредном и лепом селу недалеко од реке Рибнице, организовано је летовалиште за београдске средњешколце.

Ђаци на летовању и мештани приредили су г. Томићу срдачан дочек и у Мионици и у Брежђу. Г. Томић се интересовао за здравствене прилике у овим летовалиштима и за услове код којима ђаци овде живе.

У Мионици су становници приредили ручак у част г. Томића. Претседник Мионичке

WWW.UNILIB.RS

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић са претседницима сеоских општина: Мионице, Брежња и Боговађе

општине г. Поповић поздравио је за време ручка г. Томића. Ручку су присуствовали и претседници околних општина; и они су поздравили г. Томића.

Г. Томић се срдечно захвалио на овом пријатном дочеку и рекао је да ће учинити све што може да ово предграђе Београда постане важан туристички центар, јер Мионица то с правом заслужује. Што се тиче летовалишта које ће Београдска општина подићи у Мионици и у другим местима ради смештаја и летовања сиромашне деце, томе подухвату приступиће се у најкраће време, и он ће се завршити с пуним успехом.

СВЕЧАНО ОСВЕЋЕЊЕ ДЕЧЈЕГ ЛЕТОВАЛИШТА У БОГОВАЋИ

Девети пододбор Црвеног крста у Београду подигао је лепу зграду за дечије летовалиште у имању манастира Боговађе, у коме је 1805 год. заседавао Карађорђево Правитељствујушчи совјет. Централна зграда овог летовалишта састоји се из два велика одвојена одељења, за мушку и за женску децу. Зграда је уређена врло модерно, има умиваонике, гардеробу и све остале потребне принадлежности.

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић са децом у општинском летовалишту у Мионици

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Претседник г. Јеврем Томић обилази дечје спаваће собе општинског летовалишта у Мионици

Ово летовалиште је створено иницијативом и уз велику потпору претседника Београдске општине г. Јеврема Томића. Имена г. Јеврема Томића и банова г.г. Јевтића и Станоја Михалцића биће урезана у мермерну плочу уз имена осталих добротвора. Поред Београдске општине, материјалну и моралну помоћ за подизање овог летовалишта пружали су: Министарство социјалне политике и народног здравља, Министарство пољопривреде, Министарство грађевина, Друштво Црвеног крста, многе хумане и културне установе и велики број појединаца.

Управа Деветог пододбора Црвеног крста у Београду и претседник Боговађске општине г. Малиша Јовичић позвали су г. Ј. Томића на свечано отварање овог летовалишта, које је обављено 28 јула у Боговађи, и г. Томић се одазвао позиву.

Приликом отварања овог летовалишта организована је врло лепа свечаност, којој су

присуствовали: изасланик Њ. В. Краља мајор г. Бестал, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић са неколико градских већника, претставници Министарства војске и морнарице, Министарства иностраних послова, Министарства пољопривреде, Министарства грађевина, Црвеног крста, српске православне цркве, многих просветних и културних установа и велики број грађана из Боговође и околине.

Обред освећења обавио је старешина манастира Боговође г. Вењамин Николић са неколико свештеника.

Претседник Деветог пододбора Црвеног крста у Београду г. д-р Милутин Зелић одржао је говор о социјалном значају установа за заштиту деце и о значају манастира Боговађе, на чијем је имању подигнуто ово летовалиште. Г. Зелић је захвалио Београдској општини и њеном претседнику г. Ј. Томићу, бановима г.г. Јевтићу и Михалцићу на моралној и материјалној помоћи коју су указали приликом зидања овог летовалишта, као и свима установама, друштвима и појединцима који су допринели да се ова лепа зграда подигне.

Говорио је, у име Главног одбора Друштва Црвеног крста, г. д-р Сава Поповић, генерал у пензији.

Гости су затим обишли све просторије овог летовалишта.

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић је том приликом изјавио да ће бити подигнута још четири слична летовалишта у ваљевском крају, која ће послужити и као школе за народно просвећивање.

Гостима је приређен банкет. После банкета, двадесеторо деце, која овде летују, извело је леп и занимљив програм.

У Боговађи се већ налазио велики број сиромашне београдске деце на летовању још пре освећења нове зграде за летовалиште.

Стварања Душана Николајевића

— Две драме: *Вечна коџрена*, *Преко мртвих*. Државна штампарија. Београд, 1940. Цена 20 динара.

Обимни рад г. Николајевића, пре него што се он и афирмирао као изразит драмски писац, манифестовао се на многим пољима нашег духовног живота. У првом реду г. Николајевић је веома плодан као есејиста. Писао је о многим европским и нашим писцима. У овој књижевној врсти третирао је не само вредност појединих писаца већ и проблеме који би се могли назвати човечанским. Његова анализа хришћанске религије одаје философске способности, а истовремено и познавање људске природе.

У оквиру једног кратког књижевног приказа не може се набрајати велики број студија, чланака и есеја г. Николајевића. Дубоки познавалац Толстоја, г. Николајевић је у есеју *Мистерија Толстојева* изнео фаталну улогу коју железница игра у Толстојевим романима. Толико фаталну да је и сам Толстој завршио свој живот на железничкој станици. Улазећи у суштину проблема, г. Николајевић је постајао потпуно духовно независан и свој. Он је умео да пређе преко ситуација и да у проблему види његову битност. Такав је његов есеј *Ниче и Достојевски*. Г. Николајевић се не зауставља само на чињеници што Раскољников своју злочиначку намеру правда Ничевском теоријом о бескрупулозности великих људи. Он налази да код Ничеа и Достојевског постоји мотив сажаљења. Тада — а то је стил Николајевићев — убедљиво износи своја опажања. Тако, на пример, Раскољников сања себе као дете. Дете Раскољников, у сну, мучену рагу љуби, а Ниче, пред само одвођење у лудницу, у Ђенови, љуби једно кљусе које кочијаш немилосрдно шиба.

Таквих места, која се граниче са генијалношћу, пуно је у стварању есејисте Николајевића. У литератури написаној о Достојевском г. Николајевић заузима једно од првих места. Његове анализе су, збиља, изврсне. Кад објашњава слабост Достојевског пред Великим Инквизитором из *Браћа Карамазов* он осваја. Или кад мртву девојчицу у Севиљу објашњава као Достојевсково угушивање сопствене страсти...

Нема крупнијег проблема о коме г. Николајевић није убедљиво и интелигентно казао своју реч. О Шекспиру, Гетеу, Голсвортију итд. У исто време он оригинално објашњава

наш средњи век. Немања је џин наше историје. По г. Николајевићу, Немања се, доведен као роб од Манојла, у Цариград, заветовао да једнога дана посвети храм Богородици. То је — каже Николајевић — култ Мадоне у коме је Немања рођен и у коме је растао. Све то могу бити хипотезе, али оне одају невероватну снагу духа. Растко је, по Николајевићу, у Немањиној породици један Аљоша који унапред прима грехе своје знамените фамилије. Примајући грехове он је у души нашега народа узвишени Радосник.

Мноштво је таквих места у Николајевићевом стварању. Косовску епопеју је, по њему, опевала властела или потомци властеле који су се после катастрофе 1389 калуђерили. Наша средњовековна аристократија хоће да брани државу, али Косовска вечера, то је тајна вечера, наше историје. Косово је наш Велики Петак и преко њега лети глава Лазарева, коју Николајевић зове „Божанском летницом.“

Стално стварање Николајевићево, као и стил његових есеја, оставља видан траг у нашој савременој књижевности.

Есејиста Николајевић одједном је почео да пише и драме. Његова је прва драма *Многаја Љета*.

Са снажним реализмом он слика нашу послератну буржоазију и с генијалношћу уздиже фигуру народног мученика, Јована. Јованове речи о Албанији, спадају у ред најбољих врста који су о нашој Голготи до сад написане. Пишући о овој Николајевићевој драми, *Српски књижевни гласник* није погрешно кад га је поредио са Бомаршеом. *Многаја Љета* означају нов пут наше драмске књижевности. Под сугестијом *Многаја Љета* почели су да пишу и други наши писци. Довољно је рећи да је „Покошено поље“ Ђосићево под утицајем Николајевићевог реалистичног сликања послератног друштва. Наш славни комедиограф Бранислав Нушић пише *Мистер Долара*. Њега је за ово дело инспирисао Николајевићев поглед на однос наше монденске средине према новцу.

После *Многаја Љета* дошле су друге драме Николајевићеве. Државна штампарија је издала ових дана две: *Вечну коџрену* и *Преко мртвих*. *Вечна коџрена* расправља теорију сазнања у облику драме, а *Преко мртвих*, са чудном снагом једне модерне сцене, сажето, приказује средину и болове племенитих душа.

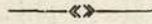
Преко мртвих је класично дело. Сећамо се да је критичар једног београдског листа, приликом приказа ове драме у београдском позоришту, истицао, да је, поред Стеријиног Кир Јање, Николајевићев Јаков Стојановић најдинамичнија личност у нашој драмској књижевности. То је тачно.

Кад је писао о Николајевићевој драми *Клевета*, г. Раша Плаовић је нагласио да сугестивност сажете реченице, као и сцене, код г. Николајевића, показује Шекспировске особине. Опаска г. Раше Плаовића је још тачнија

кад се гледа и чита *Преко мртвих*. Наш велики научник г. Никола Вулић написао је за *Преко мртвих*: „Има ту Шекспировских сцена”.

Као драмски писац г. Николајевић је не-обично плодан. Он ствара и оставља за собом дела од сигурне вредности. Када се буде студирало наше друштво и његова садашња психологија и менталитет, дела г. Николајевића биће најбоља документација поратне и данашње средине, коју он рељефно приказује на нашој сцени.

Б. Швабић

Уметничка хроника

Дванаеста пролећна изложба сликарских и вајарских радова југословенских уметника

У обадве сале Уметничког павиљона на Калемегдану 19 маја ове године отворена је „Дванаеста пролећна изложба”, која је трајала до 22 јуна. Изложбу је отворио помоћник Министра просвете г. Федор Никић у присуству великог броја уметника-излагача, разних угледних званица и доста лепог

броја публике. Било је изложено 313 радова од 132 излагача. Највећи број излагача, округло две трећине био је из Београда, један из Париза, а остали из разних делова наше државе. Од београдских уметника изложили су своје радове следећи: Андрејевић-Кун Ђорђе, Атанацковић Дана, Балаж А. Г., Барух Бора, Безереди Лујо, Беложански Сташа, Бесарабић Милан, Бешевић Милица, Бешевић Никола, Бијелић Јован, Боднар Стеван, Божић Александра, Брежанин Марко, Васић Павле, Влајић Душан, Вукотић Михајло, Вушковић Милош, Гвозденовић Недељко, Глишић Драгомир, Големовић-Галовић Олга, Голубовић Милош, Граовац Никола, Дрига Ђорђе, Ђорђевић Радмила, Живановић Ноје Р., Зонић Јован, Јанковић Душан, Јовановић Гордана, Јовановић Деса, Јовановић Павле, Коларовић Илија, Коџомановић Ванцел, Крижанић Лиза, Кумрић Александар, Леви Рајко, Личеновски Лазар, Лозанић Милица, Лубарда Петар, Лукић Светолик, Луковић Љубица, Мајзер Јосиф, Маринковић Ана, Милосављевић Вера, Милуновић Мило, Михајловић Живорад, Митриновић Драгутин, Мишковић Душан, Настасијевић Живорад, Наумовић Љубиша, Николајевић Миливоје, Обрадовић Божидар, Павловић Лепосава, Палавичини Пера, Петрић Јефта, Петровић Јелисавета, Петровић Зора, Петровић Миодраг, Петров Михајло, Пијаде Моша, Поморишац Васа, Почек Светомир, Радовић Иван, Радоњић Ђуро, Радочај Франьо, Ранковић Злата, Росандић Тома, Сокић Љубица, Станојевић Вељко, Станковић Бранко, Стевановић Боривоје, Степанчић Едуард, Стијовић Риста, Стојановић Братислав, Стојановић Сретен, Стојасављевић Живко, Страла Светислав, Табаковић Иван, Тасић Иван, Филаговац Владимир, Хакман Коста, Хоћић Сабахадин, Хутер Антон, Цар Јосип, Чацевић Милица, Челебонковић Марко, Четић Милан, Чочаћић Вера и Шперлинг Четић Јадвига — укупно 88 сликара и вајара. Од осталих места из наше државе најбројније је била заступана Љубљана, са 16 уметника: Вавотић Бруно, Видмар

Бабић Љубо: *Селанка из Овића* (Откупио Музеј Кнеза Павла)

Драго, Горјуп Тине, Горше Франце, Зупан Фран, Јакац Божидар, Јама Матија, Кос Тине, Краљ Франце, Краљ Тоне, Малеш Миха, Седеј Максим, Слалерник Рајко, Смрекар Хенрик, Уршић Франце и Шантел Саша. Загреб је био заступљен са веома малим бројем уметника — свега осам: Аралица Стојан, Бабић Љубо, Бецић Владимир, Геџан Винко, Глумац Сергије, Постружник Отон, Шимуновић Франо и Шпиглер Рудолф. Сплит, Сомбор и Нови Сад су били заступљени са по два уметника: Сплит са Емануелом Видовићем и Ковачевић Бранком, Сомбор са Бекљанов Бојаном и Кољевић Миланом, а Нови Сад са Шербан Миленком и Шупут Богданом. Дванаест осталих места из наше државе било је заступљено са по једним уметником, како следује: Царево Село са Анђелковић Љубомиром; Осиек са Вакањац Миланом: Тржић при Крању са Видмар Нандеом; Цетиње са Вујовић Савом; Ужице са Крупић Енвером; Шабац са Куленовић Хакијом; Бачки Брестовац са Лајхт Сабастјаном; Скопље са Мартиновски Николом; Птуј са Михелић Францеом; Марибор са Мушић Зораном; Велес са Петровић Драгомиром; Крф са Поповић Ђорђем и Дубровник са Рајчевић Габром. Од југословенских уметника који живе у иностранству на овој изложби је био заступљен само Миливоје Узелац из Париза.

Услед ратних прилика, у којима данас живи читаво човечанство, и услед неизвесности коју у себи носи сваки дан и сваки час, у материјалном

М. Петров: Портре

погледу ова би изложба доживела веома велики неуспех да последњих дана није велики број радова откупила Општина београдска, разна државна надлештва и Министар претседник г. Драгиша Цветковић за себе лично.

Сврха и смисао тз. „пролећних” и „јесењих” изложба, које се већ дванаест година приређују два пута годишње у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић” у Београду, јесте — или би барем требало да буде —, да се до максималних граница могућности скупе све позитивне ликовно-уметничке снаге из целе Југославије; да се, како самим ликовним уметницима тако и свима онима који се интересују за развој

Палавичини Пера: Статуета

Радовић Иван: Портре (Откупио Музеј Кнеза Павла)

Барух Бора: Мали печалбар (Откупило Министарство спољних послова)

наше ликовне уметности, омогући што потпунији преглед како колективних тако и индивидуалних напора наших ликовних стваралаца — и да се омогући најмањима да своје радове подвргну критици како мање или више компетентних стручњака из жирија и из редова ликовно-уметничких критичара тако и најшире ликовно-уметничке публике. Да ниједан од горе побројаних циљева до данас није извршен у потпуности, то је мање-више познато. А познато је да је било чак и читавих покрета у ликовно-уметничким редовима за бојкот тих изложба.

Што се тиче ове изложбе на пр., могао би се набројати читав низ заиста најеминентнијих претставника југословенске уметности који нису заступљени на њој, а без којих се ипак не може ни замислити једна репрезентативна југословенска изложба —, као што би то требало да буде ова. Да споменем само неке који ми у овом моменту, док прелиставам каталог, падају на памет: Иван Мештровић, Урош Предић, Мирко Рачки, Ђорђе Јовановић, Милан Миловановић, Илија Шобајић, Бета Вукановић, Пјер Крижанић, Симеон Роксандић, Љубомир Ивановић, Марино Таргаља, Мише Јеролим, Крето Хегедушић, Петар Добровић, Драгомир Арамбасић, Бранко Поповић, Фран Кршинић, Динчић-Мегело Фран, Шумановић Сава, Анте Аугустинчић итд. А где је читав низ руских уметника чија је уметност код нас већ стекла право држављанства: Василије Резников, Владимир Жедрински, Петар Ко-

лесников... итд.? Неоспорно, — сва кривица ради тога није само на управи „Цвијете Зузорић“. Много је има и код самих уметника, њихових ривалстава, неактивитета итд. Али то је већ „питање за себе“, које, иако не излази из комплекса питања која улазе у ову критику, ипак прелази оквир овог часописа. За сада и овде биће довољно ако само констатујем, да неучествовање најеминентнијих претставника наше ликовне уметности на тако репрезентативним изложбама као што је ова, доказује већ само по себи да односи у нашем ликовно-уметничком животу нису здрави.

Исто такво „питање за себе“ јесте и проблем наших изложбених каталога. Пре свега, сасвим погрешно уређени, с најмањим трудом који се у тај посао уопште може уложити, они су и сувише скупи (па их публика и не купује) и сувише гломазни, неестетски, да би се могли понети кући, спремити и с њима се данас-сутра користити. Довољно је да споменем само каталоге француског Салона, који су пре свега по цени веома приступачни, по формату веома прикладни за џеп, а по садржају претстављају трајну вредност малих енциклопедија, са најважнијим подацима о сваком поједином излагачу. Зашто се и код нас не би вредност каталога подигла на тај начин?

Иако далеко од тога да даде глобални преглед моменталних тежњи нашег ликовно-уметничког живота, ова изложба је ипак подобна да код релативно обавештеног посматрача покрене читав низ асоцијација

Јосиф Мајзнер: портре Жике Радосављевића

Наши градови

Освећење споменика Витешком Краљу Александру I Ујединитељу у Сомбору

„Као што је у легенди Св. Саве очувана наша национална вера, кроз Косовску легенду Цара Лазара вера у спас и слободу српства и православља, тако ће кроз велику легенду Краља Александра у непресушном извору вечито живети вера у Југославију, у њену моћ и стваралачку снагу, јер је легендарна личност Војсковође и Владара битно и неразлучно срасла са историјом нашег Уједињења, чији је он био главни Заточник и Неимар.

Најсјајније историје наших ратова исписане су хвалом Његовог Јунаштва и храбрости.

Победе славних српских армија код Куманова, на Брегалници, Церу и Руднику, на Кајмакчалану и Дрини, везане су за име младог Војсковође, чији витешки подвизи силно и узбудљиво одјекују широм свих југословенских крајева.

Ратник на бојном пољу раме уз раме са својим војницима, остао је и као Владалац раме уз раме са својим народом. Ни у једном тренутку Велики Краљ Ујединитељ није изгубио из вида добро своје земље и визију победе у борби за опстанак и слободу своје нације. Витешки Краљ није довео само свој

Са свечаног откривања споменика Краљу Александру I у Сомбору: Излазак из цркве. (С лева на десно: Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, бан Дунавске бановине г. д-р Бранко Кијурин, Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић, сенатор г. д-р Коста Поповић, Министар саобраћаја г. Никола Бешлић, Министар правде г. д-р Лазар Марковић)

народ до победе. Он је и после победе имао пред очима оне тежње због којих се заправо ишло у рат. Краљ војник служио је Отаџбини и нацији заједно са својим војницима. Краљ Државник примио је са храброшћу јунака из рата на себе личну одговорност да сачува скупљено и крвљу плаћене резултате рата: да са-

роким народним масама, без разлике вере и народности.

И када је неумољива смрт отргла из наше средине љубљеног Владара, цео југословенски народ, сви крајеви наше земље оплакали су га са подједнаком тугом и болом, јер је био заиста општи, заједнички Владар и Краљ.”

Моменат са свечаног откривања споменика Витешком Краљу Александру I Ујединитељу у Сомбору

чува националну независност нашу и обезбеди будућност Југославије.

Безгранична љубав Његова простирала се подједнако на све крајеве наше велике Отаџбине, у свима правцима нашег културног и националног живота, — та се љубав манифестовала према свима друштвеним слојевима и ши-

Овим речима сенатора г. д-р Косте Поповића почео је први део свечаности откривања споменика Краљу Александру I у Сомбору, у присуству изасланика Њ. В. Краља Петра II, Помоћника Инспектора Врховне војне силе, армиског ђенерала г. Богољуба Илића, Претседника Краљевске Владе и Министра Уну-

И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

трашњих послова г. Драгише Цветковића, чланова Краљевске владе Министра Правде г. Лазара Марковића, Министра Саобраћаја г. Николе Бешлића, Изасланика Министра војске и морнарице дивиз. ђенерала г. Милана Плесничара, Претседника Београдске општине г. Јеврема Томића, Потпретседника Београдске општине г. Лазара Костића, Бана Дунавске бановине г. д-р Бранка Кијурине, Епископа бачког г. д-р Иренеја Ђирића, Команданта Потиске дивизиске области ђенерала г. Чедомира Стојановића, Изасланика Команданта I Армиске области, ђенерала г. Тодора Милићевића, Потпретседника Савеза ратничких организација г. инж. Никодија Богдановића, претставника Удружења резервних официра и ратника г. Константина В. Саватијевића, и многобројних претставника свих културних и витешких установа, међу којима треба поменути соколе, четнике и скауте, који су чинили шпалир и тиме народу, којег је било окупуљено на тргу Светог Ђорђа око 30.000, давали сликовито шаренило.

Изасланик Њ. В. Краља арм. ђенерал г. Богољуб Илић, после подуже речи Претседника Одбора за подизање споменика г. д-р Ненада Бугарског, пришао је и у име Њ. В. Краља открио сјоменик.

ВИТЕШКОМ КРАЉУ АЛЕКСАНДРУ I УЈЕДИНИТЕЉУ

Док Изасланик открива споменик сва певачка друштва певају „Аманет Краља Александра” од Карела Хлатког.

Како је пао застор, указао нам се величанствени споменик, ванредно дело вајара г. Августинчића, који је Витешког Краља Александра I Ујединитеља, приказао у коњичкој фигури са сабљом у десној руци, која је подигнута горе, са ликом једноставним, војничким и без грчевитости, на високом постаменту изграђеном од црвеног далматинског мермера.

Чим је откривен споменик, одјекнула је пешадиска паљба, а војна музика интонирала је државну химну. Топовским пуцњевима одата је почаст неумрлом Краљу, док је народ клицао и плакао.

Када је свечани чин откривања споменика завршен, Претседник одбора за подизање споменика г. д-р Ненад Бугарски обратио се Претседнику општине града Сомбора г. Војиславу Стојкову пригодним речима и умолио га да исти прими на чување.

Претседник Сомборске општине, примајући споменик, рекао је између осталог: „Град Сомбор срећан је и поносан што је грађанство

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и потпретседник г. Лазар Костић полажу венац на споменик

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

града и среза сомборског изабрало овај најдо-
стојнији и највидљивији начин да манифестује
своју вечиту љубав и оданост блаженој сени
Великог Краља, заслужног потомка славом
овенчане Династије Карађорђевића. Свима су
нама познати неустрашиви подвизи оснивача
наше народне Династије неумрлог и многоза-
служног Вожда Карађорђа, који је након скоро
петвековног ропства нашег народа први почео
гигантску борбу за ослобођење свог народа
испод туђинског јарма. Његово грандиозно де-
ло наставаљају и довршују његови славни по-
томци: Унук Краљ Петар I Велики Ослобо-
дилац и Праунук Витешки Краљ Александар
I Ујединитељ, ослободивши и ујединивши јед-
нокрвну браћу у јединствену и моћну Краље-
вину Југославију.

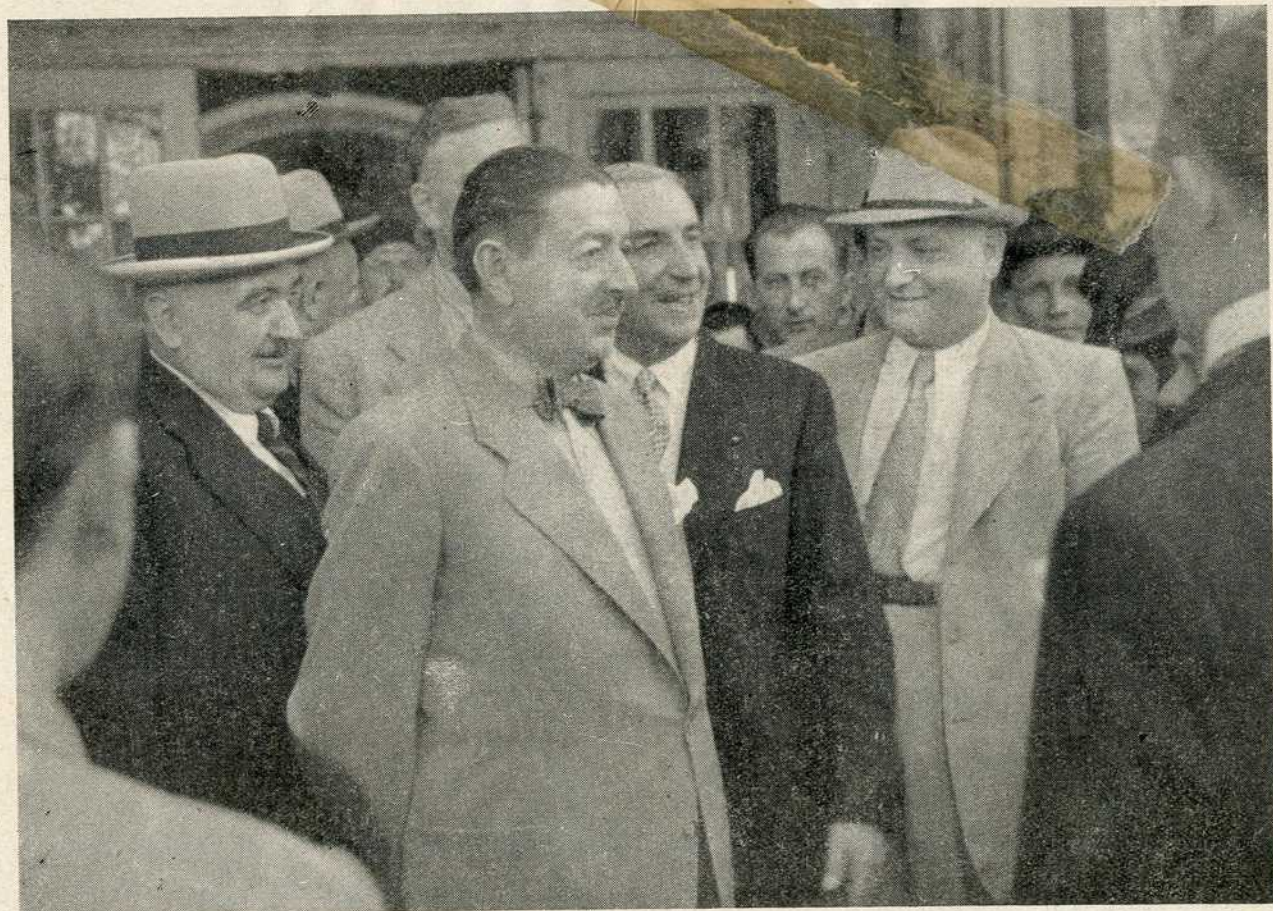
Да би ово грандиозно историјско дело о-
векочили, грађани града и среза сомборског,
ево, у знак највиднијег доказа неизмерне бла-
годарности за дивовска и бесмртна дела Ве-
ликог Краља Ујединитеља подижу Му овај
велелепни споменик, који ће кроз векове слу-
жити примером нашем народу како захвално
народ треба да се одужује својим Народним
Великанима."

После речи Претседника сомборске општи-
не узео је реч Министар Саобраћаја г. Никола

Бешлић и у свом подужем говору, између оста-
лога, рекао:

„Данашња времена и данашњи светски
догађаји доказују нам најбоље, и то целокуп-
но грађанство осећа једнако, колики је ве-
лики и неизмерни губитак претрпео смрћу Ви-
тешког Краља Александра I Ујединитеља, чи-
ја би Краљевска мудрост и искуство, стечено,
у доба најтежих народних патњи, значили у
сваком часу народног живота један сигуран о-
слонац и путоказ. А овај споменик нека би
поставио неизмерно врело за свакога из кога ће
се напајати и сва поколења оним врлинама
које је претстављао Витешки Краљ својим у-
зорним животом и радом кроз цео свој век. О-
вим примером народне захвалности, која на
традицијама велике прошлости зида своју
будућност, пружено је ново поуздање сва-
коме родољубу и уједно сазнање, да ће
крвљу стечена Отаџбина бити вечна. У нашим
душама и у нашем уму од данас па кроз сву
будућност не сме поникнути ни једна мисао
која не би носила жиг Витешког Краља Алек-
сандра Првог Ујединитеља и у нашим срцима
не може настати ни један осећај који не би био
прожет љубављу према Династији Карађорђе-
вића.”

После говора Министра Саобраћаја г. Бе-
шлића, Изасланик Њ. В. Краља армиски ђене-

Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић и претседник Београдске општине г. Јеврем Томић по-
сле свечаности откривања споменика Витешком Краљу Александру I Ујединитељу у Сомбору

рал г. Богољуб Илић заузео је место на трибини подигнутој испред споменика, да прими дефиле трупа. За време заузимања места Изасланика Њ. В. Краља из десетине хиљада грла чуо се поклик: „Живео Краљ!” „Живела Династија Карађорђевића!”

Две стотине певача из свих сомборских певачких друштава певали су државну химну. По завршетку химне буре одушевљења. Народ дуго акламира Њ. В. Краљу и Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику.

У овој бури овација за Њ. В. Краља и Краљевски Дом чује се команда „Мирно”. Војна музика свира марш. На челу параде је пешадиски пуковник г. Радован Мирковић, за којим следује пук пешадије, противавионска батерија, ескадрон коњице, противаероплански дивизион, пук артилерије, моторизована противавионска батерија и велики број тенкова. Све пролази и одаје почаст Највећем Хероју и Бесмртном мученику Витешком Краљу Александру I Ујединитељу у савршеном реду, са чврстим и снажним корацама, одушевљено поздрављено од сакупљеног света. Ревии трупа завршила је поворка сокола, на коњима и пешке, делегације свих ватрогасних чета Ватрогасне заједнице Дунавске бановине са музи-

ком на челу, четници, скаути, и железничари и најзад једна ескадрила авиона.

По завршетку дефилеа преко стотину делегата, у непрекорном реду, приступа споменику и полагају венце. Међу овим делегатима су били и ратни другови Краља Александра, који су дошли да му одаду пошту. Стари ратници са сузим очима прилазили су херојској фигури свога Краља и старачким смежураним и дрхтавим рукама полагали на постоље споменика венце и китице пољског цвећа, љубећи мермерну плочу.

Леп венац положили су на споменик Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и потпретседник г. инж. Лазар Костић.

У 13 часова у хотелу „Слобода” одржан је банкет, коме је присуствовало преко 500 званица.

Сомбор, који је деценијама и вековима давао српском народу великане, којима се цео српски народ дичи, одужио се своје ослободиоцу Витешком Краљу Александру I Ујединитељу, подигавши му овај велики споменик, који је доказ љубави и поштовања према заслугама оних за чију се успомену подижу.

Константин В. Саватијевић-Кока
адвокат-градски већник

Нишка општина

Основан од Малих Скордиска у IV веку пре Христа, Ниш је свакако најпре био само један војнички логор. Тек по освојењу од Римљана — око 110 године после Христа — Ниш добија своју општину и назив муниципијум, што значи самоуправни град са судском и управном влашћу на већој територији. На челу те нишке муниципије били су дуовири, два грађанина са конзулском влашћу. Општинску управу чинили су декуриони, одборници. Још из врло раног времена доста је добро сачуван запис декуриона Аурелија Лупуса о уређењу нишке муниципије; тај је запис у ствари опис оновременог статута нишке општине, како бисмо ми то данас рекли.

Ниш је и у старом веку имао глас напредног места, пошто је и тада била важна његова улога у саобраћају између истока и запада Европе и Мале Азије. Чувени астроном и географ Птоломеј описује га као леп град и уноси у своју карту Хемуса — како се онда звало наше Полуострво. За владе цара Диоклецијана и цара Константина Великог — који је био Нишлија по рођењу — нишка муниципија има курију, тј. наследни градски сенат. У то време пада и његов највећи културни напредак: он достиже око 200.000 становника и по-

стаје престоница Источног Римског Царства све до оснивања Бизанцијума (Цариграда). Тај напредни Ниш разорен је од Авара у VII веку.

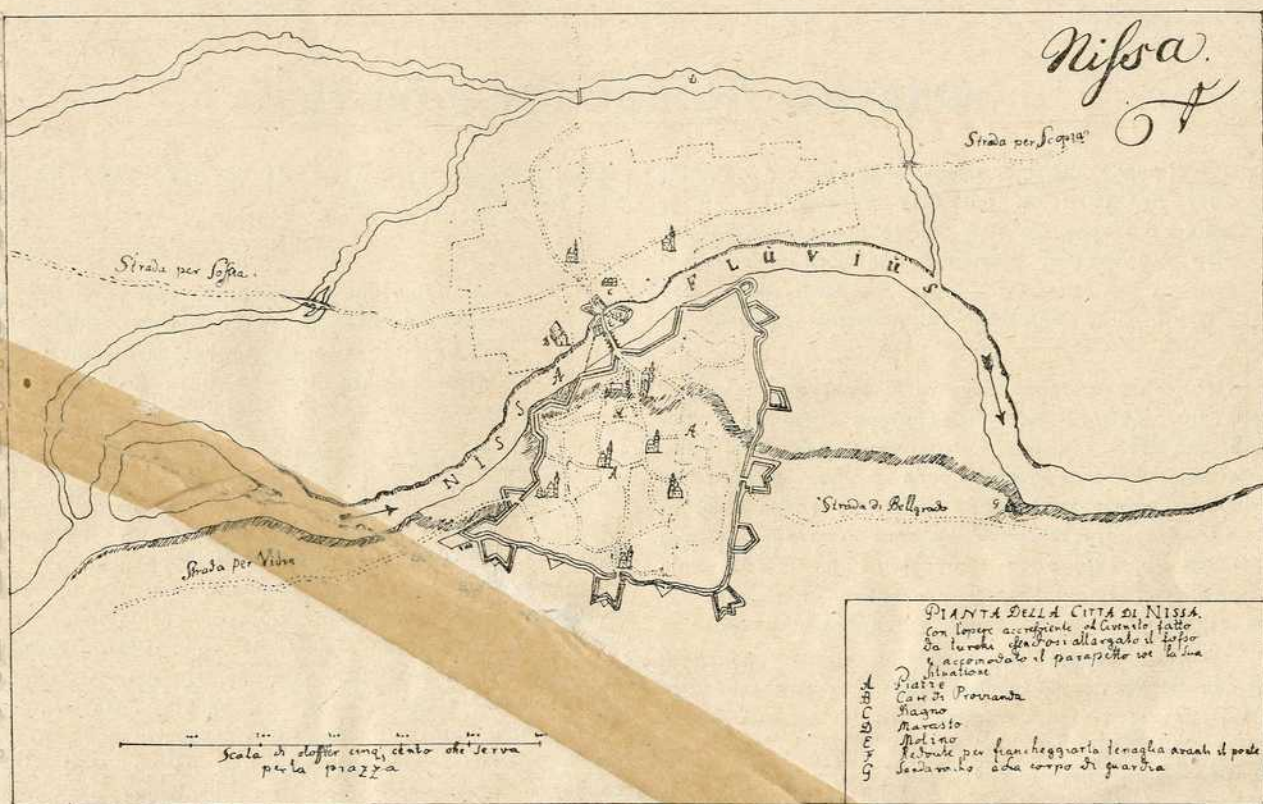
Под Византијом и српским владарима на челу нишке општине стоји кефалон, главар; он је претседавао у збору свог пуномоћног органа градског суда, који је био састављен од угледних грађана. Због сеобе народа и вековног немира све до распада Византије, српске и бугарске државе, Ниш је увек на периферији, и не само да не напредује него стално опада. Под Турцима — они га заузеше 1386 — његово је опадање настављено све до XVI века, када почиње да се слабо опоравља. Евлија Челебија — турски путописац из XVII века — описује га као богато и лепо место које има 2060 домова, леп мост са киоском, преко 200 радњи и 22 школе! Дабоме да није изоставио да нам каже како Ниш има велики број џамија и више текија. Као најстарију он сматра џамију Гази Худавендићара, а као најлепшу џамију Мусли-ефендије Хусеин-ћаје. Евлија Челебија је оставио и ситуациони план града Ниша његова „ваката”, али изгледа да је од његова плана старија једна италијанска копија плана који су израдиле турске војне вла-

сти, вероватно још крајем XVI века, или најдаље првих година XVII века (ту карту доносимо уз овај чланак).

Нов развој Ниша неприметно почиње од његова ослобођења 1877. Тада се оснива самоуправна Нишка општина, која ће се развити

Данашњи Ниш је модеран град. Он има електрику, трамвај, аутобусе, модерни коловоз, водовод, канализацију, паркове, споменике, позориште, јавне установе социјалног и административног карактера, болнице, дивне школске зграде, велики број приватних пала-

Први турски ситуациони план града Ниша, израђен крајем XVI или почетком XVII века, у талијанској копији

A — Пијаце.	E — Воденица.
B — Магаџин.	F — Редут за заштиту главне „апије“.
C — Купатило.	G — Истурена стражара.
D — Мочвар.	

у финансијски и привредно врло моћно тело данашње Општине града Ниша.

Занимљиво је напоменути да је први претседник општине ослобођеног Ниша био Димитрије Коџић и да је данашњи, Драгутин Живковић, 38 по реду. Али су од свих њих само двојица још за живота ушла у историју Ниша: Тодор Миловановић пре светског рата, и господин Драгиша Цветковић после рата.

та и вила, генерални регулациони план који се баш сада врло живо изводи.

То више никако није ни онај мали Ниш, како је израђен на ситуационом плану турских војних власти, нити онај Ниш за чије улице француски посланик Сен-Прист, 1768 у свом путопису, каже да су „страховите и гадне.“

Александар С. Живанић

Одлуке Државног савета

Градско веће и претседник градске општине нису надлежни за расправу питања, да ли је кондуктер трамваја или шофер градског аутобуса, због неправилног руковања градским возилом, обавезан на накнаду штете градској каси, ово питање је у надлежности редовних судова.

Ово становиште је заузето у пресуди Државног савета бр. 2983/40 од 10 фебруара 1940 год., поводом следећег случаја: „Оспореном одлуком поништена је одлука Градског већа у Београду, којом је одбачен приговор шофера Општине града Београда на одлуку Претседника Градске општине да има накнадити градској каси штету од дин. 292.50, која је причињена на трамвајским колима приликом судара са ауто цистерном, којом је управљао именовани.

Тужилац побија законитост оспорене одлуке и у тужби истиче да је шофер дужан да накнади штету која је настала на трамвајским колима за време вожње, позивајући се на пропис § 104 Закона о градским општинама и § 97 Закона о државном саобраћајном особљу, — па је другостепена управна власт, у конкретном случају Министар унутрашњих послова, неправилно протумачио и применио односне законске прописе, када је иначе правилну одлуку Градског већа поништио.

Пошто је пролио тужбу, оспорену одлуку као и остале акте који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао, да разлози тужбе нису основани на закону и то са разлога изнетих у оспореној одлуци. Наиме Дирекција трамваја и осветљења, која је преко својих органа утврдила величину причињене штете, као и да је штета причињена кривоцом шофера и кочничара трамваја, није ни једним законским прописом овлашћена да у оваквим случајевима сама проводи поступак ради утврђења величине причињене штете и ради установљења одговорности лица за причињену штету. Исто тако ни градско веће као и ни Претседник градске општине нису овлашћени ни једним законским прописом да доносе одлуке о накнади ове штете, па према овоме и позивање на § 96 Закона о градским општинама и друге законске прописе је неосновано, пошто исти не нормирају материју о накнади штете због неправилног руковања трамвајским колима од стране кочничара, и аутомобилима од стране шофера, већ су за ову врсту правних послова, у колико постоји штета и одговорност одређеног лица за исту над-

лежни редовни судови — па је ову тужбу ваљало као неумесну одбацити.”

Општински одборник који се, без оправданих разлога, не би примио избора или не би хтео положити заклетву, поред губљења мандата, бива и новчано кажњен од општинског одбора.

У овом смислу је решење Државног савета бр. 33135/38 од 3 јануара 1940 год., донето поводом следећег случаја: „По § 57 Закона о општинама, изабрани је дужан примити се избора. Но ако би то одбио без оправданих разлога, или не би хтео положити заклетву у року који му се остави, губи мандат, и општински одбор ће га казнити новчано до 1000 динара у корист општине. Према томе оправданост разлога због којих се одбија полагање заклетве или пријем одборничке дужности цени власт. Да ли су разлози оправдани или не то цени власт слободно на основу објективно утврђених околности. У конкретном случају средском начелнику су били поднети документи којима је интересовани правдао свој изостанак и неполагање заклетве. Оправданост разлога ценила је власт (средски начелник) слободно и нашао да је правилна одлука општинског одбора. Према томе у смислу прописа т. 3 чл. 19 Закона о Државном савету и управним судовима Управни суд се није могао упуштати у оцену њихове оправданости, поготову када интересовани у тужби није изнео никакве нове околности које су власти биле познате а ова их није хтела да цени, већ је тужбу засновао на оним истим доказима који су већ цењени. Чл. 26 Закона о Државном савету и управним судовима, претпоставља да постоји противуречност утврђених чињеница у актима или да су у битним тачкама непотпуно утврђене или да се у управном поступку није водило рачуна о формама поступка. Међутим у конкретном случају не стоји ни један од ових случајева. Услед тога није било места ништењу решења средског начелника по чл. 26 Закона о Државном савету и управним судовима, већ је Управни суд имао тужбу по ст. 1 чл. 24 Закона о Државном савету и управним судовима одлуком да одбаци. Како није поступио на напред изнети начин то је решено као горе”.

Љубомир Ж. Јевтић
секретар Држав. савета

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Поштарина плаћена у готову

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

